

POŠTNINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik
XXVI

IX-X
1931-32

VSEBINA: Franc Terseglav: Narodna misel — etična naloga (str. 346)
Dr. J. Aleksič: Kaj je z nami? (str. 349) // Aleš Ušeničnik: Kako smo Slovenci
izpolnili naročila okrožnice »Rerum novarum« (str. 361) // Univ. prof.
N. Timašev: Rusko gospodarstvo v znamenju pjetiletke
(str. 377) // Dr. Gorazd Kuše: Razmerje med pozitivnim in naravnim pravom
(str. 391) // Obzornik (str. 405) // Ocene (str. 407) // Zapiski (str. 417)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska cesta 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljišču v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

V oceno smo prejeli:

Od Jugoslovanske knjižarne v Ljubljani:

Ivan Pregelj, **Izbrani spisi, VI.:** Ženske povesti.
Ludvik Mrzel, **Luči ob cesti.** Črtice.

Od drugih založb in pisateljev:

Marjan Marolt, **Dekanija Celje, II. zvezek: Cerkevne umetnine izven celjske župnije.** 1932. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Rade Bednarek, **Goriška in tržaška pokrajina v besedi in podobi.** Književna založba »Sigma« v Gorici. 1932.

Ch. Nordier-Robar, **Janez Žbogar.** Zgodovinski roman. Književna založba »Sigma« v Gorici. 1932.

Dr. Živan Marković, **Sreske bolnice.** Tisk Jugoslovenske štampe v Zagrebu. 1932.

Aus slovenischen Dichtungen. Deutsche Übersetzung: Dr. Rudolf Andrejka. Ljubljana 1932. Selbstverlag.

NARODNA MISEL — ETIČNA NALOGA.

Franc Tersegla.

Gospod urednik! Vaša namera, da nekaj strani svoje revije posvetite vprašanju našega naroda, pa da pozovete k sodelovanju tudi mojo malenkost, me je spravila v zadrego v toliko, ker ne vem, kaj bi o tem kot publicist povedal še več nego sem v svojem prvem tozadevnem članku v »Slovincu« dne 5. januarja leta 1930, ko je to vprašanje bilo v našem javnem življenju po vojni postavljeno z vso ostrostjo in je klicalo k jasni opredelitvi. Naravni razvoj tega vprašanja, ki ga je naše abstraktno razmišljanje iz globin narodne duše spoznalo kot nepretržen in nujen, je nadaljeval tisto pot, ki je danes privedla prav vsakega do potrditve dejstva, da smo samosvoja celota s svojo narodno zavestjo, voljo, kulturno obeleženostjo in usmerjenostjo, ki z jugoslovanstvom ni v nobeni opreki. Knjižica Jožefa Vidmarja je zdaj po svoji izčrpnosti to vprašanje osvetlila z vseh bistvenih strani in prikazuje njegovo problematiko tudi z onih vidikov, ki nimajo pomena samo za politika, ampak tudi za filozofa in kulturnega delavca v odličnem značenju besede. Ker so neodvisno od tega tudi drugi doprinesli svoje k razjasnitvi tega problema in ker bodo v tej številki »Časa« poklicanejši od mene razmotrivali o njem, ne ostane skromnemu slovenskemu časnikarju nič drugega, kakor da to z zadoščenjem registrira in da želi, naj bi se z vso potrebno jasnostjo doumljeno in izdelano ter z vsemi praktičnimi posledicami dano stališče, ki so ga zavzeli slovenski kulturni delavci vseh smeri in struj, sprejelo kot dejstvo brez diskusije od vsega jugoslovanstva in naj bi se smatralo kot ena izmed osnov našega sožitja.

Ne bo pa morebiti odveč, če pri tej priliki podčrtam, kar so že drugi v teku diskusije poudarjali in obširno utemeljili, da namreč enodušna opredelitev v slovenstvo v popolnem skladu z idejo skupnosti jugoslovanstva, v katero je slovenstvo vrejeno kot neizločljiva prvina, ni dej samovoljnosti, ampak

da je ta zavestna volja le izraz naravne, nagonske, usodne nujnosti. Zaradi tega je treba to še enkrat podčrtati, da se enkrat za vselej likvidira argument, ki se je v prilog takozvanemu spajanju od ene ali druge strani često navajal iz zgodovine drugih narodov in časov, kakor da je rešitev tega vprašanja izključno stvar čiste samovolje, politične opredelitve, racionalne samoodločitve ali pa tudi samega hotenega navdušenja za neko idejo. Ne; to naše stališče je v korenini in pred vsem življenjski zahtevk, vitalna nujnost razvoja, osnovano v zgodovini in času, ki je neopredeljiva bitnost stvari. Svojo slovensko bit kot nekaj nezamenljivega in nenadomestljivega gojimo zavestno dalje, ker m o r a m o ; delo zavestne volje je v tem naravnem razvoju le sredstvo, da svojo slovensko kulturo na danih podlagah obogatujemo; in ker smo sorodni z ostalimi Jugoslovani pa danes z njimi živimo tudi v interesni skupnosti države, je naravno, da ta razvoj po medsebojni izmenjavi rodnih vrednot v skladu z osobitostjo vsake naravne edinice obogatuje celoto. To so samo po sebi umevne stvari, toda politika, v kateri igrajo vedno veliko vlogo tako osebni in skupinski kakor tudi stvarni momenti, ki so zvezani z vprašanji moči in sile, potrebuje večkrat opomina na take samo po sebi umevne stvari, ki so končno močnejše od vsakega interesa. Za takozvanega javnega delavca je važno tudi to, da se vprašanje ohranitve in nadaljnega razvoja naše narodne kulture suče poglavitno okoli našega jezika, zakaj, čeprav jezik ni najesencialnejši in najcentralnejši del narodne bitnosti, je spričo dosedanje stopnje naše kulture njena najsubstancialnejša forma, če naj se izrazim po sholastiki, njena najvažnejša realizacija v stvarnem svetu vrednot; torej stvar, ki je po svoji čutni nazornosti in konkretni formi dojetna tudi politiku in političnemu delu. Kdor kot javni delavec poudarja vrednost in mesto slovenskega jezika, če in kadar je treba, skrbi na najučinkovitejši način, da se očuva v svoji nenadomestljivi in neponovljivi pristnosti slovenska narodna duša, brez katere najidealnejše pojmovano jugoslovanstvo ne bi bilo jugoslovanstvo.

Ker ne more pač biti nobenega dvoma, da je ta problem s te strani načeloma rešen, tako da bi v korist jugoslovanske skupnosti, ki je istotako življenjska nujnost za nas, tudi v javnem življenju praktično ne smel prizadevati več nobenih znatnih težkoč, naj omenim še to, da se jugoslovanska nacionalna

zavest v državno-političnem pomenu pa tudi kot neka višja kulturna skupnost ne da zgraditi brez primarne zgodovinsko dane, naravno utemeljene slovenske narodne zavesti. V tem oziru je poglobitev slovenske narodne zavesti naravnost etičen zahtevek, naloga, ki lahko družijo in mora družiti vse Slovence brez svetovnonazorne, strankarske ali kakršnekoli že razlike. To je tisto glavno, kar sem hotel povedati in za kar ste mi, gospod urednik, s svojim prijaznim povabilom dali zaželeno priliko. Ne slovenstvo ne jugoslovanstvo ne smeta biti demagogično sredstvo kakršnegakoli že političnega interesa, ampak etična naloga: jugoslovanstvo kot ideja sloge, vzajemnosti, državne skupnosti in prepotrebne državne zavesti; kot odkrivanje sorodnosti; kot medsebojno dopolnjevanje, kar se tiče moralnih in kulturnih kvalitete in dobrin vsakega slovenskega rodu, ki tvori jugoslovansko političnodržavno občestvo — slovenstvo kot neobhoden, neodmisljiv, organičen del te celote in slovensko narodno čuvstvovanje, narodna miselnost kot vrednota, ki se v jugoslovanski skupnosti, če naj kaj realnega in življenjskega pomeni — in to mora biti! — ne more in ne sme izničiti. Nacionalnega duha, ki naj vse naše državno občestvo prešinja in je okrepiti pomaža, si brez narodne zavesti, ki izvira iz nas samih, iz naših oseb in ki je adekvaten izraz našega lastnega rodne bitja, sploh misliti ne moremo. Iz nas mora izvirati, kar nas družijo, naša skupnost mora biti prešinjena tudi našega duha in značaj naše kulture s svojo ljudsko, moralno in duhovno tradicijo mora priti do primerne izraza v jugoslovanski politično-nacionalni enoti v vseh svojih bistvenih potezah prav tako ko posebna miselnost sorodnih bratov s svojimi dopolnjujočimi naravnimi prvinami in moralnimi vrednotami. Tak nacionalizem je plod življenja, ne abstrakcije; je dejstvo, ki ima ustvarjajočo moč po naravnem razvoju samem, ne pa »ens purae mentis«, kakor so rekali stari; je nekaj, kar samo iz sebe dejstvuje in se ne nalaga, tako da bo politična enota in kulturna skupnost jugoslovanstva naše lastno delo.

Tak nacionalizem pa nam je — tudi to je treba prav močno poudarjati — potreben zaradi velike duhovne in moralne revolucije našega časa, iz katere se more poroditi nekaj novega in vrednega samo, če bomo vsa svoja kulturna prizadevanja, naj gre za religiozno in etično prenovitev ali za soci-

alno preureditev družbe ali za umetniško ustvarjanje, osnovali na naravno dane, tradicionalne osobine svojega ljudstva, na pratežnje rodu, ki preko razuma snujejo v brezdanih globinah narodnega bitja s silo prvinskih nagonov in porajajo voljo po obstoju, po čedalje izrazitejšem samouveljavljanju in moči, po samozavesti, po lastni narodni osebnosti. To je poglavje, o katerem bi bilo treba razpravljati posebič; naj zadostuje namig na ogromno vrednost nacionalne ideje sploh, ki se ravno danes uveljavlja in opozarja nase v izpačeni podobi različnih nacionalističnih pokretov med vsemi kulturnimi narodi sveta. Tudi mnogih negativnih lastnosti, ki se jih je naša narodna duša navzela po vplivu več ko tisočletnega suženjstva, se bomo očistili v prvi vrsti sami po izpopolnjevanju svoje lastne rodne kulture, ki v sodobni naši književnosti, v našem znanstvenem delovanju, v vseh panogah našega duhovnega ustvarjanja v zadnjih desetletjih preseneča po izvirnosti in po globini etosa, pa naj je to ustvarjanje vsebinsko še tako neenotno, raztrgano in kaotično. Do izčiščenja, do enotnega gledanja na svet, do nove vsebine in oblik življenja se bo to naše silno in zdravo stremljenje preborilo na vsak način le, če svojo kulturo gradimo dalje na fundamentu slovenske narodne tradicije. Kaj drugega si sploh ni mogoče misliti in jugoslovanstvo more pomeniti kaj realnega, samoraslega, ne samo politično, ampak tudi duhovno vrednega samo po takem potu nepretrganega naravnega razvoja narodne kulture vsakega jugoslovanskega rodu. Zakaj to vprašanje moramo enkrat s politične ravnine dvigniti v območje etike, da bomo spoznali, kako se vpravljuje začenja kot naša moralna naloga in dolžnost, ne kot predmet politične borbe, ljubosumja in izpodbijanja, ampak kot prizadevanje, kjer morejo tekmovati samo najboljše duhovne sile Jugoslovanov. Na tej ploskvi pa se nobeno vprašanje ne more smatrati kot »že rešeno«, ampak ostane kot nemineča dolžnost samoizpopolnitve naroda in po njem vsakega posameznika. Kar se tiče nas — to še enkrat naglašam — more le še intenzivnejše delo na naši slovenski narodni kulturi v že danih smereh premagati tisto čustvo več ali manj očitne ali pa tudi pritajene manjvrednosti, ki često ohromeva najvrednejša stremljenja našega ljudstva in ki ga moramo premagati prav zato, da bo skupnost Jugoslovanov skupnost polno-

vrednih, svobode vrednih in resničnega državnega soživljenja sposobnih ljudi.

V to svojo narodno kulturo moramo vgraditi vse, kar napredujoči duh snuje za izboljšanje človeškega občestva; naši narodni biti se mora prilagoditi vse, kar zamišljamo mi ali zamišljajo drugi kot reformo družabnega reda; na naravnih kvalitetah narodne duše je zidana in utrjena tudi nadgradba religije, etike, svetovnega nazora, ki nas z izomikanim človeštvom veže v najvišjo celoto. Le na njej se more najtrdneje zgraditi in razvijati tudi jugoslovanstvo kot višja enota, v kateri in po kateri naj bi vsi Jugoslovani bili združeni v močno nacionalno-politično telo.

KAJ JE Z NAMI?*

Dr. J. Aleksič.

»Živimo ob prelomu, ko stari ne umejo več mladine, ko vse iz dna kipi in se presnavlja, ko padajo gesla, da celo slovenski pisatelj s polnočno svojo tretjo dušo dvomi, ali smo še, ali nismo več, ko se potuhujejo možje in v dvomih lovijo drobtinice nekakšne naklonjenosti.«¹

To pravi Finžgar. Pregelj gre še dalje: »Slovencev namreč več ni, odkar smo ob Soči, ob Savi in Dravi mrtvi...«²

Res, da je Finžgar svoj dvom na drugem mestu energično odbil, res, da so Pregljeve besede grenka satira. Vendar ti vzkliki so kakor plašec blisk in zamolkel grom sredi noči. Kaj, je res tako temno krog nas? Več luči!

Kaj so narodi? Čemu živijo? Čemu živi naš narod?

I.

Narod je tvorba človeške socialnosti. Narod nastaja — kakor toliko drugih socialnih odnosov — na razmerju človeka do človeka. Socialno razmerje človeka do človeka lahko raste iz različnih temeljev. To so različna človeška doživetja, ki tvorijo različne temelje raznih socialnih odnosov in s tem različnih socialnih tvorb. So pa socialni odnosi sleherne prave socialnosti

* Razprava je bila napisana že pred dobrim letom. — Op. ured.

¹ F. S. Finžgar, »Slovenec«, 29. V. 1930.

² »Slovenec«, 19. IV. 1930.

»vsi taki č u v s t v e n o - s t r e m l j e n s k i o d n o s i m e d č l o v e k o m i n č l o v e k o m , k i s e j a v l j a j o t u d i v d e j a n j i h i n k i z a d e v a j o n e p o s r e d n o a l i v s a j p o s r e d n o č l o v e k a k o t o s e b n o - d u h o v n o b i t j e.«³

Takih odnosov med človekom in človekom je veliko. Vendar so vsi obenem nerazdružno spojeni z določnimi oblikami, v katerih se je ta socialni razvoj tako rekoč tudi na zunaj javljal in se še javlja. Dr. Veber je v svoji znameniti »Filozofiji« ugotovil »v celokupnem človeštvu in v njegovi vzporedni zgodovini p e t o r i c o takih najvažnejših že na zunaj vidnih ter v svojem bistvu vedo trajnih oblik človekove notranje socialnosti. Te oblike se prikazujejo v družinskem, n a r o d n e m , slojnem, družabnem in državnem življenju človeka.« Obenem Veber izrečno opozarja, »da odgovarjajo tem vnanjim oblikam tudi na notranji strani človeka samega enako določene in zakonite oblike njegove duševnosti.«⁴ To je petorica gonov, ki jih ima vsak človeški posameznik.

»Tako gre vsakemu človeku gon, da se ohrani kot animalno in duhovno bitje; je to gon animalne in duhovne samoohranitve vsakega človeka. In temu gonu odgovarja v socialnosti, torej na točki razmerja človeka do človeka njegov — družinski in n a r o d n i gon, to je njegov gon, da se tudi v socialnem pogledu animalno in duhovno izživlja.«⁵

Kaj je potemtakem narod? »Narod je ona prvinska socialna edinica, ki ustvarja duhovno-osebno človeško socialnost, to pa v skladu z dušno-animalnim človeškim življenjem. Ves duhovni socialni razvoj je možen samo kot narodni razvoj.« Kajti k točki naroda spada dejstvo, »da nahajamo pravi kulturni razvoj vsaj načelno le v okviru narodnega razvoja, kot dokazujejo to vse v istini kulturne tvorbe: jezik, religija, umetnost, znanost, državnost itd., vse te tvorbe so hkratu narodne tvorbe.«⁶

Nikjer še nisem našel tako enostavno, naravno in kratko izraženo, kaj je narod po svojih genetičnih, sestavnih in smiselni vzrokih. Da, narod je osnovan v človeški naravi, je zunanji, socialni izraz človekove težnje po samoohranitvi svoje človeške, duhovne osebnosti.

³ Dr. Fr. Veber, Filozofija, Ljubljana 1930, str. 100.

⁴ Filozofija, str. 101.

⁵ o. c. str. 114.

⁶ o. c. str. 101.

Pot od človeka do naroda je precejšnja. Najprej je tu človek, sam, s svojimi gonskimi, umskimi in nagonskimi doživetji; ti goni ga ženejo k dejstvom, do prirode, do sočloveka, do nadprirodnih bitij. Njegovo dejstvanje na črti do sočloveka je rodilo najprej rodbino. V njej je našel in najde utešitve predvsem najelementarnejšemu gonu, gonu po svoji animalni ohranitvi. »Vez, ki spaja posamezne človeške osebnosti v družinske skupine, je v svojih temeljih duševno - animalnega, gonskega značaja. Mati ljubi svoje otroke kakor koklja svoje mlade. Samo na račun tega v bistvu animalnega družinskega medsebojnega čuvstvanja gre tudi dejstvo, da človek kot družinsko bitje često kaj rad utрпи žrtve, ki bi jih prav malo verjetno enako rad utrpel, ako bi ga tirali k temu le duhovni razlogi. In ta dušno-animalni značaj socialnega čuvstvanja in stremjenja je še bistveno v ospredju tudi tedaj, ko nastopi človek že kot član »plemena«. Tudi človeška plemena so po svojem notranjem stroju vseskozi podobna živalskim plemenom.«⁷

Bistveno drugačno je razmerje človeka do sočloveka na ploskvi naroda. Narod ni dejansko načelo samo dušno-animalnega socialnega razvoja, kakor rodbina in pleme, temveč obenem duhovno-osebnega. Rodbina, pleme, s svojim animalnim čuvstvanjem in stremljenjem, tvorita pač neobhodno podlago za nadaljnje kulturno ali duhovno udejstvovanje. Toda šele v narodu se dvigne do zavesti in udejstvovanja tudi človekova duhovno-osebna socialnost.

Da je to tako, se prepričamo, če ugotovimo bistvene znake naroda. To sta enotna narodna zavest in neka skupna količina svojiskih kulturnih vrednot, kakor jezika, vere, umetnosti, pravnih naziranj, običajev, historičnih in krvnih vezi⁸. Ko

⁷ o. c. str. 101.

⁸ Pravim: narodna zavest in skupnost gotovih kulturnih tvorb. Bistvo naroda zahteva oboje. Treba torej prav umeti Ozvalda, češ, »krvna sorodnost, skupni jezik, enotno ozemlje, ista vera, isti kulturni zakladi in pravno naziranje niso bistveni znak kakega naroda, ampak samo njegov temelj« (Kulturna pedagogika, Ljubljana 1927, str. 89). — Vsekako so to temelji, ki so za pristno nacionalno zavest bistveno potrebni. Eden ali drugi teh znakov res lahko manjka, vendar ne vsi. Sama zavest ne more biti zadosti. Sama zavest dela nepristne narodnjake, »nemškutarje« pa ne Nemcev. Nacionalna zavest je neko doživetje, in sicer doživetje nekih določenih, pristnih, skupnih vrednot. Objekt teh vrednot specificira zavest in napravlja iz nje ali narodno, ali družinsko, slojno, družabno, državno zavest, torej različne

se neko množstvo svobodnih človeških osebnosti zave, da tvori po svojem jeziku, po krvnem sorodstvu, historičnih doživetjih, kulturnih zakladih, po celi svoji duševni fiziognomiji od drugih različno zajednico, tedaj moremo govoriti o narodu v pravem pomenu besede. Tedaj se rodi narod.

To rojstvo se lahko izvrši v kaj kratkem času. Vedno pa zahteva in predpostavlja daljšo dobo — nosečnosti, to se pravi, gotovega historičnega dogajanja, gotovega historičnega procesa, ko se stvari vsaj do neke meje otipljiva forma naroda, njegov zunanji in notranji obraz. Narodi so naravni plod historičnega, kulturnega dogajanja. Skupni dogodki, stoletna skupna doživetja so izoblikovala neke ljudi v eno ljudstvo in jim dala posebno, svojevrstno fiziognomijo, lastni značaj, lastno dušo z lastnimi nagnjenji, vrlinami, slabostmi in talenti. Narod ni žuželka enodnevnica. Narodi dolgo živijo, počasi umirajo, in tudi počasi nastajajo. Ko pa je enkrat narod tu, ko se zave svojega življenja in svoje samobitnosti, tedaj je pač tu in ima pravico do življenja, in pravico, da stopi v krog drugih narodov velike vsečloveške družine in doprinese svoj del na mizo vseobče kulture.

Mnoštvo narodov je povsem naroden pojav. Kakor narava razkošno siplje svoje bogastvo v kraljestvu zgolj animalnih zajednic, rastlinskih in živalskih plemen in vrst, enako je volja Stvarnikova, naj bo različnost človeških socialnih zajednic, različnost narodov. To samo na sebi za napredek človeštva ne more biti nič slabega. Kakor imajo otroci ene družine različne

zavesti. Primerjajmo narodne zavesti dveh različnih narodov v eni skupni državi, ali pa zavest enega naroda v dveh različnih državah. Dva različna naroda v skupni državi lahko veže močna državna skupna zavest, morda še marsikaj drugega. Torej bi bilo kaj lahko napraviti med njima tudi skupno narodno zavest, če ju ne loči drugega kot narodna zavest. Toda vse je odvisno od tega, na čem je ta narodna zavest osnovana. Čim več med seboj različnih »znakov« imata, recimo različen jezik, različno literaturo, različno vero, različno preteklost, različno kulturno višino, tem različnejša bo njuna narodna fiziognomija, njuna duševna struktura, tem težji bo njun spoj, če je sploh to mogoče in — pametno. Seve je tu treba res zopet naglasiti važnost narodne zavesti, ki je usidrana v čuvstveno-stremljenski, svobodni človeški naravi in se torej ne da diktirati, ampak samo pridobivati ob gotovih svojevrstnih, t. j. kulturnih, osebno-duhovnih vrednotah.

Potemtakem bo menda tudi jasno, da je treba ločiti narodno in državno zavest. Samo po sebi, načelno, rasteta ti dve zavesti iz povsem različnih temeljev. V državi z več narodi tudi dejansko bivata ločeno, v nacionalno homogeni se zlivata praktično kolikor toliko v eno.

talente in značaje, kar daje življenje, spremembo, napetost, podobno je z narodi. Njih različni značaji, sposobnosti in nagnjenja bogatijo življenje, silijo k tekmi, k delitvi dela, in s tem vnašajo mogočno dinamiko v potek zgodovine.

Številčna moč nima za bistvo naroda nikakega pomena. Majhen narod je prav tako narod kakor velik. Bistvo naroda ne leži v njegovi številčni, kvantitetni razsežnosti, marveč v njegovi duhovno-osebni kakovosti, v njegovi duševni in kulturni svojevrstnosti.

Vsak narod je torej, moremo reči s Solovjevom, živa, naravna in historična sila, je pozitivna sila, in vsak narod je po svojem posebnem značaju določen za posebno službo v veliki družini narodov. Te resnice ni iznašla šele nemška idealistična filozofija. Bila je že tu, odkar poznamo zgodovino. Treba je samo odpreti knjige starozakonskih prerokov.

Seveda ne smemo pozabiti ogromne razlike v tem oziru med Starim in Novim zakonom. Pred Kristusom je bil samo en narod zares izvoljen narod, v Novem zakonu posebnega izvoljenstva biti ne more. Kakor je odrešenje dano za vse narode, tako so vsi poklicani, da služijo Resnici in vsak po svoji posebnosti izpričujejo in oznanjajo neskončno raznostranost, globino in širino božje Modrosti.

S tem pa smo se dotaknili že vprašanja o нравstveni smiselnosti naroda.

II.

Če je narod socialna edinica, ki ustvarja duhovno-osebno človeško socialnost, če je le v okviru naroda možen pravi kulturni razvoj, tedaj mora imeti narod globoko etično smiselnost.

Pred narod, ki se enkrat samega sebe zave, stopi dvojna naloga: da si ohrani svoje življenje, in da svoje življenje etično prava osnuje.

Zgodovina spričuje, da so se narodi, žal, sicer za prvo nalogo zelo vnemali, obenem pa mnogo grešili v vprašanju svojega kulturnega poslanstva. Kakor navadno v moralnem življenju posameznika, sta bila tudi v življenju narodov le prečestokrat zvezdi vodnici — napuh in sebičnost. Iz napuha se je rodilo nesrečno načelo, da je ta ali oni narod poklican za višje kulturno življenje kakor drugi, da je samo on izvoljeni, gosposki narod, da mu gre posebno, privilegirano mesto v človeštvu. Iz

sebičnosti pa je nastalo načelo, da je lastni interes naroda najvišja norma narodovega življenja. Oba ta principa si je v polni meri osvojil moderni nacionalizem, ki se je emancipiral od večnih moralnih zakonov in si ustvaril lastno, pozitivistično moralo. V imenu teh principov so se izvajali in se izvajajo največja nasilja. Zakaj nemogoče je določiti, v čem je tista poklicanost za višje kulturne naloge, nemogoče je določiti, kje so meje lastnega interesa — s stališča pozitivistične etike. Zato so se rodile razne nacionalne filozofije. In nacionalna ideja, bolj nacionalni egoizem, je postal najvišja ideja naroda. Patriotizem se je odel v sakralni kult.

Pogubnost takega pozitivističnega nacionalizma najteže čutijo mali narodi. Pozitivizem ne vidi v narodu njegovih duševnih kvalitet, njegovih etičnih nalog, marveč narod mu je toliko vreden, kolikor prinaša koristi, kolikšna je njegova zunanja vrednost. S takim narodom in v takem narodu je namreč lažje vršiti nasilje, vladati nad drugimi in jih izkoriščati.

Toda takšno pojmovanje narodnosti je velika zmota, je negacija krščanskih načel. Krščansko pojmovanje in vrednotenje naroda in narodnosti sloni na istih moralnih načelih, kakor vrednotenje posameznika. To sta zlasti dva principa. Prvič, vsaka narodnost je pozitivna sila, je sama na sebi dobra, od Boga hotena vrednota, torej ima vsak narod enako pravico do svojega obstanka in razvoja, do svojega mesta pod božjim solncem. Drugič, normativni princip naroda ni lastni i n t e r e s, marveč moralna dolžnost in zapoved: delaj dobro, ogibaj se hudega, v zavesti, da nacionalna ideja ni najvišja ideja, ampak je najvišji ideji — Bogu globoko podrejena.

Pozitivizem narod sicer dvigne na prestol, a napravi iz njega malika in temu maliku potisne bič v roke, da tepe človeštvo ter ugonablja slabotne. Na tleh krščanstva pa je narodnostna ideja nekaj velikega, dobrega. Recimo naravnost: narodnostna ideja je najvarneje shranjena v živem, intenzivnem krščanstvu. O tej resnici je napisal globoke misli veliki Solovjev:

»Ker se krščanstvo odpira vsemu pozitivnemu in vse s svojo lučjo ožarja, sprejme in razsvetljuje tudi narodnost, tega najpozitivnejšega in najvažnejšega činitelja v naravnem življenju ljudi.

Naloga krščanske religije je, zediniti ves svet kot živo telo, popoln organizem božjega človeštva. Najprvotnejši elementi, celice

tega organizma, to so posamezni ljudje. Toda popoln organizem ne more obstojati samo iz celic, njegova življenjska polnost zahteva večjih in bolj kompliciranih organov. Takšni organi v organizmu božočloveštva so rodovi in narodi. To svetovno telo, ki ni samo prirodno, ampak tudi duhovno, zahteva od svojih organov t. j. od posameznih narodov, da mu služijo v duhu, zahteva, da mu služijo samostojno, zavestno in svobodno.

Mi moramo gledati v narodnosti božjo silo, ki je potrebna za prihod kraljestva božjega in za dopolnitev božje volje na zemlji. V tem smislu narodnost nima le primernege mesta v božjem delovanju, ampak mu lahko s celotnostjo svojih moči izkazuje usluge, ki bi se z močmi posameznih osebnosti ne mogle doseči. S tega vidika more nacionalno gibanje našega časa biti upravičeno, in smemo ga smatrati kot važen napredek v zgodovinskem razvoju človeštva.

Če je v narodu slabo razvita nacionalna zavest, se obrača verska resnica na posamezne ljudi; če se pa začne buditi narodna zavest, lahko ta resnica govori celemu narodu. Tedaj verska resnica ni odrešiteljica le individualne človeške duše, ampak tudi duše naroda; ona spremeni in razsvetli tedaj ne samo značaj osebnosti, ampak tudi značaj naroda. Z nastajanjem določenih narodnosti v krščanskem svetu se javlja krščanska cerkev sama, gledana od svoje zunanje, človeške strani, ne le kot skupščina vernih ljudi, marveč kot bratska zveza narodov v okviru spremenjenega človeštva. Le če krščanstvo sprejema vase in zbira cele narode, zamore doseči popolnost socialnega in univerzalnega pomena.«⁹

Pač ni mogoče podati globlje metafizične smiselnosti o eksistenci naroda. Ali ta smiselnost se ustvarja in dosega le tedaj in le v toliko, v kolikor se ustvarja in izvršuje tudi drugi princip od narodov samih: delaj dobro, ogibaj se hudega!

V zvezi s tem pa se nam odkriva resnobno dejstvo, da narodnostna ideja prinaša ne le pravice, ampak tudi dolžnosti. Da, dolžnosti za posameznika in za cel narod. Odkriva se nam dejstvo, da je narodnost čestokrat breme in da se to breme čuti teže na ramenih malega naroda, kakor na ramenih velikih narodov. Odkriva se dejstvo, da mora imeti majhen narod mnogo bolj globoko vero, da ne obupa nad svojo eksistenčno smisel-

⁹ VI. Solovjeff, *Ausgew. Werke*, IV. Stuttgart 1922, str. 37—38.

nostjo, in mnogo močnejšo zavest dolžnosti, da ostane zvest svojemu poslanstvu. Jasno je pa tudi, da je pozitivistični življenjski nazor nevaren zlasti malim narodom. Čim bolj se bo majhen narod vdajal v svojem življenju in v življenju svojih posameznikov materializmu, tem manjši bo njegov čut odgovornosti za ohranitev lastnega obstanka, lastne samobitnosti, tem manj bo napora in žrtev za njemu odločene naloge.

III.

Mogočno se vali po zemlji veletok v širokih svojih strugah. Ni se mu bati, da bi mu zmanjkalo vode, da bi ga žeja zemlje ali vročina solnca popila, da bi ga raztelesila roka človekova. Tu je, nepremagljiv, vekovit. So pa tudi potoki, majhni, vsi v strahu za svoje življenje. Če dobrotno nebo ne rosi dovolj dežja, žive žalostno, komaj še životarijo.

To je primera za majhne oziroma velike narode. Seveda primera, ki hoče reči samo to, da je velikim narodom lažji boj za obstanek, odnosno za ohranitev svoje individualnosti kakor majhnim, in da je njihova smiselnost, njihovo poslanstvo mnogo bolj očitvidno, samo posebi dano, bolj očitvidno samo v sebi utemeljeno.

Veliki narodi, pri čimer nam ne gre v prvi vrsti za številčno moč, saj smo rekli, da je narod zajednica za osebno-duhovne vrednote človekove, torej je poudarek na duhovnih elementih naroda, veliki narodi, ki imajo svojo veliko zgodovino, svojo veliko tradicijo, svoje bogate kulturne zaklade, svoje velike genije in svetnike, imajo vprav v teh temeljih vsake nacionalne zavesti neizčrpne, neizmerne zaklade svojih nacionalnih sil. V teh temeljih so tudi že jasno, vsaj v velikih obrisih podana pota, ki so odkazana narodu od Previdnosti, da jih hodi, so dani veliki vzori, veliki cilji, ti najmogočnejši gibalci narodovega življenja. Kakor se veletok komaj vidno širi pred teboj v vsej svoji ogromnosti, in živi nekako sam iz sebe, da skoraj prav ne veš in ne razločiš smeri njegovega toka, podobno gre tak narod, rekel bi nezavestno, nujno, svojo zgodovinsko, kulturno pot.

Marsikaj drugače je pri malem narodu, malem v tem pravkar pojasnjem pomenu besede. Tukaj se mnogo bolj vsiljuje »plašeče nas vprašanje«, kaj opravičuje njegovo existenco.

Govorimo konkretno. Kaj opravičuje existenco našega slovenskega naroda? Na to odgovarja dr. Ozvald sledeče: »To je težko vprašanje. Vendar pa bi sledeči poizkus odgovora nanj utegnil biti v pravo smer obrnjen: »Drugi narodi opravičujejo in utemeljujejo svoje existiranje s svojo zgodovino, s svojim bogastvom, s svojo močjo, z naštevanjem velikih in važnih nalog, ki jih morajo razrešiti v zgodovini človeštva. Tako govori latinski in zapadni svet o svoji civilizatorični nalogi; nemški svet je veliki ruski psiholog imenoval »protestujočo državo«, o ruskem narodu govori Merežkovskij, da mora posredovati med evropsko in azijsko kulturo. Z nekako bojzornijo se vpricho teh velikih nalog vprašamo: kaj je naloga slovenskega naroda, ali še bolje, kaj opravičuje njegovo existenco? Na to plašeče nas vprašanje je odgovoril Prešeren (v pismu, ki ga je dne 26. oktobra 1840 poslal svojemu prijatelju Stanku Vrazu v Zagreb) takole: »Ich wünsche übrigens nicht nur den Panslavismus, sondern auch dem Panillirismus das beste Gedeihen; glaube jedoch, dass man bis zum Erntetag alles aufgesprössene stehen lassen soll, damit der Herr (Hav) am jüngsten Tage das Gute werde von dem Schlechten ausscheiden können.«¹⁰

K temu dostavlja dr. Ozvald: »Prešernove besede so silno globoka filozofija zgodovine. Njih jedro je to, da je zadnji, to se pravi najvišji, od življenja postavljeni cilj za vse narode isti: vsak je poklican, po svoje prispevati h kulturni rasti človeštva do tega viška, da — »koder solnce hodi, prepír iz sveta bo pregnan; da rojak prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejak.«¹¹

Reči moram, žal, da ta odgovor in pojasnilo ne zadostuje, zato, ker je presplošen. Res, da je najvišji, od življenja postavljeni cilj za vse narode isti, res, da je vsak narod poklican, po svoje prispevati h kulturni rasti človeštva, in da je treba torej vsakemu narodu dati prilike za njegov individualni razmah. Toda mi bi, mislim, morali zvedeti in znati, v čem je ravno tisto naše »po svoje prispevanje« h kulturni rasti človeštva. Kakor namreč posameznik, krščanski človek, poleg splošnega svojega življenjskega cilja »da mora Bogu služiti in se tako večno zveličati«, hoče in mora spoznati v sebi, kateri je njegov konkretni

¹⁰ Dr. K. Ozvald, Kult. pedagogika, str. 90.

¹¹ l. c. str. 91.

»poklic«, saj ga je narava sama bolj opremila vprav za ta poklic, podobno — naglašam podobno — kažejo tudi različni znaki posameznih narodov, značaj, temperament, sposobnosti, lega in položaj itd., da tudi nje narava sama kliče v različne »poklice«, to se pravi, da poleg splošnega najvišjega, vsem narodom skupnega cilja, stavi posameznim še posebej konkretne, v njih samih utemeljene naloge. In kakor bo posameznik iskal v prvi vrsti temu svojemu poklicu soodnosnih vzorov, ciljev in motivov, teh »najmogočnejših faktorjev v oblikovanju človeka«, in bo v prvi vrsti tudi živel temu svojemu poklicu, podobno moremo reči tudi o narodu. Zakaj narodi so npravstvena bitja, npravstvene zajednice z npravstvenimi cilji in odgovornostjo.

V čem je torej naš poklic, katera je konkretna kulturna ideja ali kulturna opravičba našega naroda? — — —

Vsi smo kamenčki velikega mozaika, ki je narod. In v tem mozaiku je, mislim, odgovor na vprašanje, kaj je naše kulturno poslanstvo. Odgovor je zapisan v narodu, čitljiv pa je v tistih njegovih genijih, ki so v sebi in v svojem življenju najbolj resnično popolno izrazili, utelesili in doživeli cel narod.

Morda se motim. Vendar bi upal trditi, da je zlasti v treh slovenskih možeh naš narod zaslutil svojo konkretno kulturno pot in poslanstvo. To so Slomšek, Krek in Cankar.

Slomšek. Žalostno je, da se še ni našel med nami človek, ki bi nam razgrnil resnični, popolni lik tega našega moža, kaj je bil, česa nas je učil, kam nam je kazal pot. Drugi narodi bi ga postavili na evropsko višino in v luč polovici sveta, mi ga niti sami nismo še doumeli, ne si ga osvojili.

Slomšek ni bil genij intelekta, ni razvijal teoretičnih programov, bil pa je genij svetniške intuicije, in razgrnil je pred nami program — življenja, dovršene, svetniške osebnosti. V Slomškovem življenju in delu se nam odkriva podoba najresničnejšega, najpristnejšega Slovenca, velikega sina univerzalne Cerkve: škofa-svetnika, in najidealnejšega Slovana.

Da je bil Slomšek najboljši, najpolnokrvnejši Slovenec, je kolikor toliko znano. Poznamo ga tudi teoretično nekoliko kot škofa in svetnika. Ti dve Slomškovi strani sta izražni v njegovih prekrasnih besedah, ki so kakor zapoved preroka svojemu narodu za vse čase: »Prava vera bodi vam luč, materin jezik bodi vam ključ do zveličanske narodne omike.« Skoraj nič pa ne vemo, da je bil Slomšek tudi genialni Slovan, ki je

s svojo svetniško intuicijo odkril idejo, katere vsi slavjanofili njegove dobe niso poznali ali vsaj ne razumeli, idejo, ki je za Slomškom sicer zopet zamrla in obledela, ker ni bilo med nami človeka, ki bi jo za njim prevzel in ki še le danes vstaja k novemu življenju. To je ciril-metodijska misel. Leta 1851 je slovenski škof Slomšek ustanovil »Bratovščino sv. Cirila in Metoda«. Bilo je to v dobi narodnega prebujenja, v dobi panslavizma in slavjanofilstva. Toda dočim so ruski slavjanofili sanjari o neki nadoblasti in prvenstvu Slovanov, oziroma Rusije nad drugimi državami, je Slomšek gledal bodočnost ne v zmagi ene civilizacije nad drugo, marveč v sporazumu, v soglasju Vzhoda in Zapada, v zedinjenju katoliške in ločene Cerkve.

Slomšek je zapravo spočel in rodil ciril-metodijsko idejo, kot takega ga pozna in priznava zunanji svet. Z njo pa je tudi postavil slovanski problem v edino pravo luč, v luč ciril-metodijske misli, in pokazal edino možno njegovo rešitev ter takoj prišel z delom: vsadil je to idejo v živo ljudstvo. Tako je Slomšek segel v roko velikima apostoloma Cirilu in Metodu, dvignil iz tisočletja njuno zapuščino, in povedal slovenskemu narodu, da je njegova versko-kulturna ideja — ciril-metodijska ideja.

Slomška njegov čas in desetletja za njim niso razumela. Slovenci smo rajši dvigali na oltarje ljudi, ki so nam prinašali dvomljivo blago iz tujine. Pač je že čas, da to popravimo.

Krek. Pravimo, da Kreka dobro poznamo. Tako blizu nam je še. Tudi razumemo ga baje. Toda človeku se vendarle zdi, da — bežimo pred njim, kakor nekdo, ki ima slabo vest.

Krek je zrastel iz istih temeljev kakor Slomšek: iz čiste slovenske krvi, iz duha Cerkve. Tudi on je bil pristen Slovenec, tudi on je veren sin katoliške Cerkve. Toda dočim je bil Slomšek škof, pastir duš, ki je iz slovenstva ven in iz Cerkve pokazal našemu ljudstvu njegov verski in versko-kulturni program in poslanstvo, je Krek, iz istih temeljev, začrtal slovenskemu narodu njegov socialni in državni program in poslanstvo.

Krek je vrgel med ljudstvo vseobsežno, veliko misel socialne pravičnosti, socialnega dela, ožarjeno z večno lepo lučjo krščanske ljubezni. »Mlad je stopil med mlade, pokazal na trpeče tisoče in najmanjše med narodom ter oznanil na dan

slavlja slovesno: Za te in ne zase!« Sam nam je pokazal, kako treba delati, »ne zase in zaradi sebe koristneža, marveč radi njega, milijonskega trpina, ki so mu bile od časov sile odkazane in odmerjene tesne, ožeče se meje male, pa velelepe zemlje, v katero tišče od nekdanj milijoni neprijaznih, žugajočih, zemlje-lahčnih pesti.«¹²

In kateri slovenski človek more izbrisati iz svoje duše Krekovo naročilo: Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda, mislite samo eno, kako boste vse svoje moči, vse svoje sile posvetili v procvit velike jugoslovanske države.

C a n k a r. Dokler je Cankar živel, nihče ni maral zanj. Danes, ko se nam ni več bati njegovega peresa, njegove pogumne kritike, ga kujemo v zvezde vsi. Bog ve, kako bi se mu godilo, če bi zdajle prišel zopet med nas. Najbrž slabše, ko prvič. Zakaj? Ker bi moral šibati našo slovensko vest, ki je očitvidno zaspala, ker bi moral odpreti naše rane, zlasti pa tisti gnusni tvor na telesu slovenskega naroda, ki je Cankar vanj sunil že v »Hlapcih«, in ki se je od takrat prelevil in grozno povečal v bolezen, katera grozi zastrupiti kri celega naroda. Ta bolezen je dobila zadnji čas posebno ime — poživništvo.

Cankar ni bil velik filozof, niti politik, še marsikaj drugega ne. Bil pa je velik umetnik in velik kritik, ki je pravično ljubil svoj narod in ki je pokazal, nedoseženi mojster, da je slovenski jezik enakovreden kateremukoli kulturnemu jeziku zemlje. Bil je velik, odkritosrčen romar in popotnik, ki nam je povedal, kako slovenski človek iz male svoje grude lahko uči tudi druge velike narode. Treba je samo enega, — z n a č a j a, treba je prav služiti svojemu narodu in odkritosrčno iskati Resnico, tudi če pri tem krvavijo prsti na nogah, vse dotlej, da se odkrijejo skrivnosti: Mati, Domovina, Bog.¹³

Slomšek, Krek, Cankar. Kdo sme in more pri pogledu na vas še dvomiti, ali smo in čemu smo? — Slovenski pedagogi, ki tožite, da manjka naši dobi velikih ciljev, vzorov, tu stojte! Slovenska mladina jih ima, toda kdo je kriv, da jih ne pozna, ali da jih pozna morda v napačni luči? Kdo je kriv, »da je zlasti ena bolezen za slovenski narod nevarna in sramotna: tisto pomanjkanje lastne samozavesti, podcenjevanje lastnih sil,

¹² I. Puntar, Ob 50letnici dr. Janeza Ev. Kreka, str. 6—7.

¹³ cf. Iv. Cankar, Podobe iz sanj, str. 164.

bogastva, velikih mož itd. na eni strani, dočim na drugi strani le vsled nekega čudnega nespoštovanja tega, kar sami imamo, vprav v načelnih vprašanjih z veseljem capljamo za kulturnim razvojem drugih in večjih narodov?«¹⁴

*

Slovenci smo majhni po številu. S tem dejstvom je združenih mnogo za nas neprijetnih reči. Kdo bi to tajil? Toda, naj radi tega obupamo? Ne samo da po pameti ne moremo, marveč tudi ne smemo. Ali res je to: rešil nas bo samo živ katoliški življenjski etos, ki mu je duh in značaj in ideja več, kakor število in tvar. Materializem, pozitivizem nas bo prej ali slej izdal in prodal. Krščanski idealizem tega ne more.

V zvezi s tem še sledeče. Mnogo se pri nas stori za se-manje dni v Ljubljani, za tujski promet, za gospodarski dvig ljudstva. Čast in priznanje možem na tem polju! A še veliko večjo delavnost bi morali razvijati tisti naši možje in žene, ki so poklicani nositelji, nositeljice moralnih, idejnih, duhovnih vrednot. Tu je naša bodočnost, tu so zakopani naši zakladi, tu kopljimo zelo globoko. Naša vzgoja! Nekaj v slovenskem značaju ni prav, nečesa manjka. To je naš največji slovenski problem.

KAKO SMO SLOVENCİ IZPOLNILI NAROČILA OKROŽNICE „RERUM NOVARUM“.¹

Aleš Ušeničnik.

V okrožnici »Ob štiridesetletnici« (Quadragesimo anno, 1931) je povzel Pij XI v uvodu kratko zgodovino socialnega dela od Leonove okrožnice »Rerum novarum« (1891). Prav je, da se tudi mi vprašamo, kako smo mi katoliški Slovenci izpolnili Leonova naročila?

Katera so pa bila ta navodila in naročila, te naloge, ki nam jih je naložila okrožnica »Rerum novarum«?

Zdi se, da jih moramo na kratko povzeti v te-le točke:

1. *idejno delo*, delo za socialno spoznanje: za spoznanje vzrokov, ki so povzročili to, kar imenujemo socialno

¹⁴ Tone Trstenjak, *Dom in svet* 1930, str. 162.

¹ Predavanje Slov. kat. akademskemu starešinstvu v Ljubljani (26. dec. 1931). Omejuje se (povečini) na Slovenijo v mejah Jugoslavije.

vprašanje, ta strašni prepad v sodobni družbi, ki grozi naravnost s socialno katastrofo; za spoznanje pravega razmerja, ki mora biti med delavci in delodajavci, njih dolžnosti in pravic, zlasti za spoznanje, da si delo in kapital nista po naravi sovražna, temveč se morata vzajemno podpirati, če naj bo za vse dobro; za spoznanje, da socializem in komunizem, ki begata delavce, nista zmožna rešiti socialnega vprašanja, da bi prinesla marveč delavstvu le trdo in mrzko sužnost in če enakost, le enakost v bedi; za spoznanje, da je socialno vprašanje v prvi vrsti нравno in zato religiozno vprašanje, ki ga ni mogoče rešiti brez religiozno-nravnega preporoda; za spoznanje pomočkov, ki jih morejo dati Cerkev, država in družba, in samopomoči, ki si jo morejo dati delavci in delodajavci sami, torej za spoznanje pravega socialnega duha, dobrih in pravičnih socialnih zakonov, smotrne organizacije in modrih socialnih ter gospodarskih ustanov;

2. delo za religiozno-nravnoprero, ki je njega nujno potrebo podalo vprav pravo socialno spoznanje;

3. delo za socialni in gospodarski podvig delovnega ljudstva.

Na delo je klical Leon vse; vsak naj sodeluje po svojih močeh. Seveda je pa za takšno delo potrebna ljubezen, tista velika krščanska ljubezen, ki se nesebično žrtvuje za druge in njih blaginjo. Od te ljubezni, je dejal Leon, »ex magna effusione caritatis« je predvsem pričakovati rešitve!

V okrožnici »Graves de communi« (1901) je Leon nekatere teh reči še bolj naglasil. Zopet poudarja, da je socialno vprašanje v prvi vrsti нравno in religiozno. Naj bi se tudi, pravi, delavske plače podvojile, naj bi se skrajšal delovni čas, naj bi se znižale cene živilom, ako bi se delavci vdali brezbožnim in nenravnim naukom, bosta izgubljena trud in imetek. Brez krščanskih kreposti, zmernosti, varčnosti, potrpežljivosti ne bodete delavcem nikdar priborili blagostanja! Prav tako iznova naglaša, da bo socialno delo tem bolj uspešno, čim bolj bo dejstvovanje krščanske ljubezni. Tudi miloščine, pravi, ne smemo prezirati, kakor jo prezirajo socialisti. Miloščina, dana v krščanskem duhu, nima nič poniževalnega na sebi. Gotovo pa je le hvalevredno, če ne pomagamo trpečim le za čas, temveč ustvarimo delovnemu ljudstvu stalne ustanove. Še bolje pa bo, če ga z duhom razumnosti, pridnosti in varčnosti tako vzgojimo, da bo

moglo sčasoma čim bolj samo zase skrbeti; to bo vzbudilo v njem tudi neko častno zavest, ki ga bo bodrila pri trudu in delu. Zlasti pa v tej okrožnici kliče na socialno delo vse. To je sicer že dosti jasno iz okrožnice »Rerum novarum«. Saj smo vsi Cerkev, vsi država. Vendar se je Leonu zdelo potrebno, da to še bolj poudari. Za socialno delo, pravi, naj bi se zlasti zavzeli tisti, ki so po rodu, po imetju, po darovih, po izobrazbi bolj ugledni. Brez njih bo težko kaj doseči. Tudi naj le-ti nikar ne mislijo, da je vse eno, ali se zavzemajo za delovno ljudstvo ali ne; pomnijo naj, da je to njih prava dolžnost. Nihče ne sme živeti samo za svojo laготnost in komodnost, temveč tudi za skupnost! Tudi bo socialni prevrat, če ga ne preprečimo, zajel vse, ne samo nekaterih. Gre za družbo, državo in Cerkev; braniti jih mora biti vsem dobrim sveta stvar!

Končno poudarja potrebo edinosti in sloge. Ogibati se treba vsega, kar bi netilo medsebojne prepire. V časnikih in in pa shodih naj se opuste stvari, ki nimajo mnogo pomena, a dajejo povod preprirom. Stvar pa je nujna, silno nujna, sklepa Leon. »Res nempe clamat, vehementer clamat!« Socializem vedno narašča in bati se je najhujšega. Zato pa med ljudstvo (prodire in populum)!

I.

Kako smo torej izpolnili ta naročila in te naloge?² Kaj smo storili i d e j n o ?

Če pogleda kdo v našo socialno knjižnico, bo moral priznati, da se je dosti delalo in marsikaj storilo. Tu so kot prvo socialno delo po okrožnici »Rerum novarum« (ki je izšla v A. Kalanovem slovenskem prevodu 1891) Krekove »Črne bukve

² Viri: Društveni koledarčki Slovenske krščansko-socialne zveze (zlasti I 1905 in IX 1913); Prosvetna zveza, Ljubljana (uredil Vinko Zor tajnik Prosvetne zveze); Vestnik Prosvetnih zvez v Ljubljani in Mariboru XI. št. 1—2; Delovanje Prosvetne zveze v Mariboru, XII. št. 9—10: XXXIV. občni zbor Prosvetne zveze v Ljubljani dne 8. oktobra 1931; Letopis Zadrुžne Zveze v Ljubljani za l. 1904—1906; Poročila Zadružne zveze za l. 1912 in l. 1930; Jubilejni zbornik kat. društva rokodelskih pomočnikov ob 25-letnici, Ljubljana 1930; Mrkun A. Zgodovina protialkoholnega gibanja po vsem svetu, zlasti v Sloveniji, Ljubljana 1927; Caritas. Petinštirideseto letno poročilo centralnega sveta in konferenc družbe sv. Vincencija Pavelškega v Ljubljani za l. 1930. (Prim. tudi: Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, 1928; Al. Ušeničnik, Sociologija 1910).

kmečkega stanu« (1895), potem njegov »Socijalizem« (1901); Al. Ušeničnikova »Sociologija« (1910) in njegov »Uvod v krščansko sociologijo« (1920); dr. Gosarjeva dela »Narodnogospodarski eseji« (1920), »Odlomki socialnega vprašanja« (1921), »Za krščanski socializem« (1923), Socialna ekonomija« (1924)³; spisi dr. Jeraja »Ob skrivnih virih« (1924), »Narodni prerod« (1925), »Državljska vzgoja« (1926), »Socialno vprašanje« (1928)⁴; dr. A. Tominca komentar okrožnice »Rerum novarum«, »Osnovna načela krščanskega socializma« (1931); »Socialni zakonik« v prevodu dr. A. Pavlice (1928); potem razni spisi o posameznih vprašanjih: dr. Krek, »Starostno zavarovanje kmečkega ljudstva« (1909); Fr. Erjavec, »Kmetiško vprašanje v Sloveniji« (1928); Komljanec »Delavska strokovna organizacija« (1920); A. Mrkun »Alkoholno vprašanje« (1927) in še to in ono. Za duhovnike posebej govore o socialnih nalogah poglavja v navodilih škofa Jegliča »Synodus diocesana Labacensis« (I 1903), »Instructio Pastoralis« (1915), »Potek in sklepi tretje Ljubljanske sinode« (1924) in v dr. Fr. Ušeničnikovem »Pastoralnem bogoslovju« (II 1920). Poleg teh del stoje naše revije: »Rimski katolik« (1889—1896), »Katoliški Obzornik« (1897—1906), »Čas« (1907—1931 sl), »Socialna Misel« (1922—1927) in dr., ki so tudi prinesle mnogo razprav o socialnih stvareh. Tudi »Društveni govornik« (I 1908, II 1910, III 1919) ima mnogo socialne snovi. Celo »Dom in Svet« ni brez nje, saj je prinašal 1896—1900 Krekove »Socialne pomenke« (ki jih je dr. Krek 1901 predelal in povzel v »Socijalizem«).

Treba bi bilo, kar je seveda nemogoče, zajeti tudi vse socialno-idejno delo, ki je položeno v druge naše liste. Povzeti bi bilo treba, kaj so storili v socialno-idejnem pogledu »Glasnik« (1894—1899), »Naša moč« (1906—1916), »Pravica« (1922—1927) in »Delavska Pravica« (od 1928) za delavce; kaj »Domoljub« (a že od l. 1889) in »Slovenski gospodar« (že od l. 1867) za vse delovne stanovce, zlasti za kmete; »Slovenec« (že od l. 1873) za ves slovenski narod; »Zora« (1895—1914) in »Luč« (1918—1921), »Križ na gori« (1924—1927) in »Križ« (1928—1930) za naše akademike, »Mladost« (1908—1929) in »Naš dom« (od 1910) za mladino, »Ogenj« (1928—1931) posebej za delavsko

³ Sedaj (1932) še »Razprave o družbi in družabnem življenju«.

⁴ Sedaj (1932) še »Sociologija«.

mladino; »Vestnik« (od 1920) za društveno, »Narodni gospodar« (od 1900) za gospodarsko izobrazbo.

Glede socialnih programov smo pa naravnost bogati. Od I. slov. kat. shoda (1892) pa do »Socialnega dne« (1928) smo snovali in snovali naš socialni program. Kako bogat je že »Socialni načrt slovenskih delavskih stanov«, ki ga je podal dr. Krek na koncu »Črnih bukev kmečkega stanu« (1895, 246—165). Še danes bi ga bilo treba zopet proučevati! Prav tako je II. slov. kat. shod (1900) začrtal celoten socialni program. Naslednji katoliški shodi (1906, 1913, 1923) so ga potrjevali in v posameznih vprašanjih izpopolnjevali in dopolnjevali. V govorih in resolucijah je nakopičeno toliko snovi, da bi nemara ne bilo napak, če bi kdo vso to snov zbral, predelal in objavil.

Govoreč o idejnem delu se moramo potem spomniti dela za vzgojo socialnih delavcev. Tu moramo pač v prvi vrsti imenovati »socialne tečaje«, ki jih je od l. 1906 pa skoraj do svetovne vojske vodil dr. Krek pri sv. Joštu. Z njimi je vzgojil vodilnih socialnih delavcev za Slovenijo, Hrvaško in Dalmacijo!

Prezreti ne smemo tudi ne dela Slov. kat. akademskega starešinstva (od l. 1907), prav tako ne dela naših akademskih in dijaških društev, ki so vzgajala dijake za kulturne in socialne delavce, a mnogo storila tudi neposredno za socialno izobrazbo našega ljudstva: »Danica« že od l. 1894, »Zarja« od l. 1901, »Dan« od l. 1910, »Slovenska dijaška zveza« od l. 1905; po vojski pa na ljubljanski univerzi poleg »Danice« in »Zarje« še »Borba«, »Akad. klub A. O.«, potem »Cirilsko društvo bogoslovcev« in zadnji čas še društvo akademičark »Savica«, v Pragi društvo »Krek«, v Zagrebu »Danica«. Ljubljanski bogoslovci imajo že od l. 1902 »socialni klub« s precej bogato socialno knjižnico.

Tudi katoliški slovenski učitelji so mnogo storili za socialno izobrazbo. Sami so se na II. kat. shodu 1900 organizirali v »Slomškovo zvezo« (od l. 1926 »Slomškova družba« kot zgolj kulturna organizacija). Ustanovili so si (1900) tudi svoje glasilo »Slovenski učitelj« in mnogi pridno sodelovali tudi pri socialnem delu zunaj šole.

Najmogočnejša organizacija za socialno izobrazbo našega ljudstva je pa bila Krščansko-socialna zveza, sedaj Prosvetna zveza s svojimi društvi.

Že l. 1897 je ustanovil dr. Krek »Slovensko krščansko-socialno zvezo«, ki je kimalu (1902) postala centrala izobraževalnih društev. Društveni koledarček za l. 1912 našteva 476 društev s 74 domovi. Predavanj je bilo tisto leto po društvih 1989, poleg tega še 1057 predstav. Seveda niso bila vsa ta predavanja ne vse te predstave socialno-poučne ali socialno-vzgojne vsebine. Vendar je krščanska prosveta že sama za podvig delovnega ljudstva velikega pomena. Vojska je to delo po večini uničila. Le z velikim trudom ga je bilo mogoče po vojski obnoviti. L. 1923 si je dotedanja Slov. kršč. soc. zveza nadela ime »Prosvetna zveza«. L. 1931 je obsegala 229 društev, ter je priredila 22 prosvetnih večerov in 27 tečajev. Ustanovila je tudi Zvezo ljudskih knjižnic, ki obsega že 144 knjižnic. Pritegnila je za prosvetno delo tudi Radio in film. L. 1906 se je ustanovila tudi v Mariboru samostojna prosvetna centrala. L. 1907 je obsegala 73, l. 1914 že 167 izobraževalnih društev, poleg tega pa še 61 mladeniških in 77 dekliških zvez. L. 1909 je Zveza priredila 9 socialnih tečajev, l. 1910 4 socialne tečaje in 33 mladinskih shodov, društva pa 67 društvenih tečajev in 106 poučnih prireditev. Tudi tu je vojska vršila svoje uničevalno delo. Pred vojsko je obsegala Zveza 170 društev, preko vojske se jih je rešilo le 29. L. 1923 je tudi mariborska Zveza sprejela ime »Prosvetna zveza«. Obsegala je tedaj že 148 prosvetnih društev. Začela je prirejati mladinske, delavske in kmečke dneve. Pozimi prireja prosvetne večere poleti poučne tečaje za razne stanove.

Iz krščansko-socialne zveze je izšla orlovska organizacija (1906). »Orel« je imel pred vojsko že 333 odsekov in je s svojimi tečaji pa s svojim listom »Mladost« brez dvoma mnogo storil tudi za socialno izobrazbo naše mladine. Po vojski je izdal za svoje člane celo dva socialna katekizma, o »socialnem vprašanju« (1925) in o »socialni ekonomiji« (1926).

Od l. 1929 se snujejo fantovski odseki, ki imajo tudi svoj list »Kres«.

Za ženstvo posebej je ustanovil dr. Krek l. 1901 ženski oddelek »Slov. krščansko-socialne zveze«. L. 1913 je imel ta odsek 750 članic.

Po vojni l. 1920 se je ustanovila »Krščanska ženska zveza«, ki ima sedaj že 25 ženskih in 29 dekliških odsekov z 8000 čla-

nicami. V Ljubljani posebej deluje »Krščansko žensko društvo«. Dekliški odseki imajo svoj list »Vigred« (od l. 1923).

Kdo bi mogel povedati, koliko dela tiči v vsem tem, koliko tudi socialnega in socialno-idejnega dela v ožjem pomenu!

Kaj smo storili za n r a v n i p r e r o d ?

Premnogo dela po društvih, časopisju in drugem tisku je merilo obenem na n r a v n i p r e r o d. Tu bi morali navesti še vse druge liste, ki jih še nismo navedli, izobraževalnega in nabožnega značaja. Saj so vsi delali tudi za n r a v n i p r e r o d. Teh listov imamo, kakor je splošna tožba, celo preveč, vendar ni mogoče tajiti, da vsak opravlja svoje pomembno delo za naše ljudstvo. K temu bi bilo treba dodati še razne druge spise, knjige in brošure, n. pr. Janeza Kalana »trideset« brošur, ki so tudi po svoje služile socialnemu in n r a v n e m u p r e r o d u. Med organizacijami so zlasti mladinske organizacije imele izrečno tudi ta namen. Tu bi moral zgodovinar posebej govoriti tudi o Marijinih kongregacijah, o misijonih in o duhovnih vajah, o Domu duhovnih vaj itd.

Sem spada kajpada tudi vse delo v cerkvi, izven cerkve pa še vse delo »Katoliške akcije«, ki se je od l. 1929 začela organizirati tudi pri nas.

Posebno nalogo je prevzela »Sveta vojska« (1912), namreč boj proti alkoholizmu, ki je kriv toliko gospodarskega in tudi n r a v n e g a z l a.⁵ Izpočetka manj srečno, a vedno uspešneje so vodili ta boj, pozneje tudi boj zoper sirovost in zoper vse, »kar izsesava mozeg našemu narodu in uničuje ljudsko življenje«, listi »Piščalka« (1905—1906), »Zlata doba« (1906—1920), »Prerod« (1922—1931), »Preporod« (1932).

Kaj smo storili za g o s p o d a r s k i i n s o c i a l n i p o d v i g delovnih stanov?

Idejno delo je merilo po večini, n r a v n o p r e p o r o d n o s p l o h na vse delovne stanove, gospodarsko in socialnoobrambno delo se je moralo že takoj izpočetka razločevati.

⁵ Delo za treznost sega na Slovenskem sicer že pred okrožnico »Rerum novarum«, vendar se je začelo živahnije delo šele po mednarodnem protialkoholnem kongresu na Dunaju (1901). L. 1902 je bil že v Ljubljani l. slov. protialkoholni shod, l. 1903 že drugi, l. 1905 se je ustanovilo društvo »Abstinent«. Vendar je zadobilo gibanje širši razmah šele s »Sveto vojsko«. (Prim. Anton Mrkun, Zgodovina protialkoholnega gibanja, 82 sl., 116 sl.)

Krek, ki je započel pri nas vse socialno delo, je mislil najprej na delavce, a ga je kmalu za seboj potegnilo močno gibanje za podvig k m e t s k e g a ljudstva.

Že leta 1895 se je ustanovila »Gospodarska zveza« kot središče vse gospodarske organizacije, ki se je pa leta 1903 razdelila v dve osrednji zadrugi: v Gospodarsko zvezo za skupni blagovni nakup in prodajo in Zadružno zvezo kot kreditno in revizijsko centralo zadrug. Obenem so se začele živahno snovati zadruge, najprej hranilnice in posojilnice ter konsumna društva, pozneje tudi druge zadruge. L. 1906 je obsegala Zadružna zveza že 341 zadrug, na Kranjskem in Štajerskem 225, in sicer na Kranjskem 111 hranilnic in posojilnic, 33 kmetijskih zadrug, 42 mlekarških in 14 raznih, skupaj 200 zadrug, na Štajerskem pa 13 hranilnic in posojilnic, 10 kmetijskih zadrug in 2 razni, skupaj 25 zadrug. (Poleg tega je obsegala še 116 zadrug drugod, večino v Istri in Dalmaciji, nekaj malega (3) tudi na Koroškem.) Pred vojno (l. 1912) je imela že 668 zadrug, in sicer na Kranjskem 335 (163 kreditnih, 25 kmetijskih in konsumnih, 39 mlekarških, 58 živinorejskih, 3 vinarske, 28 kmetijsko-strojnih, 4 stavbinske, 9 obrtnih, 4 razne in 2 osrednji), na Štajerskem 112 (97 kreditnih, 5 kmetijskih in konsumnih, 1 mlekarško, 4 kmetijsko-strojne, 2 stavbinski, 3 razne). Vojna je tudi tu povzročila dosti razdejanja, nekaj razdejanja tudi notranji razdor. Po vojni se je Zadružna zveza s pridnim delom zopet opomogla. Sedaj obsega v mejah dravske banovine 592 zadrug, in sicer na bivšem Kranjskem (kolikor ga je ostalo) 338 (148 kreditnih, 38 nabavnih in konsumnih, 30 mlekarških, 34 živinorejskih, 25 kmetijsko-strojnih, 12 elektrostrojnih, 20 stavbinskih, 17 obrtnih, 12 raznih in 2 osrednji), na Štajerskem 253 (167 kreditnih, 21 nabavnih in konsumnih, 5 mlekarških, 11 živinorejskih, 5 kmetijsko-strojnih, 10 elektro-strojnih, 6 stavbinskih, 9 obrtnih in 20 raznih).

L. 1908 se je ustanovila v Ljubljani deželna Zadružna šola za vzgojo voditeljev podeželskih zadrug.

L. 1910 je sprožil dr. Krek misel Zadružne banke, ki se je l. 1920 res ustanovila pod imenom Zadružna gospodarska banka.

L. 1900 se je ustanovila Vzajemna zavarovalnica.

Kot nekakšne stanovske organizacije so se snovale kmečke zveze. Ustanovili sta se tudi za bivšo Kranjsko in Štajersko osrednji Kmetijski zvezi.

Zadružna zveza je prirejala zadružne tečaje za strokovno izobrazbo zadružnikov.

Obrtniki so se sami stanovsko organizirali po zakonu o obrtnih zadrukah, Katoliška društva rokodelskih pomočnikov so se pa ustanovljala že pred okrožnico »Rerum novarum« (tako ljubljanska že l. 1855). Vendar je dala okrožnica tudi organizacijam obrtnikov novega življenja. Tako se je ustanovilo prav v duhu okrožnice l. 1896 v Ljubljani še »Katoliško društvo za mladeniče« (vajence), l. 1901 društvo rokodelskih mojstrov v Mariboru, l. 1908 v Ljubljani. L. 1909 se je ustanovilo v Ljubljani v Rokodelskem domu posebno društvo »za varstvo vajencev«, in delajo se že tudi priprave za velik vajeniški dom. L. 1927 se je ustanovila v Ljubljani tudi obrtniška stavbna zadruga, ki pridno zida hiše za svoje zadružnike (v poldrugem letu je sezidala že 20 hiš s 37 stanovanji).⁶

Kaj se je storilo posebej za delavce?

Že l. 1894 je ustanovil dr. Krek »Katoliško delavsko društvo« v Ljubljani; isto leto se je ustanovilo »Katoliško društvo za delavke«. Podobna delavska društva so se kmalu ustanovila tudi po drugih industrijskih krajih (v Idriji že l. 1893, na Jesenicah, v Kropi, Trziču, pri Dev. Mariji v Polju, v Zagorju, Trbovljah in drugod). Ta društva so prirejala predavanja in shode. L. 1896 je bil v Ljubljani velik shod delavskih stanov, ki je izdelal podoben krščansko-socialni program (nekoliko izpremenjenega in dopolnjenega ga je sprejel in proglasil II. slov. kat. shod). Leta 1899 je bil prvi vseslovenski delavski shod, ki je bil svečana manifestacija za krščansko-socialne ideje. Leta 1906 je bil drugi vseslovenski delavski shod, ki je sklenil ustanoviti vseslovensko delavsko politično organizacijo »Delavsko zvezo«. Ker je pa Slovenska ljudska stranka zastopala tudi pravice in zahteve delavstva in bi bilo delavstvu samemu le na škodo, če bi se stranka cepila, se misel o »Delavski zvezi« ni uresničila.

V gospodarskem oziru so bila za delavce najbolj važna konsumna društva. Dr. Krek je sicer poskusil tudi z delavsko hranilnico in posojilnico, a se ni obnesla in se radi bednih gmotnih razmer delavstva tudi ni mogla obnesti. Že leta 1895 je pa ustanovil Krek prvo konsumno društvo za krščansko-socialno delavstvo v Ljubljani, ki se je sicer moralo dolgo časa boriti z

⁶ Prim. Jubilejni zbornik, 1930.

mnogoterimi težavami, a je danes mogočna konsumna zadruga s 37 filijalkami. Za ljubljanskim konsumnim društvom so se začela snovati tudi druga (na Jesenicah, v Trziču, pri Dev. Mariji v Polju i. dr.). Da bi prišle delavske družine polagoma do svojega doma, je ustanovil Krek l. 1898 »Slov. delavsko stavbinsko društvo«, ki je postavilo, četudi ne brez velikih težav, na periferiji Ljubljane nad 100 delavskih hišic. Tudi temu zgledu so skušali ponekod slediti (tako n. pr. v Zagorju). Najznačilnejša delavska organizacija je pa strokovna organizacija za obrambo delavskih pravic in za medsebojno podporo. Prva takšna kršč.-socialna delavska organizacija je bilo »Podporno društvo delavcev in delavk tobačne tovarne v Ljubljani«, ki se je na Krekovo pobudo ustanovilo l. 1900. Tej strokovni organizaciji je sledila čez nekaj tednov strokovna organizacija papirnih delavcev v Vevčah, l. 1901 »Prometna zveza« železničarjev, potem strokovna društva po naših industrijskih krajih, strokovne organizacije tekstilnih delavcev, rudarjev, kovinarjev, čevljarjev, slamninarjev itd. Poročilo na I. kongresu strokovnih društev na Dunaju (1909) navaja za Kranjsko 12 krščansko-socialnih strokovnih društev s 25 skupinami in plačilnicami in 2140 člani za leto 1907 in 2846 člani za leto 1908. Že leta 1906 se je na II. vseslovenskem delavskem shodu sklenilo, da se osnuje enotna strokovna organizacija »Strokovna zveza«, a sklep se ni izvršil. Leta 1909 se je končno ustanovila »Jugoslovanska strokovna zveza« in začela delovati z novim letom 1910 ter ustanavljati skupine. Leta 1912 je štela 45 skupin in imela 2500 članov. Leta 1911 je priredila v Ljubljani prvi delavski tečaj za vzgojo podeželskih delavskih voditeljev. Vendar razvoj Jugoslovanske strokovne zveze ni bil posebno ugoden. Še danes (1931) po toliko letih obsega Jugoslovanska strokovna zveza razmeroma majhno število delavcev, namreč 3697. Organizirano je delavstvo v 14 strokah in 6 zvezah z 1817 skupinami. Med strokami so najvažnejše stroka rudarjev (organizir. čl. 217), kovinarjev (407), papirničarjev (404), lesnih delavcev (108), gradbenih delavcev (40); tekstilni delavci so menda navedeni med mešanimi strokami (241). Med zvezami so najvažnejše prometna (515), tobačnih delavcev (302), viničarjev (471) in poselska zveza (291).

Tu se vsiljuje vprašanje, koliko delavcev je sploh začela krščansko-socialna ideja? Erjavec pravi, da so cenili leta 1900

število krščansko-socialnih delavcev, seveda po večini še neorganiziranih, na 15.000. Leta 1909 je poročal dr. Krek v dunajski »Leonovi družbi«, da stoji v krščansko-socialnem taboru skoraj vse slovensko tobačno, papirniško in slamninarsko, po večini tudi tekstilno delavstvo, teh in še organiziranih krščansko-socialnih delavcev iz drugih strok, da je skupaj okroglo 6000. Prvo poročilo je malo verjetno, drugo pa celo neverjetno, ko že vemo, da je bilo leta 1908 šele 2846 organiziranih krščansko-socialnih delavcev. Za danes vemo, da je organiziranih 3697. A koliko je vseh? Leta 1926 so bile volitve v Delavsko zbornico. Vseh obrtnih in industrijskih delavcev je bilo v volilne imenike vpisanih 75.102 (med temi seveda vse delavke in služkinje, ki so zavarovane pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev). Volilo je 56.217 upravičenih volivcev, med temi za listo krščansko-socialnega delavstva 15.017. Če odštejemo delavke in služkinje, a prištejemo od nevolivcev kako tretjino, dobimo, da bi utegnilo biti pri nas kakih 13.000 krščansko-socialnih moških delavcev, t. j. približno četrtnina vseh delavcev-mož. Zadnja leta se je začel med delavci samimi dosti živahen pokret, da bi vzgojili zaveden naraščaj. Začela se je zbirati »Krekova mladina« okrog »Ognja«. Namen Krekovi mladini je, kakor je bilo pisano v »Ognju«, »vzgojiti dobrih, požrtvovalnih, nesebičnih delavcev v delavskih, strokovnih, kulturnih in gospodarskih organizacijah«. Ustanovila se je tudi Delavska založba in »Krekova knjižnica«.

Mnogo se je trudilo delavstvo za starostno zavarovanje. Že leta 1909 na III. vseslovenskem delavskem shodu se je razpravljalo o vladnem načrtu (iz leta 1908), leta 1911 so priredile krščansko-socialne organizacije celo vrsto zborovanj za zavarovanje, a zadeva se radi odpora velike industrije in deloma tudi kmetov, ki se jim je zdelo, da bi bili preveč obremenjeni, ni premaknila naprej. Po vojni smo v novi državi s sodelovanjem delavcev dobili poleg zakona o zaščiti delavcev (1922) tudi zakon o zavarovanju delavcev (1922), ki obeta (št. 209), da se bo izvedlo najkasneje do 1. julija 1925 tudi zavarovanje za onemoglost in starost, a se doslej še ni izvedlo.

Važna je v Jugoslaviji ustanova »Delavskih zbornic«, ki pa je seveda plod prizadevanja vsega delavstva in moči socialne ideje v naši dobi sploh.

Za izseljence se je ustanovila leta 1907 Rafaelova družba, ki je zadnja leta obnovila in poživila svoje delovanje. Za brezposelna dekleta se je ustanovilo zavetišče sv. Marte (1902), ki ima v Ljubljani svoj dom. Po vojni se je za ženske posle ustanovila »Poselska zveza«, ki ima že tudi svoj dom. Za svoj dom se trudijo naše služkinje tudi v Beogradu in Zagrebu.

Opozoriti bi bilo treba še na marsikaj, kar tudi po svoje služi socialnim nalogam, tako n. pr. delo Salezijancev za mladino i. dr.

Nekako skupno za vse bedne so se poleg Vincencijevih konferenc, ki so deloma že starejše ko okrožnica Rerum novarum, začele pred leti snovati dobrodelna društva s centralo Dobrodelnost, leta 1930 se je pa osnovala kot centrala vsega karitativnega dela Karitativna zveza, ki s hvalevredno vneto skrbi zlasti za brezposelne delavce.

Vse napore za delovne stanove, za kmete, obrtnike in industrijske delavce, je podpirala, koliko je bilo mogoče v nje območju, politična organizacija katoliških Slovencev Katoliško-narodna, pozneje (od leta 1905) Slovenska ljudska stranka. Ni bilo brez notranjih težav, da so se tudi v njej uveljavile krščansko-socialne ideje Leonove okrožnice, a ko so se uveljavile, so jih skušali zastopniki slovenskega krščanskega ljudstva tudi v zakonodajnih zborih pogumno in smotrnno izvesti. Kdo bi se čudil, če so se pojavljale tudi pri tem delu človeške slabosti, toda hvaležno se moramo spominjati vsega dela v dunajskem državnem zboru in v deželnih zborih, zlasti v kranjskem deželnem zboru, ki je toliko storil za slovensko ljudstvo, a tudi vsega dela po vojni. Zlasti delo v oblastnih zborih je obetalo lepih sadov.

Bilo bi še to in ono, kar je morda to poročilo prezrlo, saj je težko ločiti socialno delo od drugega krščansko-idejnega in krščansko-praktičnega dela, a to naj zadostuje za dokaz, da se je po okrožnici »Rerum novarum« tudi pri nas mnogo mnogo delalo.

II.

Ali moremo biti s tem delom zadovoljni?

Najprej moramo reči: hvala Bogu, da se je toliko delalo! Popolnoma zadovoljni pa ne moremo biti, ne z delom samim, še manj z uspehom. Uspeh seveda ni le od nas odvisen. Mnogo

dela je uničila vojna, mnogo tudi še povojne razmere. Izginila je deželna avtonomija, izginila slovenska ljudska stranka, izginili Kmetijski zvezi, izginila mogočna orlovska organizacija, izginilo tudi še marsikatero druge ustanove. Najhuje pa ogroža vse dosedanje delo strašna gospodarska kriza, ki je od nas neodvisen svetoven pojav. Upati moramo, da bo pamet narodov premagala tudi to krizo. Nekaj neuspehov smo pa tudi sami krivi.

Dvoje je dalo krščansko-socialnemu pokretu v prvih časih po Leonovi okrožnici takšen pogon: ogenj idealizma in heroizma, ki ga je zanetil prvi katoliški shod, pa izredna Krekova osebnost. Doba po prvem katoliškem shodu je bila junaška doba socialnega dela. Okrog Kreka se je zbrala četa mladih mož, duhovnikov in lajkov, ki so bili pripravljene za vse žrtve in so res nesebično vse žrtvovali: čas, mir in denar. Ta doba tja do leta 1908 ali 1909 je tudi najlepša doba Krekovega življenja. Zelo naravno pa je in v zgodovini navaden pojav, da prvo navdušenje polagoma poneha, zlasti če ni tistih uspehov, ki so mlade glave o njih sanjale, in če za veselimi upi pridejo grenka razočaranja. Tudi tu se je marsikaj ponesrečilo (spominimo se prvih konsumnih društev), marsikod je idealno prizadevanje naletelo na neumevanje, sebičnost in odpor. Tudi je človeška narava nagnjena h komodnosti in osebnemu ugodju. Tako se je zgodilo, da je bilo požrtvovalnih socialnih delavcev vedno manj ali da so vsaj delali z manjšim veseljem in manjšim naporom. Marsikdo bo moral priznati: resnično je, nismo vsega storili, kar bi bili mogli, nostra culpa!

Če bi natančno presodili svojo notranjščino, bi morda tudi našli, da nismo imeli vedno tiste velike ljubezni, ki jo je tako priporočal Leon, ljubezni do delovnega ljudstva, do delavcev, do vseh, ki so tlačeni in bedni. Ta ljubezen bi premagala mnogo izgovorov, ki se moramo sedaj z njimi opravičevati.

Morda je bilo delo dostikrat tudi preveč vnanje, premalo duhovno, premalo zavestno, da je socialno vprašanje v prvi vrsti religiozno in нравno vprašanje. Že Tavčar je v »Izgubljenem Božu« karikiriral takšno preveč vnanje delo nekaterih tedanjih »konsumarjev«. Če so to čutili možje, ki za verske stvari niso bili preveč rahločutni, smemo že verjeti, da je bilo res tako. Gotovo pa je, da morejo le duh, duhovnost, živa reli-

gioznost in zdrava nравnost premagati materialistično mišljenje, ki je krivo največ zla.

Že izpočetka so nekateri tožili, da se naglašajo preveč pravice, a premalo dolžnosti, da se preveč misli na boj, a premalo na sporazum in spravo, da se stanovi bolj odtujujejo kakor zbližujejo. Zlasti delavci so prišli v neko razpoloženje, ki ga je Leon obžaloval, kakor da je med delom in kapitalom (v navadnem smislu) naravno nasprotje. Da marksisti, ki jim kapitala ni brez izsesavanja, tako mislijo, je le dosledno, a krščansko-socialni delavci bi morali ločiti to, kar je, a ne da bi moralo biti, in to, kar bi moralo biti.

Ne smemo tudi zamolčati, da je bilo zadnja leta preveč preprirov po raznih listih. Diskusija je seveda časih potrebna, posebno o tako težkih vprašanjih, kakor so mnoga socialna vprašanja, n. pr. o kapitalizmu, o delu in dohodkih, o bogastvu, o lastnini in mejah lastnine itd., toda morala bi biti zares stvarna, brezosebna, sicer več škoduje kakor koristi. Tudi naša takšni prepri zmedo med socialne delavce in med ljudstvo samo. Najbolje bi pa bilo, če bi se o takih rečeh prijateljsko, brez osebne občutljivosti in zamerljivosti, med seboj pomenili. Edinost je tako veliko dobro, da je vredna tudi žrtev ne le samoljubja, temveč tudi upravičenega sebeljubja.

Storilo se je pa več za kmeta kakor za delavca. Tudi to je dosti naravno. Velika večina duhovnikov in svetnih inteligentov, ki so bili prvi poklicani za socialno delo, je izšlo iz kmetskega ljudstva, zato je tudi laže prevzela takšno delo med kmeti. Delavci radi kažejo na Kreka. Toda Krek je bil univerzalen človek, kakor drugod tako tudi glede teга, ki je umel prav tako kmeta kakor delavca in je z obema z lahkoto iskreno in neprisiljeno občeval. A drugemu je to malokomu dano. Delo za kmeta je pa, če po človeško govorimo, tudi hvaležnejše. Kmet je na svojih ramah občutil iго gospodarskega liberalizma, prav tako mu je bilo takoj jasno, da mu ni ničesar pričakovati od socializma in komunizma, zato je bil dosti dovzeten za krščansko-socialne ideje. Tudi za združno misel, dasi se je le-tej njegova svobodna samostojnost izpočetka nekoliko upirala. Še sedaj se da rad zvoditi, da pozabi na združno misel in združno disciplino, tako vsaj tožijo poročila združnih občnih zborov. Seveda tudi voditelji niso vedno brez krivde. Nesocialno te-

ženje za dobičkom v zvezi z osebnimi nasprotji je napravilo v tem pogledu mnogo zla.

Delo za delavstvo je vsekako težje. Dočim ima kmet na svoji zemlji kljub vsem stiskam in težavam vendarle zemljo in dom, je delavec v dobi kapitalizma brez doma, brez upa za bodočnost, v vednem strahu, da izgubi še tisti košček kruha, ki je že tako dosti trd in grenak. Zato je delavec neprimerno bolj dovzeten za radikalni socializem kakor pa kmet. Marxov revolucionarni evangelij se mu naravno bolj laska in mu bolj godi kakor trpki nauk krščanstva o potrpljenju in o delu za počasno izboljšanje razmer. Komunistični manifest je vsaj na videz jasen in določen: Prevreči je treba ves sedanji družabni red. Ves kapital se mora socializirati. Vsi naj bodo svobodni delavci v službi brezrazredne komunistične družbe. »Proletarci vseh dežel, združite se! Naj trepečejo vladajoči razredi pred komunistično revolucijo. Proletarci izgube v njej le svoje verige, pridobe si pa z njo svet!« Ni pa lahko pridobiti delavca za krščansko-socialne ideje. Zdi se mu, kakor da bi hoteli streči z njimi le kapitalistom in jim očuvati gospodujoči položaj. Če delavca ne pridobimo z resnično religioznostjo in veliko krščansko ljubeznijo, ga bo vedno vleklo h komunistom in socialistom. To duševnost inteligent-lajik in duhovnik iz kmečkkega rodu le težko prav doumeta, zato se težko prav obračata med delavci in sta jim tuja, kakor so njima delavci tuji.

Pri nas pa je bila še neka posebna tragika. Dokler je živel Krek, je njegova močna osebnost premagovala vsa nasprotja in skupljala delavstvo okrog njega. Krek je bil krščanskemu delavstvu kašipot, bil mu je Mozes-zakonodavec: kakor je zanje delal, tako je zanje mislil. Ko je Krek umrl, ni bilo več takšne močne osebnosti, zato bi morala poslej družiti delavstvo ideja. A vprav ta ideja ni bila povsem jasna. Krek je odločno pobijal Marxov materializem, ni pa tako določno povedal, kaj misli o marksizmu v gospodarskem pogledu. V »Socijalizmu« in v »Katoliškem Obzorniku« je sijajno podal in označil Marxov sistem, zlasti njegovo materialistično modroslovje in iz socialistične literature dokazoval, da »marksizem razpada«, a temeljnega vprašanja o delu in kapitalu se je le kratko doteknil (KO VII 1903, 376/7) in nikjer ne načelno obdelal vprašanja o bistvu kapitalizma. Kar je pisal, je protimarksistično, a na velikem zborovanju je smehljaje se dejal: jaz sem marksist! Tako je ostala

tu neka idejna nejasnost in ko so v Nemčiji nastajale religiozne marksistične struje, je ta marksizem prevzel tudi del krščanskega delavstva pri nas. Začeli so med kapitalistično meščanstvo uvrščati vse tiste, ki so drugače mislili. Tudi to je povzročilo, da so si mnogi delavci in mnogi inteligenti nekam tuji.

Že prej, a še bolj po Krškovi smrti se je močno čutilo še neko drugo zlo. Tako zvani kapitalisti, kar jih je zastopnikov liberalnega gospodarskega sistema, se sploh niso nič menili za Leonovo okrožnico in gospodarili poslej ko prej po načelu čim največje rentabilnosti brez ozira na evangeljske resnice, ki jih je v svoji okrožnici oznanjal Leon. Katoliški kapitalisti — koliko jih je pa? — so imeli gotovo blago voljo in so tudi skušali z delavci po vesti ravnati, a zdelo se jim je, da jih gospodarska konkurenca ubije, če ugođe raznim delavskim zahtevam. In to je tudi resnično. En podjetnik, dva podjetnika v dobi kapitalizma proti zakonom, ki jih diktira kapital, ničesar ne zmoreta! Tako je pa nastalo neko nasprotje tudi med delavstvom in mnogimi inteligenti, ki bi mu radi pomagali, a niso mogli z njim v boj zoper vse in vsakega, ki so ga delavci prištevali med oderuške kapitaliste.

Potem je pa poleg vseh drugih vzrokov, zakaj je delavstvo težko pridobiti za krščansko-socialne ideje, eden glavnih le-ta, da je mogoče delavsko vprašanje zares le internacionalno rešiti. Ker torej delavci ne vidijo takojšnjih uspehov, ki jih biti ne more, se družijo rajši s komunisti, ki jim že za bližnjo bodočnost obetajo svetovno socialno revolucijo. Ne pomislijo pa, da boljša bodočnost za delavstvo ni mogoča, če se z umsko in srčno izobrazbo, z globoko religioznostjo in močno npravnostjo na njo ne pripravijo. In vprav to mu poleg krepke organizacije hoče dati krščansko-socialni pokret.

Pri nas je težave delala še politika. Delavci bi bili radi samostojno nastopali, da bi sami s svojimi zastopniki branili delavske zahteve. Slovenska ljudska stranka je temu naprotivala. Oboje umljivo. Umljivo je, da si delavci žele svojih zastopnikov, še bolj umljivo pa je, da želi močna stranka ohraniti enoto, zlasti če je dosti univerzalna, da hoče braniti in pospeševati interese vseh in izravnovati morebitna nasprotja. Tem bolj je bilo to umljivo pri nas, kjer je SLS toliko let družila vse stanove in se resno trudila za vse, za delavce še posebej sama postavila zastopnika-delavca, a bi delavci sami pač oslabili

ljudsko stranko, ne bi pa sami imeli nobene politične moči. A nekateri delavci tega niso upoštevali in so zopet tožili, da so pristasi SLS zoper delavstvo in njegove interese.

Zato ni čuda, da je odtujenje raslo in da ta in oni niti ni prav mogel med delavce, če bi bil tudi hotel. Delavci bi ga nezaupno sprejeli, a kjer ni zaupanja, pravo delo ni mogoče.

Kljub vsemu temu bo pa treba priznati, da za delavce nismo storili, kar bi bili vendarle mogli. Zato smo majhnega števila krščansko-socialnega delavstva vsaj nekaj krivi tudi mi — nostra culpa.

Dasi je torej mnogo tega, kar delo za delavstvo otežuje, veljajo vendar predvsem tu Leonove besede: »res clamat, vehementer clamat«! Saj je Leon pisal svojo okrožnico v prvi vrsti za delavce, kakor priča naslov sam: *de conditione opificum*, o delavskem vprašanju. Zato naj mlajši z ljubeznijo in požrtvovalnostjo nadomeste, kar smo starejši zamudili. Če treba po Leonovem opominu iti med ljudstvo, je pri nas zlasti treba iti med delavstvo! In če je Leonova doba vzbudila in zbrala mnogo socialnih delavcev, naj jih vzbudi in zbere Pijeva doba še več. Tako bomo najboljše izpolnili naročila okrožnice »*Rerum novarum*«, kar jih še nismo zadostno izpolnili.

RUSKO GOSPODARSTVO V ZNAMENJU PJATILETKE.

Univ. prof. Nikolaj Timašev, Paris.

V zadnjih letih se rusko gospodarstvo popolnoma stavlja v službo slovitega petletnega načrta, ki je bil odobren 28. maja 1929. Poznanje bistva ruskega gospodarstva na dani stopnji njegovega razvoja vodi k razjasnenju vprašanj: Kaj se je moralo zgoditi z njim pod vplivom naporov, ki vodijo k uresničitvi petletnega načrta, in kakšne rezultate so ti napori pod vplivom družabnih nasprotstev v resnici rodili.

I.

Naloga pjatiletke se da na kratko takole formulirati: v najkrajšem času, z največjim naporom sil spremeniti Rusijo iz pretežno agrarne dežele, v industrijsko, in s tem izvršiti preobrazbo njene ekonomike, ki je vsebovala v času NEP-a še individualistične in socialistične elemente, v čisto socialistično.

Petletnemu terminu pripada, sorazmerno s to nalogo, samo drugotna važnost. Ni bil zaman že v teku realizacije skrajšan na $4\frac{1}{4}$ leta (tako da se mora pjetiletka, ki se je začela faktično 1. oktobra 1928, — za pol leta pred dokončno potrditvijo — končati 1. januarja 1933). A sedaj se je na vsezvezni konferenci komunistične stranke (v januarju 1932) sklenilo, da za prvo pjetiletko pride druga na vrsto, ki bo imela v osnovi prav iste naloge.

Po dani sovjetski statistiki za zadnje leto, preden so začeli z uresničevanjem pjetiletke, je tvorilo v Rusiji kmetsko gospodarstvo 45·8% državnega dohodka, industrija (z gradbenimi deli) 36·7%, ostalih 17·5% pa se je porazdelilo na druge veje gospodarstva. Po končnem načrtu pjetiletke bi moralo dati v zadnjem letu kmetsko gospodarstvo vsega skupaj 38·7% državnega dohodka, a industrija — 43·7%¹.

Stvar končno ni bila toliko v preobrazbi, kolikor v nezasišanem prirastku, bolj hitrem v industriji kot v kmetskem gospodarstvu. Osnovne številke pri tem vprašanju so take: skupna industrijska produkcija bi morala v petih letih poskočiti od 18·3 milijarde rubljev na 43·2 milijarde t. j. zvišala bi se za $2\frac{1}{2}$ krat. Kmetsko gospodarstvo pa bi moralo v tej dobi povečati svojo produkcijo od 16·7 na 25·8 milijarde t. j. za polovico².

Za dosego teh uspehov pa so predpostavljali: 1. da vložijo ogromen kapital in 2. da izvedejo splošno racionalizacijo gospodarstva.

Predpostavljali so, da vložijo v državno gospodarstvo 64 milijard rubljev, in sicer iz te vsote za industrijo 16·3 milijarde, za elektrifikacijo 3, za kmetsko gospodarstvo 23, za transport 10³. Za ta denar pa bi se morale zgraditi mnogoštevilne, in po dimenzijah gigantske tovarne, industrijsko-metalurgične, strojne in kemične, postaviti nove električne centrale, napraviti novi rovi za pridobivanje premoğa in jame za sesanje nafte, položiti nove železniške proge v dolžini 15.000 kilometrov, organizirati velikanske državne »tovarne žita« (sovhozi) in mnogoštevilna kolektivistična poljedelska go-

¹ „Пятилетний план народного Хозяйства“ izd. Gosplana, Moskva 1929. l., zv. 1, sl. 2.

² Istotam sl. 13.

³ Istotam str. 23. in 57.

spodarstva (»kolhozi). Vse to bi moralo biti narejeno po zadnjih znanstvenih dožnanjih, in racionalizacija (v širokem smislu besede) bi morala obseči tudi večino starih industrijskih podjetij ter se dotakniti kar največ kmetskih domov, ki so po načrtu še bili v samolastnem upravljanju lastnikov: načrt je predvideval, da bo kolektivizacija na koncu termina obsegala 15% vseh posestev⁴.

Nakratko: Materialni in duhovni kapitali (znanje in izkustvo) bi morali po nalogu oploditi državno gospodarstvo in mu pomagati, da se dvigne tako kot se doslej ni v zgodovini še nobeno.

Kar se tiče duhovnega kapitala, so organizatorji pjetiletke jasno izhajali iz domneve, da jim ta stoji že na uslugo. Kar se pa tiče materialnega kapitala, so naredili podrobne in zelo interesantne načrte.

Zgoraj omenjena vsota 64 milijard razpada po načrtu na dve neenaki polovici⁵.

Predpostavljali so, da bodo poljedelci vložili v svoja gospodarstva (t. j. prihranili iz svojih dohodkov) 13 milijard. Ostalih 51 milijard pa so mislili, da bodo dobili iz sledečih virov:

Dobiček iz državnega gospodarstva	29·5 milijard rubljev		
odbitki od budžeta	10·4	''	''
sredstva iz kooperacij	6·8	''	''
notranja posojila	3·2	''	''
inozemski krediti	1·2	''	''
Skupaj	51·1 milijard rubljev		

Osnovna vsota državnih vlog v narodno gospodarstvo, obstoječe iz 60% cele vsote, bi na ta način morala preiti iz dohodkov državnega gospodarstva v industrijo, ki bi naj bila že pretežno nacionalizirana.

Ta dobiček naj bi se sestavil na osnovi znane »razlike med ceno in produkcijskimi stroški«. Vsa pjetiletka je osnovana na postavki, da se dajo za časa realizacije pjetiletke znižati produkcijski stroški blaga za 35% t. j. vsako leto za 7%. Istočasno je bil sprejet sklep, da se za 20% znižajo prodajne cene. Razlika

⁴ Istotam zv. II., 1., str. 282.

⁵ Istotam zv. I., sl. II.

15%, t. j. razlika med ceno in produkcijskimi stroški, bi morala sestavljati osnovni vir prej omenjenih 30 milijard⁶.

Možnost znižanja produkcijskih stroškov je bila osnovana izključno na teoretičnem razmišljanju v marksističnem duhu: to znižanje naj bi se pokazalo kot naraven rezultat koncentracije proizvodnje. Številka 7% pa je vsakoletno bila postavljena radi tega, ker je bila izrečno potrebna, da se bilanca pjatiletke izide. Z drugimi besedami: bilo je nujno znižati produkcijske stroške za gori omenjeno vsoto.

Organizatorji pjatiletke so računali, da je pri tem neobhodno potrebno obdržati denar v ustaljeni valuti. Mi smo celo opazili, da bi morala po nalogu kupna sposobnost zrasti in avtorji načrta so posvetili nekoliko strani razmišljanju o tem, kako naj se borijo s »tajnimi dogovori kupcev«, ki se vedno pojavijo v dobi padajočih cen.

Ob zaključku bežne karakteristike petletnega načrta je primerno omeniti, da ideja o preobrazbi Rusije iz agrarne dežele v agrarno-industrijsko ni boljševistična. Po tem potu je hodila, in pri tem neobičajno hitro, Rusija že v poslednjih desetletjih pred vojno. Leta 1913 je Rusija tri četrtine svojih potreb v industriji zadovoljevala z lastnimi sredstvi in le eno četrtino je uvažala (zlasti industrijske sirovine in stroje za produkcijo).

Specifično boljševiski so pri tej varianti programa o industrializaciji Rusije — kakršen se javlja v pjatiletki — le tempo in sredstva, ki jih uporabljajo za njeno realizacijo.

Boljševikom tempa ne narekujejo interesi dežele ampak interesi njihove vlade. Ko so začenjali s pjatiletko, so si z bojaznijo stavili vprašanje, ali se jim bo posrečilo deželo prej preobraziti, kakor elementom »buržjujskega preroda«, ki so se dvignili v letih JUŽ-a, dobiti oblast in izvesti politično revolucijo. Ta hitra industrializacija je na ta način samo ena izmed form za zaščito pozicij, ki so jih v oktobru 1917 zavzeli in katere boljševiski še vedno zavzemajo.

Sredstva za realizacijo — so tudi specifično boljševistična. Ogromna preosnova je bila postavljena na osnovi dvomljivih teoretskih razmišljanj, ne glede na izjave specialistov, ki niso služili iz strahu, ampak svarili radi odgovornosti, ne glede na grupe zmernih komunistov (tako zvane »desne opozicije«).

⁶ Istotam str. 105 in 139.

II.

Pri oceni uspeha pjatiletke gledajo inozemski opazovatelji v njej pred vsem grandiozen graditeljski načrt in si skušajo razjasniti vprašanje, kolikšen procent tega načrta je izpolnjen. Ko obračajo svojo pozornost na to, da so dograjene n. pr. rostovska tovarna za kmetijske stroje, caricinske in harkovske tovarne za traktorje, moskovske in nižjegorodske avtomobilske tovarne, Dnjeprostroj itd., trdijo, da ne gre dvomiti o delni izvršitvi načrta in se ne strinjajo samo glede procentov.

Toda v resnici je tako postavljeno vprašanje odločno zgrešeno. Predvsem petletni načrt ne vsebuje izčrpnega seznama tistih objektov, katere bi bilo treba dograditi. Po večini so bile obenem z določenimi nalogami uvedene tudi industrijske panože, ki skraja niso bile v načrtu (»dobiti toliko nafte v novih revirjih« ali »razširiti kapaciteto že obstoječih tovarn«). Res da je bil povsod narejen račun o vsotah, ki bodo šle v nove zgradbe in v rekonstrukcije obstoječih ustanov. Toda nič ni bolj opasno kot presojati uspehe načrta s primerjanjem faktično porabljenih vsot z določenimi. Nove gradnje stanejo boljševeke vedno mnogo več, kot so si določili v svojih osnutkih; potrošenje za to namenjene glavnice ali celo večjih vsot nikakor ne priča o tem, da so izpolnili stavljenе naloge.

Vendar ni sredstev, s katerimi bi mogli novo ustvarjanje objektivno ugotoviti. Toda v tem ni bistvo stvari. Kajti kapital se vlagá v povečavo produkcije. Ista vloga bo odgovarjala namenu, če bo dala soodgovarjajoč učinek pri produkciji in ne bo odgovarjala, če ga ne bo dala. Torej zato je potrebno opozoriti na osnovno nalogo pjatiletke — povečati industrijsko proizvodnjo za $2\frac{1}{2}$ krat, a kmetijsko gospodarstvo za polovico, in skušati razjasniti, kako se dejanski stan sklada s temi številkami.

Kar se tiče industrije, so na poslednjih večjih zborovanjih v Moskvi (sveta Zveznega CIK-a v decembru 1931, vsezvezna komunistična konferenca v januarju 1932, vsezvezno zborovanje profesionalnih zvez v aprilu 1932) komunistični voditelji zagotavljali, da se je produkcija v $3\frac{1}{4}$ leta podvojila, in da se bo vse, kar se je sklenilo, realiziralo tekom tekočega koledarskega leta, da se bodo dosegle končne številke pjatiletke.

Pri tem se je pa vendar dogodila zanimiva stvar: številke 18 in 43 milijard so zapadle popolni pozabi; namesto njih pa

so se pojavile številke 11 in 30·5 milijarde in dvig produkcije se primerja z njimi. Zato so komunistični voditelji objavljajoč, da je produkcija dosegla v letu 1931 22 milijard⁷ ob istem času tudi zatrjevali, da je to isto kot podvojitvev v letih pjetiletke.

Številke 11 in 30·5 milijarde so bile v resnici tudi v načrtu. Toda to so bile številke, ki se ne tičejo vse industrije, ampak samo tiste »ki je bila v načrtu VSIH« po bistvu velika, splošno poddržavljena in upravljana iz Moskve. Toda razen take industrije, je imel načrt v mislih tudi industrijo, ki pa ni bila v načrtu zgoraj imenovanega organa, ki pa je srednja in majhna in jo upravljajo mestni centri, a je pretežno privatna. Produkcija te industrije je znašala leta 1927/28 7·3 milijarde, koncem pjetiletke pa naj bi dosegla 12·8 milijarde⁸. Zgoraj omenjenih v 18 in 43 milijard dobimo, če seštejemo dane številke, ki se nanašajo na obe vrsti industrije.

Toda kaj se je zgodilo. V letih pjetiletke je začela velika industrija požirati malo in srednjo, in s tem sorazmerno naraščati. Toda takega prirastka končno ni treba prištevati k »uspehom pjetiletke«, kakor so to storili komunistični voditelji.

Do poslednjega časa ni bilo podatkov, da bi se mogel orientirati v nastali zmešnjavi. A na zadnji seji CIK-a je Molotov sporočil, da je produkcija »pozabljenih« — kakor se je izrazil — vrst industrije dosegla v letu 1931 5 milijard, a celotna produkcija — vse industrije pa — 27 milijard⁹. Samo zadnja številka se da primerjati s številko 18 milijard, kolikor je znašala v letu 1927/28 produkcija vse industrije; ona kaže, da je narastla v 3¼ leta produkcija za 50%; za 14% povprečno na leto, če štejemo po sestavljenih procentih.

Da produkcija raste v takem tempu, a ne v dvakrat bolj hitrem, kakor se to oficijelno zatrjuje, naj potrdim še z analizo statistike železniškega prometa. Po sovjetskih podatkih je povprečno tovorjenje železniških vagonov v letu 1931 za 6% preseglo soodgovarjajočo številko za leto 1930¹⁰. Če vzamemo v obzir, da se tovorni prevoz v precejšnjem delu tiče produkcije kmetijskega gospodarstva, katera ni dala prirastka (o čemer bom govoril pozneje), bi mogla biti porast skladna

⁷ Poročilo Molotova na seji CIK-a, „Извѣстie“ 25. dec. 1931.

⁸ Пятилѣтний планъ, sl. 1., sl. 13.

⁹ Molotov, cit. poročilo.

¹⁰ „Экон. Жизнь“ 11. jan. 1932.

14 % napredku industrijske produkcije, toda pri dvakrat večjem prirastku je to neverjetno malo. Celotna industrijska produkcija naj bi v letu 1932, po besedah prej omenjenega Molotova, dala 37 milijard rubljev¹¹. Torej ta številka silno zaostaja za v načrtu obljubljenimi 43 milijardami. Toda ona mora biti jasno priznana za neizvedljivo, tako kot predpostavlja, da naj se v letu 1932 industrijska produkcija pomnoži za 37 %, ko pa je v prejšnjem letu ona narastla vsega skupaj za 14 %.

Predhodna poročila za prvo četrletje 1932 potrjujejo pravilnost take prognoze. Celo po uradnih sovjetskih sporočilih je produkcija težke industrije v omenjenem času za 34 % preseгла produkcijo v istih mesecih leta 1931¹²; v tem ko je za lahko industrijo prirastek dosegel vsega 10%¹³. Da bi tudi koncem leta pokazala težka industrija prirastek za 35 %, bi morala precej povečati tempo dela že v samem začetku. Med tem je produkcija te za prvo četrletje leta 1932 za 1 % nižja od produkcije zadnjega četrletja leta 1931 in poleg tega so marčne številke nižje od januarских¹⁴. To objasnjujejo v precejšnji meri z nerealnimi podatki za zadnje četrletje 1931, torej tudi za letne vsote. V začetku leta 1932 so v uradnem časopisju začeli namigavati, da se je na koncu leta produkcija izkustveno forsirala, na račun prolongacije, ne toliko radi denarja, ampak radi tekočih reparatur — z edinim ciljem pokazati, da so možni še višji letni donosi¹⁵.

Vse to skupaj sili k trditvi, da je na koncu pjatiletke možno pričakovati gotove produkcije v iznosu 30—1 milijard, namesto v načrtu predvidenih 43. To pa znači, da je prirastka samo 70 %, ne pa proračunanih 130 %.

Toda to bi bil seveda znaten uspeh in zaradi tega skušajo sedaj skeptiki oslabiti številke o produkciji s poročili, da je vse delo — v izmeni mere vrednosti, v hitrem padcu kupne sposobnosti rublja, pri kateri se ista ali celo manjša količina blaga ocenjuje z vse večjimi vsotami.

¹¹ Molotov, cit. poročilo.

¹² Poročilo državnega komisarijata za težko industrijo na vsezveznem zborovanju profesionalnih zvez „За Индустриализацию“, 27. apr. 1932. l.

¹³ „Эконом. Жизнь“, 10. apr. 1932. l.

¹⁴ Cit. poročilo držav. komisarja za težko industrijo.

¹⁵ „За индустр.“, 6. marca 1932. l.

Kontrola pa dokazuje, da to ni tako. Po svojevrstnem sovjetskem denarnem sistemu, so prodajne industrijske cene, brez ozira na padanje rublja na spremenljivem trgu ostale v letih pjetiletke neizpremenjene (čeprav bi morale po načrtu pasti za 24%).

Nedavno so bili objavljeni podatki o produkciji sovjetske industrije (v meri in teži), kateri dajejo možnost primerjanja z začetnim stanjem, t. j. s poslednjim letom pred pjetiletko. Torej samo številke le nekaterih produktov, po katerih moremo primerjati podatke¹⁶.

	1927-8. l.	1931. l.
Premog (milijonov ton)	34.2	56
Nafta (milijonov ton)	11.5	22.3
Sirovo železo (milijonov ton)	3.3	4.9
Jeklo (milijonov ton)	4.2	5.3
Galoši (milijonov parov)	36.3	54

Kakor vidimo imajo pri premoğu, sirovem železu in galoših za polovico prirastka; pri nafti pa je celo dvojen; zato pa je pri vseh ostalih prirastka samo za eno četrtino. Vse to popolnoma potrjuje prej narejeni račun o porastu produkcije v industriji za približno 50%.

Prav tako sklepanje je potrebno za bistveno popravo v naslednjih razmišljanjih. V letih realizacije pjetiletke se je kvaliteta sovjetskih produktov, katera že za NEP ni bila visoka, brez dvoma poslabšala. To uvaja v naš račun nov koeficient. Za najbolj objektivni kriterij pa smatram zmanjšanje povprečnega termina za gospodarsko trpežnost gospodarskega produkta. Če se je n. pr. povprečni termin v letih pjetiletke zmanjšal od 3 na 2 leti, je treba pri oceni kvantitetnega porasta uvesti še popravni koeficient v iznosu 0.67.

V začetku 1930 l. je Kujbišev rekel¹⁷, da je kvantitetno zvišanje sovjetske industrijske produkcije — navadna iluzija, ker v tej produkciji, v kateri je zrastle kvantiteta, je padla kvaliteta. Torej če je tako, bi moral biti ta popravni koeficient sprejet v iznosu 0.67.

¹⁶ Za 1927. l.: Экономуль, Обзоръние“, 1929. l. № 6; za 1931. l. poročilo v „Правде“, 2. febr. 1932.

¹⁷ „Правда“, 8. jan. 1930. l.

Drugi gospodarstveniki računajo, da je šlo poslabšanje kvalitete proporcionalno s padanjem produkcijskih stroškov. To padanje je bilo za prve dve leti pjatiletke določeno na 11%. V tretjem letu so začeli produkcijski stroški rasti, toda na žalost ni nehala padati kvaliteta blaga in je padanje celo prešlo na produkte, o katerih preje ni bilo govora (n. pr. premog). Ker so dopustili, da je v tretjem letu padala kvaliteta v istem tempu kakor prvi dve, naraste popravni koeficient na 0.83.

Srednja vsota iz obeh številki je 0.75, in zato bi morala biti produkcija l. 1931 pri primerjanju s produkcijo l. 1927-28 enaka 21.2 milijardi rubljev.

Toda to še ni vse. V 3¼ letih se je prebivalstvo SSSR — po sovjetski statistiki — povečalo približno za 7%. Osnovna vsota 18.3 milijarde bi se morala povečati na 19.6 milijarde samo zaradi tega, da bi ostala na prejšnji nivojski stopnji zadovoljevanja ljudskih potreb. Realni prirastek produkcije, — po računu za vsakega posameznika, proporcionalen z razmerjem med 21.2 in 19.6 milijarde, znaša okoli 8% za 3 in ¼ leta ali približno 2½% za leto.

Z drugimi besedami: Zadovoljitev ljudskih potreb z industrijskimi produkti se je v času pjatiletke komaj v neznatni meri zboljšalo. Indirektno potrdilo za tezo moremo dobiti — če obrnemo pozornost na sedaj sprejeto porazdelitev industrijskega blaga.

Največji del industrijskih produktov, določenih za uporabo, se usmerja v tako zvano zaprto razdeljevanje pri tovarnah, in tam prihaja naprodaj najodličnejšim udarnikom, ki jih označijo vsi cehi in mojstri.

V jeseni l. 1931 je bil narejen v Petrogradu poskus, da bi odpravili tak red, ki je izzval rezko izpadanje produkcijskega dela in je bil zaradi tega takoj preklican.¹⁸ Če bi bilo produktov dovolj, bi si takih dejanj ne mogli misliti.

Iz tega jasno sledi silen glad, s katerim je Rusija šla v pjatiletko, in traja tudi še sedaj, ko gre proti koncu.

Še hujša je stvar v kmetijskem gospodarstvu. Pjatiletka je obljubila stradajočemu prebivalstvu Rusije, da bo dobilo mnogo več kruha. Celokupna produkcija kmetijskega gospodarstva bi se morala v petih letih dvigniti od 16.6 do 25.8 milijarde, t. j. za

¹⁸ „Вечерняя Красная Газета“, 5. nov. 1931. l.

54.9%. Celo pri znatnem izvozu v inozemstvo bi morale prebivalstvu ostati mnogo več kot pred začetkom socialistične rekonstrukcije vasi«. Če upoštevamo prirastke prebivalstva, bi morale potrebe posameznika narasti za 30 procentov. Pri takih pogojih« se je oblast upravičeno nadejala, da se bodo »hljebozagotovki« t. j. po bistvu odstranitev naturalnega davka v žitu, s povračilom malega dela njegove vrednosti v denarju, sorazmerno lahko izvedli. Samo čas je mogel pokazati, ali je takim načrtom usojeno, da se uresničijo. Metereološki pogoji v letu 1930, ko je igral »posplošeni sektor« prvič glavno vlogo v kmetiskem gospodarstvu, so bili skoraj najbolj ugodni v celi dosedanji dobi XX. veka. Celokupna množina zbranega zrna je znesla 87.4 milijone ton¹⁹, toliko kot najbolj rodno leto v prejšnji periodi, leto 1926 je dalo vsega 78.9 milijonov ton, a poslednja pred vojno 82 milijonov.

Tako je bilo v letu 1930: 1. Hljebozagotovki so srečno prešli in to neglede na njihovo zvišanje na 24.6 milijonov ton proti 15.5 v letu 1929; 2. silno je porastel žitni eksport, ki je obsegal 4.8 milijonov ton, medtem ko je bilo prejšnje leto izvoženega vsega 0.1 milijona, a v letu 1926 — 2.2 milijona; 3. hude prehranjevalne težkoče se niso pojavile nikjer, čeprav je kronično pomanjkanje žita prisililo oblast, da je obdržala sistem, ki se je začel v letu 1930, po katerem delijo žito na karte.

V zvezi z vsem tem je bilo predpostavljeno, da se leta 1931 razširi posevna ploskev za 6.4% in dvigne donos od 8.6 na 9 stotov na hektar t. j. da se zbere 97.8 milijonov ton. Načrt hljebozagotovkov je bil povišan na 32.3 milijone; dvignili so se tudi računi za izvoz.

Toda ugodni slučajji se redko ponavljajo. Metereološki pogoji so bili leta 1931 mnogo slabši kot prejšnje leto. A kar je glavno, v tem letu so se pokazale v večji meri negativne strani kolektivističnega obdelovanja zemlje (procent kolektivizacije se je dvignil v tem letu od 24 na 62). Kot glavni nedostatek se je pokazala površna žetev, katera je povzročila, po soglasnem poročilu, ki je bilo predloženo centralni kontrolni komisiji škode v iznosu 15.30 in celo 40% od resničnega pridelka²⁰.

¹⁹ Podatke o žetvah in posevnih ploskvah navajam po sestavi, narejenem v številki 95 „Рюллетеней“ экономического кабинета проф. Прокоповића, „Правда“, v marcu 1932. l.

²⁰ Poročilo Krinickago, „Правда“, 11. febr. 1932. l.

V resnici je bila zbrana množina žita v letu 1931 mnogo nižja kakor leta 1930. Razmerje pa doslej še ni bilo objavljeno. V eni izmed zadnjih številčk »buletina ekonomskega kabineta prof. Prokopoviča«, je ta ocenil produkcijo (da le ne previsoko!) na 78·9 milijonov ton²¹.

To je pripeljalo do tega, da je oblast naletela pri hljebozagotovkih na divje nasprotovanje, pri tem pa ne toliko s strani posestnikov, ki še živijo v svojih lastnih domovih, kakor s strani kolhozov in celo sovhozov. To upiranje je popolnoma razumljivo: če je v letu 1930 stalo po vaseh, po »hljebozagotovkih«, še 62·8 milijonov ton, bi v letu 1931 ostalo še, če so popolnoma izvedli načrt, vsega 46·7 milijonov ton t. j. eno četrtno manj.

Jasno je, da žito, ki je ostalo za to leto po vaseh, ne zadostuje. Prehranjevalne težkoče so direktno priznane v odredbi CK od 17. februarja²². In od takrat so začeli sovjetski časopisi skoraj vsak dan poročati, o pojemanju posevnega fonda v tem ali onem kraju²³. To pa pomenja: Provijantne zaloge gredo h kraju in prebivalstvo je prisiljeno, da se hrani s semenjem. In v resnici je preskrbljenost z žitom dosegla pretresljivo nizke količine za ruske razmere. V tem času se je (ko je povprečno v letih 1909—1913 prišlo na vsakega prebivalca 6·3 stota, a v letu 1926 — 5·4, ta količina znižala na 4·8 stota.

Kakor vidimo, se osnovne naloge pjetiletke v območju kmetijskega gospodarstva niso uresničile: žita niso pridelali več, ampak manj kot pred začetkom pjetiletke, ne glede na znaten porast posevne zemlje (katera se je od 105·5 milijonov hektarov v letu 1927 dvignila na 136·6 milijonov hektarov v letu 1931) in na »vrtoglave uspehe« kolektivizacije dela, ki so štirikrat presegla vse te načrte.

III.

Če bi stvar omejili samo na delno izpolnitev ali celo neizpolnitev načrta, bi bilo to samo polovična škoda. Za Rusijo se ni pokazala pjetiletka za veliko nesrečo, ker se ni oživotvorila, ampak zato, ker so bila za brezupne napore za njeno realizacijo porabljeni ogromni sredstva in s tem bilo izpodkopano blagostanje naroda in celo njegov biološki kapital.

²¹ Str. 6—7.

²² „Социалистическое Земледѣлие“, 18. febr. 1932. l.

²³ „Соц. Земледѣлие“, 10. marca 1932. l.

Čim so pjetiletke začeli, takoj se je pokazalo, da je »razlika med ceno in produkcijskimi stroški«, — ta sestavni ključ vsega načrta — samo lep mitos: neglede na vse napore, neglede na dopustno poslabšanje kvalitete, so produkcijski stroški padali v prvih letih precej počasneje, kot je bilo predvideno, a v tretjem letu so se začeli celo dvigati. Kujbišev je nedavno objavil, da je samo v tretjem letu s tem sovjetska državna blagajna izgubila $5\frac{1}{2}$ milijarde rubljev²⁴.

Eden izmed vzrokov tega so bile zadnje drage gradnje novih tovarn, ki so prevrnile vse račune o znižanju vrednosti produktov radi koncentracije proizvodnje^{24a}. Drugi vzrok pa je bilo nespametno forsiranje, h kateremu so se zatekali lokalni direktorji, da ne bi odstopili od načrta in s tem ne zapadli kazni. Za zelo izrazit primer morejo služiti dogodki v novi tovarni za cink v Konstantinovki; ta tovarna je pričela obratovati, ko je bila v resnici dodelana šele 45%. Da bi ne zaostal za načrtom, je ravnatelj dopustil, da so pregreli kotle in prežgali cevi. Toda to seveda ni dolgo trajalo in sedaj tovarna stoji. Samo po sebi se razume, da leži amortizacija zanj uporabljenih sredstev kot težko breme na produkcijskih stroških v odgovarjajoči panogi industrije.²⁵

Ko pa je postalo jasno, da glavni finanjski viri pjetiletke ne obstoje (to je postalo jasno približno v letu 1929), sta se mogli vzeti v obzir dve rešitvi: 1. da ali odstopijo od načrta ali 2. da poiščejo za njegovo realizacijo novih virov. Boljševiki so se seveda odločili za drugo rešitev. Mislili so, da bodo prevarali gospodarske zakone in dosegli svoje. Kakor mi že vemo, oni svojega niso dosegli, produkcije niso dvignili, ampak radi uresničevanja neizpolnjivega načrta so potrosili ogromna sredstva.

Sredstva pa so mogli vzeti samo: 1. iz vasi; v žrelo pjetiletke so vrgli tisti kapital, ki se je tam zbral za časa NEP-a in 2. od delavcev po tovarnah, katere so silili, da so delali pod pogoji, ki so rušili energetično ravnotežje njihovih organizmov

²⁴ Poročilo na seji CIK-a, „Экон. Жизнь“, 27. dec. 1931. l.

^{24a} а) Извѣстие“, 3. febr. 1932. l.

²⁵ „Экон. Жизнь“, 4. apr. 1932. l.

²⁶ Prehod k „splošni kolektivizaciji“ je naznanil Stalin na vsezvezni konferenci agrarnih marksistov. „Экон. Жизнь“. 29. dec. 1929. l.

in da so oddajali več kot so prejeli ter s tem trošili svoj biološki kapital.

V jeseni 1929 je bil po deželi izveden tak davčni pritisk, da je bilo nadaljnje obstojanje večjih zasebnih posestev onemogočeno.²⁶ Poljedelci so morali v kolhoze, v upanju, da se bodo obranili preobremenitve in da bodo celo dobili »državni obrok« — ki jim je že plaval v fantaziji —, t. j. lastne kašče so počistili do zadnjega zrna. Toda kmetje, ki so v masah pristopili (in s tem porušili enega izmed najbistvenejših členov načrta — zvezo med kolektivizacijo in agrotehničnim preustrojem dežele), povečini niso hoteli oddati svojega lastnega premoženja v »občestveni fond«. Oni so začeli v masah klati konje in krave in prodajati inventar.²⁷ V zimi 1929-30 se je k temu pridružilo še slovito »razkulačivanje« (kulak = premožen, skopuški kmet)²⁸, kar v bistvu znači prenos lastnine kapitala podeželskih bogatašev v kolektivno last, v praksi pa je to privedlo k nesmiselnemu uničevanju imetja »kulakov« in ne manj nesmiselnemu razmetavanju na drobno, ki so ga vršili komunisti in njih privrženci. In tako je bil za financiranje pjetiletke uničen precejšen del kapitala ruske vasi, medtem ko je bil drugi del vržen v socialistično gradnjo, katera je pri tem tudi izčrpala najglavnejši del znanih »vlog kapitala«. Te vloge se niso izkazale, da bi tvorile kapital iz dohodkov, kar bi se moralo po načrtu zgoditi, ampak so pomenile samo premeščenje že davnega kapitala, torej samo spremembo njegove oblike.

Če je treba k aktivom pjetiletke zapisati kakšne na novo zgrajene tovarne, je nujno treba k pasivom šteti prav tako veliko zmanjšanje osnovnega kapitala ruske vasi.

K temu je treba še pripomniti, da je od spremembe poljedelcev iz svobodnih gospodarjev v državne sužnje izginil tudi duhovni kapital, ki je predstavljal gospodarsko inicijativo mnogomilijonskega kmetišтва.

Kar se tiče delavcev, je bil pa začetek pritiska nanje položen s socialističnim tekmovanjem v zvezi z udarništvom. Pod temi hrupnimi besedami se skriva ta preprosta stvar: delavce so prisilili, da delajo mnogo več kot je po zakonu določenih

²⁷ „Известия“, 27. dec. 1929. l.; prim. tudi skico CK. za 16. strankino konferenco, „Правда“ 20. jun. 1930. l.

²⁸ Objave o sklepih CK. od 6. jan. 1930.

8 ali celo 7 ur in da pri tem ne štedijo sil. K tej zvijači se je pod imenom neprekinjenega obrata (to je sedaj opuščeno) pridružila zvijača, ki jemlje delavcem pravi oddih.

Protinaravna sredstva vedno rodijo nova. K socialističnemu tekmovanju, udarništvu, neprekinjenemu obratovanju se je pridružila še slaba prehrana in odvrtni življenjski pogoji, ki so napravili ruskega delavca za vagabunda. Pojavilo se je znamenito »pretakanje delovnih sil«, na kar se je pojavilo zaslužjenje delavskega razreda, ki se je izvedlo v jeseni l. 1930. Od tega časa ruski delavci 1. nimajo pravice pustiti mesto dela brez soglasja z načelstvom in 2. so obvezani sprejeti premestitev na drugo delo, čeprav je taka premestitev neobhodno v zvezi s selitvijo v drug kraj²⁹.

Na drug način pa črpajo sredstva ne samo iz kmetov in delavcev, ampak tudi uslužbencev — »ostalih« — s prisilnim delom za nakaznice. V koliki meri so izvajali prisilno delo, vidimo iz sledečih števil o množini nakaznic, ki so v prometu:

Za 1. oktober 1928. l.	1.803 milijonov	rublej
« 1. « 1929. l.	2.460	« «
« 1. « 1930. l.	4.100	« «
« 1. januar 1932. l.	5.672	« «

Tako hitro povečanje papirnato-denarne mase je 1. onemogočilo znižanje prodajnih cen, kakor so predvidevali v načrtu in 2. pospešilo hitro naraščanje cen na trgu, kar pa je v bistvu rušilo načrt. Ta dvig cen so najbolj intenzivno čutili inozemci, kateri so po eni strani bili prisiljeni menjati valuto v rublje po pariteti, a po drugi strani izvrševati vsa izplačila po cenah na trgu.

Za mestno prebivalstvo je bila ta revolucija v cenah nekoliko manj občutna, ker imajo najneobhodnejše predmete razdeljene po sistemu na obroke, popolnoma po razrednem načelu. Toda kljub temu se ta revolucija zelo občuti, o čemer priča povišanje delovnih plač, katero so morale oblasti izvršiti jeseni 1931³⁰.

Ko pa je spoznala oblast, da se s povišanjem delovne plače spušča v tek znani inflacijski vijak, je skušala omejiti z zado-

²⁹ „Известия“, 17. dec. 1930. l.

³⁰ „Правда“, 22. sept. 1931. l.

voljevanjem potreb samo one grupe, ki so za njo najvažnejše, rudarske in metalurgične. Toda, ko je dopustila možnost zvišati plače vodilnim profesijam, je v ostalih grupah odkrila oblast skrito luknjo, skozi katero je prišla, kot se je izrazil na komunistični konferenci Postišev, »izravnjevalka obratne strani«. V eni izmed petrograjskih tovarn dobiva povišano plačo 90% delavcev. V vsakem slučaju je velika razlika med delavčevo plačo in rezultatom dela, z drugimi besedami: fond za zaslužene plače je povsod silneje narastel, kakor produkcija. Ta pojav se je hitro razširil, da so se za l. 1932 namenjena nova povišanja delavskih plač za 16% izkazala za popolnoma izčrpana že v zadnjem četrletju 1931, a v industriji kavčuka pa so celo prerastla ono vsoto³¹.

Vse to priča o inflaciji, o silno razrvanem denarnem prometu, katerega so se organizatorji načrta tako bali.

Kar se je zgodilo, kakor smo videli, je neizbežno poteklo iz nalog pjatiletke, točneje iz neuresničljivega načrta urejenega financiranja. Na ta način se morejo doseženi rezultati smatrati kot zaključni: v praksi je pjatiletki nemožno kakršnekoli detajle popraviti in s tem privedi stvar v red.

Rusko gospodarstvo stoji znova pred odločilnim prelomom, kakor je bilo v l. 1921 pred razglasom NEP-a, in l. 1928 pri prehodu iz NEP-a k socialistični rekonstrukciji gospodarstva po petletnem načrtu. Analiza možnosti izhoda bi šla seveda preko okvira našega očrta. (Ruski rokopis prevedel I. Zemljak.)

RAZMERJE MED POZITIVNIM IN PRIRODNIM PRAVOM.

Dr. Gorazd Kušej.

1. Bistvo in lastnosti pozitivnega prava.

Vprašanje po izvoru prava in njegovi veljavi, ali, kar je isto, vprašanje po nosilcu prava kot nekake višje nad posamezniki stoječe volje, ki tej volji zajamčuje silo in z njo sposobnost učinkovito vršiti svojo funkcijo, je za tak pojem prava kot socialno vezoča volja postranskega pomena, če pojmujeemo pravo kot socialno vezoče hotenje.

Velike važnosti pa postane to vprašanje, kadar začnemo motriti pravo v njegovi konkretni eksistenci, kadar ga motrimo v neki določeni družbi, na nekem kraju in v določenem času, skratka,

³¹ Govor Postiševa na 17. strankini konferenci „За индустр.“, 3. febr. 1931.

kadar načnemo problem pozitivnega prava. Kot pozitivno pravo se pokaže vsakokratno realno-, konkretno-bivajoče, torej resnično pravo, ki je bilo kdaj, je ali bo nad posameznimi voljami ter vrši na zgoraj označeni način funkcijo izravnanja konfliktov, ki se pokažejo ob stiku posameznih hotenj¹.

Tako konkretno, realno pravo pa mora imeti, da lahko vrši svoj namen, konkretne vsebinske določbe. Te vsebinske določbe urejajo torej posamezna človeška stremjenja v gotovem času, na gotovem kraju za izvestne ljudi. Zato pa pravo postaja v svoji realni obliki prav tako nekaj relativnega, kakor so relativnega značaja realne, konkretne človeške dejavnosti, katere vprav ureja in katere so se, se, in se bodo vedno spreminjale v brezskrajnem krogotoku življenja. Ni mogoče zamisliti konkretnega, vsebinsko izpolnjenega prava, ki bi veljalo za vse čase, vse kraje in vse ljudi, kajti to bi bilo miselno protislovje. Čim uspešnejše namreč hoče pravo v konkretni realnosti vršiti svojo funkcijo, tem konkretnije oblike mora sprejeti, čim konkretnije pa postaja, tem bolj se v tej konkretnosti relativira. Čim splošnejšo in trajnejšo veljavo hoče zadobiti, tem abstraktnejša postajajo njegova določila, dokler ne tvorijo le še peščico formalnih načel, ki že niso več drugega kot pravna ideja, kot nekak nadpis pravi, ki pa v taki obliki ni sposobno izravnati konkretnih konfliktov volj njemu podložnih posameznikov².

Konkretno pozitivno, eksistentno pravo, kakor že povedano, mora imeti vsebinsko določena pravila. Ta pravila pa morajo vrhu tega biti sposobna učinkovite realizacije v zunanjem svetu, kajti če hoče pravo biti tudi zares učinkovita, višja, posamezne volje vezoča volja, mora imeti za ta namen potrebno silo; ono mora morebitne uporne volje tudi s silo sebi podvreči, kajti le tako bo moglo preprečevati nasilno podjarmljenje ene volje po drugi. Taka preprečitev pa je baš lastnost, ki pravo pojmovno določa. Tako je za pozitivno pravo potrebna lastnost veljave in to veljave, kakor jo razumevamo v navadnem smislu, v smislu njegove učinkovitosti.

Če je za čisti miselni pojem prava lastnost veljave čisto indifrentna, ker je pravo le miselna forma z lastnostmi, kakor smo jih skušali ugotoviti, in je ta forma v naši miselnosti vedno podana,

¹ Prim. Stammer, o. c., str. 94 ss.

² Že sv. Avguštín, sv. Tomaž Akvinski in drugi koncipirajo prirodno, za vse čase in kraje veljavno pravo (*lex naturalis*) le kot nekak formalni princip, ki nastopa v raznih formulacijah kot: dobro moraš storiti, slabo opustiti; ne stori drugim, česar sam nočeš, da se ti stori; ali pa: vse kar hočete, da ljudje vam store, storite tudi njim. Prav taki formalni principi so Duguitove normativne pravne norme, katere smatra za pravo, objektivno pravo ali pa *Le Furovo* dano prirodno pravo. Celo prirodno pravo torej že obsegajo *Ulpianova iuris praecepta*: *honeste vivere, suum cuique tribuere, neminem laedere*. Prim. Sauter, *Das Naturrecht im Idealismus des Mittelalters*, *Zeitschrift für öff. Recht*, VI, pos. str. 385 ss.; Mannigk, *Die Idee des Naturrechts*, *Stammer-Festschrift*, 1926, pos. str. 7 s.

kadar spoznavamo kak konkretni, realni socialni pojav za pravni, je pa za pravo, ki je vprav v sedanosti eksistentno, konkretno, lastnost veljave potrebna. Vprašanje po sili prava kot sili volje nad voljami spada namreč v domeno psihologije in sicer mnogotne psihologije, saj je pravo norma, ki se obrača na voljo mnogih ljudi. Vsaka psihologija pripada svetu spoznanja, svetu vzročnosti; ta svet pa je tisti, ki ga človek najprej spozna, pravo je mogoče vendar tudi šele spoznati v njegovih eksistentnih oblikah, torej v njegovem učinkovitem udejstvovanju v spoznavnem svetu in šele preko takih spoznanj določiti mu njegov pojem. Šele ko kritično premotrimo razne spoznane pojave, ki jih naša zavest zazna, vidimo, da so vsa naša spoznanja razvrščena po nekih kategorijah (vzrok - učinek, sredstvo-smoter). Spoznanja teoretičnega sveta po kategoriji vzrok - učinek, spoznanja praktičnega sveta, do katerih prihajamo preko spoznanja teoretičnega, po kategoriji sredstvo - smoter, torej po kategoriji hotenja in to hotenje se pokaže kot izolirano v posamezniku, ko gre za stremljenja moralne narave in kot vezoče, ko gre za pojave socialne narave. Vezoče hotenje, o katerem smo govorili, kaže več oblik, izmed katerih je najvišja pravna, ker se kaže kot suvereno, trajno vezoče hotenje, kateremu se morajo posamezna hotenja pri dosegu svojih smotrov in izbiri sredstev podvreči, ker jim to višje, trajno vezoče hotenje določuje dosegljive, dovoljene smotre in način dosege teh smotrov, torej za njihovo dosego prikladna, dovoljena sredstva. V naši zavesti, ki jo kritično-spoznavno motrimo, se šele pokaže osamosvojitve prava in njegove veljave, njegove sile; ne smemo pa pozabiti, da je sila tisti vzrok, tisti prvotni činitelj, ki nam sploh šele omogoča priti do spoznanja prava, zakaj »nihil est in intellectu quod non prius est in sensu« (nič ni v mislih, kar ni bilo preje v čutih). V vsakem nasprotnem slučaju bi morali pravo smatrati kot nekaj naši zavesti vnaprej danega, kar bi na vsak način težko dokazali, ali pa pravo označiti kot čisto, golo miselno vsebino, katere eksistenca bi bila čisto neodvisna od tega, ali so jo ljudje spoznali in se je zavedajo ali ne. Taka miselna vsebina pa sama zase nikakor ne bi mogla vršiti funkcije, ki je pravo v realnem svetu svojstvena³. Veljava v smislu

³ Sam Kelsen, ki loči svet dualistično v svet »kajstva«, ki je podvržen zakonu vzročnosti, in v svet »najstva«, v svet duhovnega, socialnega, v svet vrednot, ki stoji pod normami, ki se obračajo na človeško dejavnost, je bil prisiljen priznati neko vez med silo in pravom kot dvema principoma, ki pripadata vsak drugemu svetu, v 2. izdaji svojih *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, entwickelt aus dem Rechtssatz*, str. XXI: »So spezifisch verschieden die Rechtsnorm als spezifischer Sinngehalt von dem psychischen Akte ist, der sie trägt, so ist doch die Tatsache zu verzeichnen, dass nur wirksame, d. h. von motivierenden Vorstellungen und Wollungen getragene Normen als gültig vorausgesetzt werden. Die uralte Frage nach dem Verhältnis von Recht und Macht, die sich ihrem Sinne nach ausschliessen und doch irgendwie aufeinander bezogen sind, hat hier ihre Wurzel.« Tudi jaz mislim, da leži cela »korenina« tega problema vprav v spoznanju prava, kajti kako naj ga spoznam, kako naj mi sploh pride kakorkoli določen pojem prava do zavesti, če se pravo nikjer

sile prava je torej predpogoj za spoznanje eksistentnega prava in z njim pojma prava sploh, kar ne pomeni drugega kot dejstvo, da je konkretnemu eksistentnemu pravu potrebna sila, da more zares vršiti svojo funkcijo izravnavanja konfliktov posameznih volj v skupni borbi za življenje. Pravo v svoji življenjski resničnosti mora torej imeti silo, moč, in ta potreba vsiljuje vprašanje, kdo je nosilec prava kot nekake višje volje, ki more tej volji nuditi in ji zagamčiti potrebno silo za uresničenje. Kot tak nosilec prava se pa pokaže samo trdno organizirana družba, ki vsebuje moč, natančno določiti in učinkovito zagamčiti veljavnost pozitivnega prava, ki konkretno biva in se ravno v tej družbi objektivira. Vsako pozitivno pravo potrebuje zato za svojo eksistentnost politično organizirano družbo, v kateri se oblikuje sila, moč, in ki se zaveda svoje naloge, da mora ob potrebi izdajati pravna pravila ter zagotoviti s primernimi sredstvi, da se dejansko izvršujejo. Le tako se more eksistentno pozitivno pravo uveljaviti in utrditi.

Nujno je treba priznati, da je tip take politične organizirane družbe, ki je za učinkovitost in z njo za pozitiviteto prava neobhodno potrebna, moderna država par excellence. Ona je tista najvišja politično organizirana družba, ki razpolaga teoretično z neomejeno silo in ki je kot taka nedvomno v prvi vrsti kvalificirana spoznati in učinkovito sprovesti pravo na gotovem kraju v izvestnem času. Zato pa je treba prav tako priznati, da moderno pozitivno pravo izhaja zlasti od države in da slednja tako predstavlja »naravno in normalno okrilje njegovega procvita«.

ne kaže, nikjer ne udejstvuje. Pravo kot norma se pojmovno obrača na zunanje ravnanje ljudi, to je vendar bistvo pravne norme. Če se pa ta nikjer ne udejstvuje, niti v naši zavesti, češ tole ravnanje je treba tako usmeriti, niti izven naše zavesti v zunanjem zaznavnem ravnanju drugih ljudi, če norma torej nima nikake sile, potem je kratkomalo ni mogoče spoznati in dosledno ji ni mogoče biti poslušen. Vrh tega se pa moramo še zavedati, da je za eksistentnost vsake pravne norme, ki v svoji splošni veljavi za usmerjanje človeške socialne dejavnosti hoče in mora biti nekaj objektivnega, potrebno, da jo spoznamo in sicer na podlagi soglasja, na podlagi identičnosti njene predstave (in v predstavi je norma vedno zvezana s svojo obligatornostjo) v čim večjem številu zavesti posameznikov. To more biti za nas ljudi edini kriterij mogoče objektivnosti. Tako se pokaže vsaka eksistentnost pravne norme in z njo pojmovno zvezana veljava odvisna vendar od njene sile, kajti problematična stvar okusa je, zagotavljati eksistentnost in z njo veljavo norme, ki je brez sile, ki se nikjer ne udejstvuje, ki se torej nikjer učinkovito ne obrača na ravnanje ljudi, kar je vendar njena pojmovna funkcija. Kelsen to spoznava in priznava in je tako prisiljen h kompromisu. Drugače Bonnard: on vztraja na veljavnosti norme kot eventualne čiste ideologije in v slučaju, da ta ideologija teži za realizacijo popolnega socialnega človeka, je taka ideologija že edino veljajoče pravo, sicer še v prirodnopravnem stadiju, a radi tega nič manj resnično pravo. Ločitev pravne norme od sile je tu izvedena v najstrožji doslednosti, a vprav v tej končni skrajnosti se odmika Bonnardov pojem »veljave« prava od vsake praktične uporabljivosti in sprejemljivosti.

³ Prim. G é n y, Science et Technique en droit privé positif, I, str. 54—57.

Konkretno, resnično pravo potrebuje torej (da more vršiti svojo funkcijo kot višje socialno, vezoče hotenje, kot višja volja, skratka kot norma, ki usmerja socialno ravnanje ljudi v določeno suvereno postavljene pravce) silo, moč, saj vsaka norma, ki hoče trajno, nedotakljivo suvereno, torej pravno urejati človeško socialno dejavnost, mora računati z dejstvom, da so človeške volje, na katere se obrača, nekaj iracionalnega, nekaj nepreračunljivega, da ne bodo nujno sledile zapovedi norme, da jih bo morebiti treba k temu prisiliti. Sila, moč prava je torej nujno potrebna, kadar pravo motrimo glede na bližnji smoter, ki mu je dan, namreč stabilno ureditev konkretno nastopajočih človeških socialnih dejavnosti. Ker je nositeljica take sile država, je zato nujno, da je država tista, ki pravo nudi svojo moč in mu tako zagotavlja potrebno učinkovitost. Te naloge države v bistvu nihče, tudi prirodno-pravni teoretiki ne tajijo, ampak jo poudarjajo⁵. To je najboljši dokaz, da se pri motrenju resničnega socialnega sveta ni mogoče odreči »veljavi« prava kot lastnosti njegove učinkovitosti, kar pomeni isto, kot trditev, da je eksistentnemu, konkretnemu, »veljajočemu« pravo izsiljivost vendar potrebna. Če pa je država tisti činitelj, ki pravo jamči tako silo, je neobhodno potrebno, da ona oblikuje pravo v konkretnih pravnih pravilih, da postane s tem enkrat za vselej jasno, katere norme so tiste, ki smejo pričakovati, da se jim poslušnost tudi z zunanji sredstvi izsili.

Iz narave in funkcije pravne norme, ki kot pravilo za socialno človeško dejavnost nima sankcije sama v sebi kakor avtomatično učinkujoči naravni zakon vzročnosti, ki ji je torej potrebna pozitivna sankcija, sledi, da je opredelitev pravne narave take norme od politično organizirane družbe, bistveno torej od države, ne o b h o d n o potrebna. Saj v tej pozitivizaciji leži vsa njena stabilnost, vsa njena preko poedinega primera segajoča splošnost, skratka vsa njena objektivnost. Samo s pozitivizacijo more država kot monopol sile zagamčiti nekim od nje same opredeljenim pravnim pravilom enako merno in stalno izsiljivost. Če bi država morala le od slučaja do slučaja ugotavljati, kaj je pravo in taki posamezni ugotovitvi zagamčiti tudi učinkovito izsiljivost, bi s tem izginil vsak kolikor toliko zaznaven objektivni kriterij med pravom in samovoljo.

Za realno, pozitivno pravo je torej, ne glede na vprašanje njegovega izvora, potrebna opredelitev po tisti sili, ki mu bo zagamčila izsiljivost. Taka opredelitev pa mora biti dokončna, ne sme več biti predmet razmotrivanja v tem pravcu, ali so tako določene norme pravne ali ne, ali mogoče kljub določenosti in jamstvu za izsiljivost niso pravo, kajti na ta način bi bila omajana stabilnost, splošnost in varnost prava, kar so sicer formalne lastnosti, ki pa baš edino jamčijo za njegovo objektivnost.

⁵ Prim. v prejšnji op. cit. mesto, pos. str. 57, nadalje Duguit, *Traité I, passim*, II, str. 165 in *Le Fur, La théorie du droit naturel*, I. c. pos. str. 384.

Tu v formalni strani prava, ki predstavlja skupek norm, ki se obračajo na zunanjo, vzajemno, torej socialno dejavnost ljudi, urejajoč slednjo na učinkovit, splošen, gotov način, eventualno tudi z zunanjo silo, se pokaže trajna, objektivna vrednost prava. To svojo vrednost pa pravo dobi in more dobiti le po pozitivizaciji, ki jo izvede močna organizirana socialna sila, država. V tej formalni vrednosti prava, ki postane pozitivno v pretežni večini slučajev vendar le z državno silo in preko nje (tu nikakor nočemo zanikati pravnega značaja meddržavnega in cerkvenega prava kakor tudi ne pravotvorne sile posebno modernih sindikalnih korporacij, kajti tako meddržavna zajednica kakor cerkvena organizacija oziroma sindikalne korporacije imajo potrebno silo, določiti določne norme za ravnanje ljudi in jim zagotoviti učinkovitost v namenu vršenja pravne funkcije), leži ne glede na vprašanje njegove načelno pravilne vsebine veliki pomen vsakega pravila, ki ga država proglasi za pravno.

Ker pa je vsaka organizirana, posebno še politično organizirana družba, torej država, že po svojem pojmu s formalne strani neka ureditev v njej udeleženega se socialnega življenja, nastane nujno v njej pravo z atributi, ki smo mu jih priznali in to pravo bo kot oblika, v kateri se očituje aktivna medsebojna socialna dejavnost družabnikov ter dejavnost med družbo kot skupnostjo in družabniki, to dejavnost določalo. Določati pa jo bo moralo tako, da bo s tem obstoj in razvoj družbe tudi v njeni materialni plati zagotovljen, z drugimi besedami, pravo kot forma socialnega življenja in socialno, sosebno ekonomsko življenje kot njegova vsebina sta v neprestanem medsebojnem stiku, tvorita dva korelativna elementa, ki drug drugega v svojem obstoju in v formi svoje konkretne eksistentnosti določata. Pozitivno pravo, ki edino more zaradi svoje učinkovitosti urejati socialno ekonomsko življenje in tako zagotoviti obstoj vsakokratne družbe, posebno še države, se bo moralo samo, ko ne bo več odgovarjalo novim socialnim in ekonomskim prilikam, ki so se porodile v realni relativni prigradnosti vsega dogajanja na svetu, izpremeniti, tem novim prilikam prilagoditi in jim tako dati novo, potrebno, odgovarjajočo formo. Če pa pomislimo, da je baš država tista organizirana družba, ki radi svojega obstanka, katerega hoče vzdržati, določa pozitivno pravo, ki edino more vršiti funkcijo urejajoče forme socialnega življenja, potem je razvidno, da se bo morala država posebno prizadevati, da določi to pozitivno pravo tako, da bo svoji nalogi v največji meri kos in da bo torej tudi v svoji konkretno nastopajoči obliki, torej v svoji vsebini vsaj v tistem času in na tistem kraju pravilno. Iz nujnosti pozitivnega prava za obstoj vsake organizirane družbe in njene učinkovite ureditve ter iz nadaljne nujnosti, da mora za obstoj take družbe oziroma družabne oblike ta ureditev biti tudi izvestno vsebinsko kvalificirana, če hoče sama in z njo vsa družba obstati, sledi prav za prav za vsako pozitivno pravo, ki se v svoji konkretni obliki vzdržuje, avto-

matično sklep, da odgovarja svoji nalogi in je glede na prigodne razmere, katere ureja, pravilno, v kolikor to pač more biti glede na vso pogojnost in relativnost socialnega dogajanja. Vsako pozitivno pravo predstavlja zato pravo, ki je objektivno, zgodovinsko legitimirano vprav zaradi svojega učinkovitega obstoja, katero je zato nekaka objektivna resničnost, ki v njej črpa vso svojo avtoriteto⁶.

Tu se pokaže vsa tragika, skoraj bi dejal tragična ironija vsake prirodnopravne doktrine. Vse iščejo izvor ter z njim bistvo in pojem prava v čistem objektivnem, od človeške volje čisto neodvisnem, njej le zaznavnem dejstvu, hočejo torej pravo osnovati na čisto objektivnost in ga osamosvojiti od vsake človeške samovoljnosti. Če pa hočejo temu pravu zagotoviti učinkovitost, torej veljavo v navadnem pomenu, če naj ima njihovo pravo praktično uporabljivost v realnem svetu, morajo priznati pozitivizacijo prava po organizirani socialni družbi, na splošno državi, ki s svojo silo jamči pravu izsiljivost. Če sedaj država ne bi pravilno določila njej nekako od zunaj danega prava, njeno določeno pozitivno pravo, ne bi bilo pravo. Če pa se tako »ne-pravo« radi svoje učinkovitosti vendar vzdržuje, črpa vso svojo upravičenost iz tega golega dejstva, ki mu daje celo objektivno, v zgodovinski resničnosti zasidran značaj kljub njegovemu samovoljnemu izvoru, prirodno pravo pa je kljub svojim objektivnim izvorom nasproti takemu eventualnemu »ne-pravu« brez moči⁷. Še več, eventualno samovoljno ustanovljeno pozitivno pravo v svojem bivanju predstavlja edino lastnost objektivnosti, ki jo brez vseh težkoč more vsak ugotoviti, medtem ko še neučinkovito prirodno pravo, pa naj se snuje na objektivnih počelih socialnih dejstev ali socialnih idealov, ali na pojmih višje pravičnosti in morale kot svojih izvorih, še ne predstavlja nikake neposredno zaznavne objektivne vrednote temveč le vrednoto, ki se je pokazala z vidika nekega svetovnega nazora, katerega si je osvojil dotični prirodnopravni teoretik. Če postavljamo prirodno pravo v nasprotje z dejanskim pozitivnim pravom, nam manjka zanesljiv, objektivno kriterij, da je tako protistavljanje posebno v svoji konkretni obliki — in nasproti konkretnemu pozitivnemu pravu bi moralo biti konkretno — resnično pravilno. Saj je v resnici le izraz subjektivnega, čeprav morebiti popolnoma upravičenega svetovnega nazora; ta izraz se pa v svojem približevanju in prilaganju realnemu življenju v pojmu »veljajoče pravo« še bolj subjektivira in relativira in v tem procesu

⁶ Prim. Mannigk, Die Idee des Naturrechts, I. c. str. 28: »Die entscheidende Bewertung rationaler Werte und Werturteile, wie Naturrechtsforderungen, findet nur geschichtlich statt, mag sich das Bewusstsein des Individuums noch so dagegen auflehnen.

... jede ratio entspringt nur einer Weltanschauung, nicht der Weltwirklichkeit. Das geltende Recht hat jene Beziehung abgestreift und ist wirklich geworden. Darin besteht seine Autorität.«

⁷ Prim. Kelsen, Allgem. Staatslehre, str. 251: »Dem positiven Recht als der Rechtswirklichkeit steht das Naturrecht hilflos gegenüber.«

zgublja čim dalje bolj svojo upravičenost, da si osvoji absolutno višjo vrednost in z njo veljavo nasproti pravni resničnosti, ki je utelešena le v pozitivnem, resnično veljajočem, učinkovitem pravu.

To čutijo in vedo vsi prirodnopravni teoretiki. Odtod izvirajo vsa prizadevanja legitimirati resnično, eksistentno, učinkovito pozitivno pravo tudi z njihovih stališč. Tu leži vzrok njihovih zatrjevanj, da se pravo, ne glede na različni značaj objektivnega izvora, ki mu ga iščejo in najdejo, v normalnih dobah zлага s pozitivnim pravom, da gre zato tudi pozitivnemu pravu presumpcija, da odgovarja pravemu, iz objektivnega vira vročemu pravu. Tako oni v resnici svoj »objektivni« izvor prava in iz njega vroče »objektivno« pravo »objektivirajo« vprav iz dejstva soglasnosti takega njihovega prava z resničnim, učinkovitim pozitivnim pravom. To se najbolje pokaže v slučaju, kjer se oba sistema pravnih norm sečeta, v slučaju njihovega konflikta. Kakor smo imeli že priliko spoznati, to vprašanje obidejo, pustijo nerešeno z golo ugotovitvijo: to je pravo, tisto drugo pa ni pravo temveč zakon (Le Fur, Krabbe); ali pa to vprašanje prezro tako, da postavijo poseben pojem pozivitete prava, — ki naj bi tičala le v zavesti mnogote, da je določenemu pravilu treba biti poslušen, torej v psihološki dejanstvenosti norme — (Bonnard) ali pa radikalno rešitev konflikta z nasilnostjo v prid prirodnemu pravu dopuščajo kot »ultimum remedium« in še to le teoretično, ker ni zato realne podlage v pozitivnem, veljajočem, učinkovitem pravu (Duguit).

To negativno, rezervirano stališče v tem skrajnem primeru je vprav utemeljeno v tem, da vsako realno, pozitivno pravo, ki se vzdržuje, predstavlja po tem zgodovinskem dogajanju samem, ki ima vedno v sebi že nekaj vzročno nujnega in s tem vsekakor neko objektivno vrednost, legitimacijo svoje objektivnosti, medtem ko bi prirodno pravo tako legitimacijo šele zadobilo, ko bi v resnici s silo spodrinilo eksistentno pozitivno pravo in se v konkretnih oblikah namesto njega pozitiviralo in tako šele v svoji pozitivizaciji zadobilo objektivno vrednost in veljavo.

Vsa težkoča prirodnega prava, ki sicer zares vedno izhaja iz objektivnih virov, je v tem, da hoče tudi prirodno pravo vršiti pravno funkcijo, urejati torej določene, konkretne konflikte volj posameznikov, ki jih tako pravo veže, da pa so te volje človeške volje in kot take nepopolne tako kar se tiče spoznanja prirodnopravnih norm kakor tudi glede njim odgovarjajoče poslušnosti. Prirodno pravo, čeprav hoče biti vsebinsko vedno načelno pravilno pravo in tako prav posebno vrednostno poudarjeno, ne nudi tistih obče znanih znakov, po katerih bi splošnost mogla objektivno ugotoviti tako in ne drugo njegovo konkretno vsebino. Vendar pa bi prirodno pravo le v svoji konkretni določenosti, kateri bi morala vrhu tega še biti zajamčena učinkovitost, moglo vršiti pravno funkcijo, ki obstoja v avtoritativnem izmirjenju konfliktov volj posameznikov in tako vzdrževati socialni red.

Zato je za vsako pravo, ki hoče uspešno vršiti svojo funkcijo, ne glede na vidike, s katerih mu iščemo vsebinskega izvora, neobhodno potrebna avtoriteta, človeška avtoriteta, ki na dokončen način ugotavlja, da so neke norme pravne in da jim bo zato zagotovljena izsiljivost v slučaju upornosti posameznih volj. Le na ta način more pravo dobiti za ljudi, na katere se obrača, zares objektivni značaj, kajti s tem šele, da ga taka avtoriteta, ki mu obenem tudi jamči izsiljivost, dokončno opredeli, postane pravo življenjsko sposobno, se dviga nad posamezna subjektivna čuvstva, zavesti in spoznanja.

Naj priznavamo izvor prava iz mnogote individualnih zavesti, da je nekemu socialnemu pravilu, ki izhaja iz socialnih dejstev, ustvariti organizirano sankcijo (Duguit), ali pa vidimo izvor prava v socialnem idealu, v popolnosti socialnega človeka (Bonnard), ali ga priznavamo v najvišjem metafizičnem absolutu (Le Fur, Géný) ali skratka v pravnem čuvstvu vsakogar (Krabbe), vedno bo konkretno pravno pravilo, tudi če priznavamo vsakemu teh izvorov popolno, skrajno objektivnost, le subjektivnega značaja. Nosilec takega konkretnega pravnega pravila bo namreč le posameznik. Zato bo popolnost pravnega pravila večja ali manjša po razmerju raznih svojstev večje ali manjše spoznavne zmožnosti, bolj ali manj fine čuvstvenosti posameznikov. Neobhodno potrebno je torej, da se pravo objektivira, — in vprav v tem obstoja njemu vsobljena nadsubjektivna vrednost, njegova lahko spoznavna premoč nad samovoljo, skratka smisel njegovega obstoja, — da ga avtoriteta natančno določi. Avtoriteta dokončno določa konkretno pravno pravilo bodisi iz spoznanja ustrezne vsebine v mnogoti individualnih zavesti, bodisi iz kakovosti največje možnosti dosege socialnega ideala v danih razmerah, bodisi iz spoznanja in dognanja oblik, v katerih se moreta pojma pravičnosti in morale najučinkoviteje uresničiti v dani družbi in v danem času, bodisi iz nekake sinteze obstoječih subjektivnih pravnih čuvstev.

Iz vseh teh razglabljanj, katerim bi bilo mogoče dodati še dosti drugih, ki bi z drugih vidikov vedla do istega rezultata⁸, pač jasno izhaja, da je življenja sposobno pravo le pozitivno, veljajoče pravo in da leži v pozitivizaciji po socialnih avtoritetah obenem njegova resnična — življenjska objektivacija.

2. Pravo in zakon.

Ce pravo samo osamosvojimo od njegovega izvora kot veljavnostnega principa, če le skušamo dognati, kako se pravo kaže v naši zavesti ob njenem spoznavno kritičnem motrenju in dalje kako se pravo kaže v svetovni realnosti, preko katere ga naša zavest šele spozna, vidimo, da pravo v resnici predstavlja čisto

⁸ Prim. K e l s e n , Die Idee des Naturrechtses. I. c. str. 240, 241, 246 ss.

formalno socialno funkcijo, čisto tehnično socialno sredstvo, ki je popolnoma določeno po svojstvu trajno, nedotakljivo, suvereno vezočega, socialnega hotenja, in da se to hotenje v dejanski realnosti kaže vedno kot višja volja, v kolikor ima potrebno silo in moč, izsiliti svojim normam ustrezno socialno dejavnost njemu podložnih posameznih volj.

Iz tega svojega formalnega svojstva, ki ga, v kolikor mora biti za uspešno vršenje svoje funkcije učinkovito, neobhodno potrebno veže na dano socialno silo, ki je dandanes utelešena v največji meri v moderni državi, črpa v pretežni večini vso svojo vrednost. Ta njegova funkcija, koje učinkovitost jamči država, edina omogoča obstoj že kakorkoli urejenih socialnih ekonomskih odnošajev, ki v taki svoji urejenosti pomenijo šele socialno življenje, ki je človeku nujno glede na njegovo socialno naravo, glede na njegove socialne potrebe duhovnega in materialnega značaja.

Zato se mi zdi metodološko pravilneje, pravo v njegovih eksistentnih oblikah, pozitivno pravo torej, določati po edino objektivnem, formalnem kriteriju določenosti po socialnih avtoritetah v prvi vrsti po državi, ki takemu pravu s to določitvijo obenem tudi zagotovi učinkovitost. Eksistentno, živo pravo more vedno le biti pozitivno pravo in če je edini, objektivno mogoč kriterij določenost s strani države, se mi zdi usodno razlikovati med »pravom« in »zakonom«. Kajti tako razlikovanje mora vedno imeti za posledico razglabljanje, kaj je z golim zakonom, ki ni pravo, ali »velja« ali mu gre »poslušnost« in s tem zaidemo zopet v nerešljivi konflikt dveh normativnih sistemov, ki hočeta oba biti »veljavno pravo«. Če rešimo konflikt v prid »zakonu«, ker za njim stoji realna izsiljivost, torej sila, je s tem kompromitirano »pravo«, če ga pa rešimo v prid »pravu«, se more učinkovitost take rešitve izkazati v skrajnosti le po nasilni odstranitvi obstoječega pravnega reda, ki ni drugega kot eksistentni družabni red, torej po revoluciji.

Vsaka prirodnopravna doktrina, ki izvaja celi pojem prava le iz njegovega »objektivnega« izvora kot njegovega veljavnostnega počela, ki torej snuje tudi eksistentno, od države določeno pozitivno pravo na isti »veljavnostni« vir, vedno ogroža eksistentno, pozitivno pravo, njegovo stabilnost in trajnost, skratka zaupanje v tako učinkovito pravo kot pravo. Vsako pravo, če hoče vršiti njemu svojstveno funkcijo izmirjenja konfliktov volj posameznikov, predstavlja za določne subjektivne volje večje ali manjše neugodje, tisto neugodje, ki se vedno pokaže na strani subjektivnega, ko pride v stik z objektivnim. Lahko umljivo je, da bodo take posamezne volje, ki se po določbah konkretnega, eksistentnega pozitivnega prava čutijo ovirane v svojih subjektivnih stremljenjih — ki kot taka še ne morejo kar tako sebi pridevati načelne pravilnosti — začele dvomiti, ali to učinkovito eksistentno pozitivno pravo zares soglaš

s pravim objektivnim pravom, ali pa ne⁹, in morda že z vsega početka ni soglašalo, ali torej sploh »velja« ali mu gre eksistenčna upravičenost in poslušnost ali ne. Dvom o vrednosti upravičenosti, skratka »veljavi« pozitivnega prava je podan in z njim vsa njegova razdejavna nevarnost za vsak obstoječi pravni, socialni in državni red. Vsa ta nevarnost obstoja le zato, ker hoče vsako prirodno, objektivno pravo prisvajati le sebi veljavo in zato vedno dopušča miselno možnost, da od države določeno, pozitivno pravo v konkretnem slučaju ni »pravo«, da nima »veljave«, ker z objektivnim pravom ne soglaša. Nikjer pa prirodno, objektivno pravo ne postavlja tistega objektivnega kriterija, ki bi neglede na kako socialno, končno torej le državno avtoriteto določal zares objektivno, kaj je pravo in kaj ni pravo. Tega kriterija prirodnopravne doktrine izven takih avtoritet, ki so same na sebi nekaj konkretno objektivnega, ker so nadsubjektivne, kolektivne avtoritete, ne bodo mogle najti in zato mora tudi njihovo prirodno pravo — če se hoče konkretizirati in objektivirati, in le tako lahko vrši svojo funkcijo — sprejeti državno avtoriteto, da preko nje postane objektivno in resnično »veljavno«.

Čeprav tu sploh nismo načeli vprašanja po vsebini prava in smo skušali podati pojem in bistvo prava neglede na njegovo vsebino, smo vendar že namignili na dejstvo, da ozka vez med eksistentnim pravom in dejansko, konkretno družbo oziroma socialnim življenjem v njej, kot vez med konkretno formo in konkretno vsebino predstavlja neko bitnost, v kateri sta forma in vsebina druga od druge odvisni. Forma se prilagaja vsebini, vsebina se razodeva preko forme; po relativnem preteku časa spremenjeno socialno živ-

⁹ Duguít trdi dosledno glede na svoj pojem prava, da zakon, ki postane nasproten pravu, neha biti primenljiv (*Traité*, I, str. 176). Seveda manjka tudi tukaj objektivni kriterij, s katerim bi bilo mogoče dokončno in splošnoveljavno to nastalo nasprotstvo ugotoviti. Duguít bi prav za prav s tega svojega stališča moral priti do priznanja, da stoji sodnik nad zakonom, da naj bo sodnik tisti, ki preizkusi zakon v smeri ali je sploh pravo, ali je še ali ni več pravo. Zаметki takega naziranja se kažejo v Duguítovem stališču, da je zakon za sodnika le »dokument«, sicer dokument velike vrednosti, da pa je sodnik prav za prav vezan vendar le na objektivno »pravo«, da je zato sodnikova in sploh pravnikova najvišja in najplemenitejša naloga dognati, kako se pravo v danem slučaju v resnici kaže v mnogoti individualnih zavesti (*Traité*, I, str. 174 s.). V 2. knjigi, kjer se specialno bavi s pojmom zakona, pa to prav za prav izključuje, ko pravi na strani 176: »La conscience moderne affirme la limitation des pouvoirs de l'Etat même statuant par voie générale. L'Etat ne peut pas tout faire même par la loi; et de plus la loi étant faite, aucun organe (!) aucun agent de l'Etat ne peut prendre une décision en violation de cette loi. La loi peut être mauvaise, injuste (!); mais étant formulée par voie générale et abstraite, ce danger se trouve réduit au minimum. Ainsi encore le caractère protecteur de la loi, sa raison d'être même se trouvent dans sa généralité.« Dasi Duguít polaga vso vrednost zakona na njegovo dalekosežnost za splošne pravne situacije, pa te besede potrjujejo, da je pretežna vrednost prava vendar v njegovi suverenosti nad osebnimi voljami ki ne predstavlja končno drugega kot formalno lastnost njegove stabilnosti, trajnosti, veljavnosti za splošnost.

ljenje v konkretni vsebini stremi po novih, s to novo vsebino soglasnih formah, po novem pozitivnem pravu in tako naprej v vednem krogotoku življenja. Ker pa predstavlja to pozitivno pravo kot forma in konkretno socialno življenje kot vsebina celoto, oboje skupaj pa šele organizirano družbo in je najvišja taka družba država, pomeni pozitivno pravo, ki je učinkovito, ki se vzdržuje v zgodovini vsaj relativno nekaj časa, obenem konkretno obliko družbe, države, ter se prikazuje kot vsebinsko kolikor toliko objektivno pravilno ali vsaj upravičeno pravo, zakaj bilo je sposobno vršiti v svojem času svojo funkcijo. Če pomislimo, kako kratko razdobje predstavljajo v človeški zgodovini dobe revolucij, ki so obstoječi pravni, torej družabni in državni red izpremenile prav v temeljih, nasproti dobam, ko je vsakokratno eksistentno pozitivno, učinkovito pravo vršilo svojo funkcijo uspešnega regulatorja socialnega življenja, potem, mislim, ne bo presmela trditev, da ravno to socialno historično spoznanje dviga tak pojem prava, četudi je le formalen, do tiste visoke vrednosti, ki jo v vsakem socialnem razglabljanju predstavlja.

Ta socialno-historično pridobljena vrednost prava, ki pa je zopet le vrednost pozitivnega, učinkovitega prava, je vzrok, da vsi prirodnopravni teoretiki stopnjujejo svoje prirodnopravne postulate nasproti vsakokratnemu eksistentnemu pozitivnemu pravu kratkoma v edino »veljajoče« pravo, hoteč na ta način legitimirati in objektivirati svoje za enkrat še subjektivne, čeprav mogoče pravno- in etično-politično še tako osnovane zahteve in tako z atributom svojih edino »veljajočih« pravnih norm potegniti vso vrednost prava, ki se je izcizelirala v socialno-zgodovinskem dogajanju tudi v psihi ljudi, na svoje »pravo«. Na nevarnost, ki izhaja za edino realno, življenja zmožno pozitivno pravo iz dejstva, da se mora v človeški psihi pojaviti dezorientacija o resnično veljajočem pravu, če je dopuščena miselna možnost dveh pravnih sistemov, smo že opozorili.

Pokazalo pa se je tudi, da je vsem prirodnopravnim teoretikom prav ta nevarnost nevšečna in da jo skušajo na razne načine znižati na najmanjšo mero tako, da je koincidenca obeh pravnih sistemov praktično skoraj vedno priznana in z njo veljava pozitivnega prava kot reda.

3. Pomen prirodnega prava.

Iz cele razprave o prirodnem in pozitivnem pravu bi smeli napraviti sklep o njihovem razmerju tako, da priznavamo pozitivne, od države določene in z izsiljivostjo zajamčene norme za zunanje medsebojno ravnanje ljudi, neglede na to ali leži izvor in z njim vsebina teh norm v človeški samovoljnosti ali ne¹⁰, vedno za realno, eksistentno, skratka resnično veljajoče pravo.

¹⁰ Ker smatram za realnost modernega prava določitev po socialni sili za potrebno, priznavam tudi pravo za stvar arbitrarne človeške volje. Vendar sem si v svesti, da je to le koncesija življenjski realnosti in priznavam polno upravičenost vsem prizadevanjem, ki skušajo dognati tiste

Vsa upravičenost in veljava v smislu vrednosti prirodnega prava pa leži v pravcu materialne plati prava, v vprašanju po pravem, vsebinsko pravilnem pravu. Tu je vzvišena naloga vsakega prirodnega prava, ki preizkuša vsebino konkretnega, eksistentnega prava na njeno objektivno pravilnost v prigodnosti vsakokratnega konkretnega socialnega življenja. Tu naj pokažejo združena praktična, tehnična in etična stremjenja, kaki so pogoji za obstoj konkretnega, eksistentnega prava in po njem določenega socialnega reda, kako naj se tak obstoj, če se pokaže zaželenim najbolje zagotovi in katera je končna naloga prava sploh. V dognanju ideje prava in v retroakciji take, same zase življenju odmaknjene ideje na konkretno pravo, leži najvišja naloga vsakega prirodnega prava. Tako se kažejo »objektivni izvori« prava tudi modernih prirodnopravnih teoretikov le kot izvestni, realnemu življenju bližji ali bolj odmaknjeni kriteriji za presojo objektivne pravilnosti, ne pa eksistentnosti prava. Bližja realnemu življenju in zato sposobnejša, da daje neposredno konkretno kritiko in konkretne pravopolitične predloge sta Duguitova normativna zavest mnogote individuov in Krabbetjevo pravno čustvo, ki ima svoj sedež tudi v poedincu. Vedno pa je treba upoštevati, da sta v človeški psihi pravna zavest kakor pravno čustvo navdahnjena vseskozi etično, moralično, da pravnega in etičnega elementa v naši zavesti, v našem čustvovanju istosmerne funkcionalno, namreč v pravcu po dosegi čim višje individualne in družabne kulture, skorajda sploh ni mogoče ločiti. Dejstvo je, da mora vsako pravo biti do neke meje, če se hoče vzdrževati, tako psihološko učinkovito. Tako postane jasno, da je tesna vez med pravom in moralo. Pravilno pravo ne more nasprotovati morali¹¹. — Bolj oddaljeni, manj sposobni za neposredni vpliv na življenjske konkretnosti, zato pa višje objektivne etične vrednosti pa so »izvori« prava kakor Bonnardov »popolni socialni človek« ali pa Génjyeva in Le Furova »višja pravičnost« kot emancipacija, kot lastnost najvišje absolutne, metafizične sile.

Če tu zastopamo stališče, da je in more biti pravo le eksistentno, pozitivno in resnično »veljajoče« pravo, s tem prirodnopravnim doktrinam ne pridevamo nikake manjvrednosti, baš nasprotno, te dok-

elemente, ki determinirajo ali ki bi naj determinirali človeško voljo pri postavljanju prava. Da je pravo res izraz smotrenega hotenja posameznih človeških volj je lepo izrazil Haff, Kritik der Gemeinschaftstheorie, Jahrbuch für Soziologie, 2. zvezek, Karlsruhe 1925 (izdajatelj dr. J. Salomon), pos. str. 294: »Die Organisation ist nicht auf den Gemeinwillen zurückzuführen... sondern sie ist Zweckwollen der einzelnen Führer, gerichtet auf Zusammenfassung der Einzelwillen in stetigem zielbewussten Handeln, das die Existenz der Gemeinschaft und durch sie der einzelnen sicherstellen soll. Nicht der Gemeinwille setzt sich selbst seine Zwecke, sondern die Zweckerkenntnis einzelner erfasst als Objekt das Gemeinwollen der Verbandsmitglieder, des Staatsvolkes, indem sie es in die von ihr gewollten Bahnen lenkt, einem Wildbach gleich, der ein neues, künstlicher Bett erhält.«

¹¹ Razvoj tu skiciranih misli, katere bi našle ravno v izsledkih del imenovanih mož najdragocenejše opore, žal presega okvir te razprave,

trine črpajo v svojih pravnih »izvorih« vso svojo veliko vrednost in upravičenost, ker kažejo tesne stike prava z etiko, posebno socialno etiko in postulirajo sicer v zatrjevanju »veljajočih« pravnih pravil etiziranje, notranje vrednostno potenciranje prava. Zasluga teh doktrin je, da je pravo prenehalo biti le čista tehnična disciplina, da je postala vidna njegova odlična socialna funkcija in je tako pravo prišlo v najtesnejši stik z drugimi socialnimi in čisto duhovnimi disciplinami. Pravo se tako povzdigne v okvir socialnih znanosti, od katerih predstavlja mogoče najpomembnejšo, gotovo pa najodgovornejšo, postane določujoča oblika socialne podobe sveta.

Tako opredeljeno prirodno pravo, ki ni nič drugega kot pravna filozofija in s socialno-etičnimi postulati prepojena pravna politika, ima tudi pravno-metodološko upravičenost, toda vedno bo treba točno označiti meje, kje se nehajo izsledki, ki izvirajo naravnost iz resničnega, pozitivnega, veljajočega prava in kje se začenjajo prirodnopravna motrenja istih vprašanj in razkatero vidike.

Namen te študije je bil le ta, pokazati, da ne smemo zamenjati veljav prirodnega in pozitivnega prava, da prirodno pravo radi nevarnosti, ki so s tem združene, ne gre prekonizirati »veljavnim« nasproti, oziroma bolje proti pozitivnemu pravu, da pa so vsa prirodnopravna stremjenja in razglabljanja, v kolikor izhajajo iz etičnih principov, v celoti legitimirana kot vrednostna merila eksistentnega pozitivnega prava in da jim gre tudi za priznanje ob pravilni in previdno vestni uporabi kot pomožnim interpretacijskim sredstvom bodisi eksistentnih, a nejasnosti dopuščajočih pravnih dokumentov, bodisi v slučaju molka pozitivnopravnega reda sploh.

Čeprav bo taka solucija, posebno v kakem konkretnem slučaju (Cicero: *summum jus saepe summa injuria*) malo zadovoljila, vendar mislim, da je edina realnemu, resničnemu življenju pravična. V svesti si moramo biti svoje človeške nepopolnosti v vsem našem spoznanju in delovanju in zato priznati vsakokratnemu eksistentnemu, pozitivnemu pravu kljub pomanjkljivostim in včasih mogoče celo jasnim nepravilnostim vso njegovo veljavo glede na socialno potrebno funkcijo, katero more vršiti le v svoji pozitivni obliki. Poleg tega pa ga motrimo z višjih etičnih vidikov in mu skušajmo zagotoviti s tehtnostjo naših sicer vedno le subjektivnih izvajanj čim večje soglasje s pravičnostjo, tako povzdigujoč njemu imanentno vrednost!

Konflikt med prirodnim in pozitivnim pravom, ki je le konflikt med neko višjo, objektivno pravičnostjo in pravom, bo izključen šele tedaj, ko bo uresničena moralna ideja, ko bodo človeške etično sposobnosti dosegle popolnost, ko bo sila med ljudmi tudi kot jamstvo skupnega urejenega življenja odveč, skratka ko bo postala istina zapoved Matejevega evangelija, 5. 48: »Zato bodite popolni, kakor je vaš oče v nebesih popoln.«

Ves problem razmerja prirodnega in pozitivnega prava in nezadovoljivost njegove kakršnekoli rešitve je le eden izmed aspektov človeku imanentnega hrepenenja in stremljenja po popolnosti in tragike spoznanja njene zemske nedosegljivosti. Stvar vsakega nauka in pravnega nauka še prav posebej pa je po vseh svojih močeh zagotoviti realizacijo kar najvišje možne stopnje popolnega človeka. Dognanja modernih prirodnopravnih doktrin naj bodo pri tej vzvišeni nalogi dragocen pripomoček!

OBZORNIK.

Visokošolski tedni v Salzburgu.

Od 9. do 27. avgusta 1932.

1. Katoliški Nemci, posebno avstrijski, že več desetletij mislijo, da bi ustanovili katoliško univerzo, kakor jih imajo v mnogih državah. Mesto Salzburg, ki teološko fakulteto že ima, naj bi bil kraj take univerze. Razumljivo je, da je radi razmer po vojni še manj upati, da bi ta načrt mogli kmalu izvršiti. Da bi se pa vsaj nekoliko izvrševal namen, ki ga ima katoliška univerza, so začeli prirejati poletne visokošolske tečaje (Salzburger Hochschulwochen). Prvič po vojni se je tak tečaj vršil lansko leto od 3. do 22. avgusta. Več stotin udeležencev, posebno akademikov, različnih narodnosti se je zbralo, da poslušajo predavanja, ki so jih imeli odlični znanstveniki povečini iz Avstrije, Nemčije pa tudi iz nekaterih drugih držav (filozof Maritain iz Pariza, A. Gemelli iz Milana, C. Boullough iz Cambridga). Imena nemških predavateljev so znana tudi pri nas n. pr. Allers, Adam, Beyerle, Wunderle, Herwegen, Guardini, Przywara itd. Tečaj je obsegal v prvi vrsti predavanja iz filozofije in teologije. Teoretični tečaj je bil pa združen s praktičnim verskim, skupnim liturgičnim udejstvovanjem. Tako je tečaj po besedi salzburškega nadškofa mogel ustvariti duhovno ozračje, v katerem so nekaj časa živeli katoliški inteligenti, vdihavali sveži zrak katoliškega nauka in zakramentalnega življenja ter se poživiljeni vrnili v nemirno in megleno okolje vsakdanjega življenja.

2. Letos je tak tečaj določen od 9. do 27. avgusta. Teološka fakulteta v Salzburgu v zvezi z Görresgesellschaft hoče tečaj glede na predavanja še bolj izpopolniti in razširiti, pritegniti še več udeležencev iz raznih držav in narodnosti, tako da bodo tedni res mednarodna prireditve, na kateri upajo zbrati elito katoliške inteligence. Kakor lansko leto bo tudi letošnji tečaj združen z liturgičnim življenjem (Missa recitata in sklep brevirja). Tečaj obsega tudi tri vrste predavanj, ki se bodo vršila vzporedno skozi tri tedne: iz teologije, filozofije in državnih ved. Poleg sistematičnih predavanj je določenih še nekaj posebnih predavanj iz umetnosti i. dr. Najbolje je, če naštejemo naslove predavanj in imena predavateljev.

I z t e o l o g i j e : Očrt katoliške dogmatike po Summa theologica sv. Tomaža Akv.: P. Al. Horwath O. Pr. univerz. profesor iz Fribourga

v Švici. 15 predavanj. — Cerkev v menah časov in narodov: Alb. Ehrhard z univerze v Bonnu; 15 ur. — Iz eksegeze Ap. d. 1—5. Prva cerkev v Jeruzalemu: P. Urb. Holzmeister S. J. z bibl. instituta v Rimu, 15 ur.

Iz filozofije: Uvod v metafiziko: univ. prof. G. Söhngen iz Bonna, 15 ur. — Osnovna vprašanja iz etike: D. v. Hildebrand z monakovske univerze, 15 ur. — Svetovnonazorne smeri novega časa: A. Mager O. S. B. s teol. fakultete v Salzburgu, 15 ur.

Iz državnih ved: Država in teorije o državi. Predava A. Dempf (Bonn), 15 ur. — Osnovna vprašanja državljske vzgoje: univ. prof. K. Beyerle iz Münchena, 15 ur. — Socialnopolitične in socialnoreformne naloge sedanjosti: Götz Briefs, profesor na tehniški visoki šoli v Berlinu, 15 ur. — Posamezna eno- do peturna predavanja se bodo pečala z askezo (nadškof I. Teodorovicz iz Lvova, R. Garrigou-Lagrange O. Pr. iz Rima), idejo in bistvom katoliških univerz (rektor A. Gemelli iz Milana, univ. prof. St. d'Irsay, Baltimore), s pravnapolitičnimi vprašanji (Ign. Seipel o spremembah pojma države v sedanjosti; grof Lerchenfeld o Nemčiji in Avstriji v evropskem prostoru), z literarnimi in umetniškimi (univ. prof. G. Müller iz Münstra o Goethejevi dobi, in J. Weingartner iz Innsbrucka o romanskih cerkvah v Lombardiji). V popoldanskih urah bodo posamezni predavatelji prirejali tudi seminarske vaje in razgovore. Po sklepu tečaja pa bodo imeli udeleženci priliko napraviti pod vodstvom J. Weingartnerja desetdnevno umetniško potovanje po zgornji Italiji (stroški okoli 2900 Din), ali tridnevno potovanje po Avstriji za ogled baročnih spomenikov (stroški okoli 800 Din).

V tem času se vršijo v Salzburgu glasoviti »Festspiele«, v zadnjem tednu tečaja bodo pa tudi svečanosti v spomin komponista Brucknerja.

3. Tajništvo visokošolskih tednov zelo želi, da bi se tudi Jugoslovani v večjem številu udeležili tečaja. Zato je tudi določilo kolikor mogoče nizke cene za prehrano in stanovanje. Dnevna prehrana bo stala 42 Din, prenočišče v skupnih spalnicah okoli 10 Din, v posebnih sobah pa od 20 Din navzgor. Na avstrijskih železnicah bo pa za udeležence tečaja 50% popusta. Celotni stroški (brez izletov in posebnih izdatkov) bi znašali približno 1500 Din.

Mislím, da pomembnosti tečaja ni treba še posebej utemeljevati. Lepo mesto Salzburg, odlično mednarodno občinstvo, imena predavateljev ter predvsem predavanja in razgovori o vprašanjih, v katerih je danes posebno potrebna jasnost in poglobljeno spoznanje njihove časovne pomembnosti, vabijo zadosti. Akademiki in drugi inteligenti, tudi učiteljstvo bi mnogo pridobilo na tem tečaju. Predavatelji ne bodo razlagali problemov z znanstveno suhoparnostjo niti ne v tako znanstveni obliki, kakor bi bila predavanja za strokovnjake, saj so namenjena v prvi vrsti za laiško inteligenco. Zato naj naslovi nikočar ne plašijo.

Kdor se namerava udeležiti »visokošolskih tednov«, naj se kmalu prihlasi, bodisi naravnost pri tajništvu (Kanzlei der Salzburger

Hochschulwochen, Salzburg, Postfach 114), ali pa z dopisnico na dr. Jan. Fabijan, univ. prof., Dunajska c. 17, Ljubljana. Tu dobi tudi seznam predavanj z navodili. I. F.

OCENE.

E. Spektorski, **Zgodovina socialne filozofije**. Zvezek I. Od starega veka do XIX. stoletja. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1932. Str. 306 + VIII.

To delo je sicer prevedeno iz ruskega jezika, toda ker je S. sedaj profesor na naši univerzi, je vendarle tudi naše. S. se je res do dobra seznanil tudi z vsem, kar se je pri nas o teh stvareh pisalo. V seznamu literature navaja dela in članke, ki so z obravnavano stvarino količkaj v zvezi (tako poleg drugega neko Lukmanovo in Snojevo razpravo v Bogoslovnem Vestniku iz krščanske starodavnosti, časove članke o sv. Avguštinu in Tomažu Akv., Ehrlichov članek o neomaltuzijanizmu itd.). V delu samem navaja tudi latinska dela »pisatelja slovenskega pokolenja« (iz XVIII. stol.) Franca Pelzhoferja (220), ki je pri nas pač malo komu znan (S. sta nanj opozorila dr. Glonar in univ. prof. Polec). Vsekako izpolnjuje to delo znatno vrzel v našem socialnem repertoriju.

Delo je zelo zanimivo. Ni pa to, kar bi človek na prvi pogled pričakoval. Ni sistematičen zgodovinski prikaz socialne filozofije, ampak nekakšna pestra zbirka črtic v zgodovinski zapovrstnosti. Tudi S. ne navaja del in njih vsebine, temveč le s krepkimi potezami označuje dobe, socialne filozofe in njih nauke. A to zares duhovito, z duhovitimi primerami, s poučnimi pogledi naprej in nazaj: tu opozori na kali teorije, ki se bo razvila mnogo pozneje, tam na misel, ki jo imamo za novo, a jo je zamislil že ta ali oni stari mislec. Tako je vse živahno, a čitatelj si na prijeten način bogati znanje in širi obzorje. Seveda je mogel takšno delo na ta način napisati le mož fenomenalnega spomina in neizmerne znanja. (Za zgled velike pomnivosti le to, kako govori o problemu pravičnosti v srednjem veku, spomni na sliko pri sv. Primožu nad Kamnikom, »Boga z mečem v roki« 113). Kakor je pa razvidno iz predgovora in literature, je S. o teh stvareh tudi že predaval na raznih univerzah in spisal celo vrsto razprav, tako da je sedaj zajel iz svojega znanja le najbolj značilne in zanimive podatke.

Kontrola nad posameznimi trditvami je težka, zlasti še, ker S. sploh ne navaja virov. Kolikor more poročevalec presoditi, so označbe in sodbe na splošno prave, vendar ne brez izjem, kar pa ob tako ogromni tvarini tudi ni nič čudnega. Manj primerno se zdi, da je segel pisatelj tako na široko in je potegnil v svoje področje tudi drugo filozofijo, tako prirodno filozofijo in ontologijo. Res so časih vezi tudi med prirodno filozofijo in socialno filozofijo (prim. »socialno atomistiko«), vendar bi zadostovalo za takšne analogije nekaj besed.

Naj nam bo dovoljeno nekaj pripomb! Marsikaj iz antične in srednjeveške filozofije je nedostatno ali naravnost pogrešno. Tako je zmotno, da bi bil poznal Aristoteles le krajevno izpreminjanje (54), beseda »kinesis« (»gibanje«) znači marveč Aristotelu kakor sholastikom beseda »motus« vsako izpreminjanje, a Aristoteles in sholastiki poznajo vsaj četrto vrsto izpreminjanja. Zelo nerodno je opisana teorija o »esencah« (110 sl.), kakor je sploh opis sholastike v tem pogledu prava zbroda. Smisel Avguštinovega dela »De civitate Dei« ni prav dojet (98). Zmotno je, da bi bil krščanskim mislecem izvir naravnega zakona sv. pismo (113), resnično je le toliko, da je dekalog, ki je nekak obseg naravnih zakonov, objavljen tudi v sv. pismu; sicer pa je vsem domača ločitev med »lex naturalis« in »lex (divina) positiva«. Slabo je označena katoliška etika (142). Netočno je, da bi bil Pascal »vdan sin katoliške cerkve« (142, bil je marveč janzenist). Machiaveljeva politika je dobro označena (155 sl.), a čudno se glasi, da jo S. nekako odobrava, češ Machiavelliju je šteti v zaslugo, da je prinesel v politiko jasnost in jo oprostil nravnih ozirov (155). Neznansstveno je podtikati jezuitom machiavellistično načelo, da smoter posvečuje sredstva (156). Smešno neumno je, kar se pripoveduje o jezuitu Marianu (157). Mariana je res učil, da je dovoljeno tirana javno ubiti (a ne n. pr. skrivaj zastrupiti), če ni druge pomoči in ga je javna sodba že obsodila, a to so tedaj učili tudi mnogi protestantovski znanstveniki in je Mariana poleg tega svoje delo posvetil kralju Filipu III., ki je posvetilo sprejel in torej ni videl v njem nobene nevarnosti za prestol (drugi jezuitje z generalom na čelu so pa to mnenje zavrgli). Zmotno je, da bi bila katoliški pravni filozofiji ljubezen načelo prava (186), katoliški pravniki marveč na splošno strogo ločijo ljubezen in pravičnost. Netočno je rečeno, da je krščanstvo izpremenilo zakonsko pogodbo v zakrament (89), pogodba je marveč ostala pogodba, a ji je Kristus dal zakramentalni značaj. Itd. Duhovito spravlja S. francosko besedo »potenco«, vešala, v zvezo z latinsko besedo potentia, moč, oblast; neverjetna je pa razlaga, da je beseda »financa« od fin, fein, zvižaćen (119, 152), ali ni marveč od »finir«, dokončati račune, narediti obračun?

Marsikaka grapavost gre pač na račun prevodu. Tako je slabo prevedena lat. beseda »colere«, ki je iz nje »kultura«, z besedo »graditi« (14; rusko morda »strojit«, kar pa pomeni bolj »oblikovati«). Slabo je prevedena beseda »ratio« z besedo »namen« (41), nemški »Sollen« z besedo »dolgovanje« (45), »laedere« s »prizadevati koga« (79, 185), »corrupti« v pomenu razkrajati se (kemično) s »kvariti se« (54). Bitni vzrok slovensko ni »načelo« (to je le spoznavno), ampak »počelo«. »Causa efficiens« slovensko ni »načelo učinka« (54), ampak tvorni vzrok (kvečjemu »učinkujoče počelo«). Ne govorimo o »medicinskih kaznih« (89), temveč le o zdravilnih kaznih (poenae medicinales). Ne pravimo blagor ubogim »na duhu« (91), ampak le ubogim »v duhu« (prim. Mt 5, 3 ali katekizem). Ne pravimo več »Dejanja apostolov« (92), ampak »Apostolska dela« (prim. novi prevod sv. pisma). Ni docela pravilno (Pascalova) »Provincijalna pisma« (142), kakor da bi bila pisana iz kake »provincije«, bila so le pisana (fiktivnemu) provincijalu (prvotni naslov: »Lettres à un Provincial«). Ne govorimo pri zakramentih o »neiztrebljivem značaju« (161), ampak o »neizbrisnem znamenju« (prim. katekizem). Ruska beseda »čuvstvo« za lat. sensus (194, 210) ne pomeni v slovenskem čuvstva, ampak »čut«, prav tako »čuvstvennij« za qualitates sensibiles (210) ne čuvstvenih ampak čutne lastnosti ali kakovosti. Slabo je preveden »esse = percipi« s stavkom, da je »eksistiranje samo spoznavanje« (253), pravilno je le pasivno, da je (idealistom) biti = spoznano biti. Morda je še tu in tam vzrok nejasnosti le netočen prevod. A. U.

Knjige Slovenske šolske matice: 1. Pedagoški zbornik. XXVII. zvezek. V Ljubljani 1931. Uredil Gust. Silih.

Letošnji p. z. ima zelo pestro vsebino. Za 100 letnico Levstikovega rojstva nam kaže dr. A. Slodnjak v razpravi: »**Pomen Levstikovega dela za narodno vzgojo**« (str. 5—20) L-ov literarni program:

s pesmijo, povestjo, kritiko, popravljanjem rokopisov itd. dvigati narodu zavest, torej čisto utilitaristično stališče. Zato — utemeljuje pis. — je vedno, posebno tudi v liriki, tako jasen, konkreten, preprost. Mislimo, da pis. pravilno sodi. Saj ima pa moderna naša lirika čisto druge smotre, samo ne: biti umljiva. — Janko Orožen, profesor v Celju: »**Materinščina v naših šolah.**« (Str. 120—136.) Spis nam odkriva rane pouka v naši materinščini. Prav! Rane treba poznati, da jih moremo zdraviti. Samo eni trditvi piščevi ne bi pritrdil, tisti, ko pravi: »Naj mi kdo ne trdi, da materinščina ne more nuditi dobre formalne izobrazbe« (str. 122). Dokazov namreč še nimamo, dočim jih latinščina ima. Sicer pa je spis zelo bogat dobrih misli: n. pr. koliko časa res zgubimo s sedanjim poukom Sh v nižji srednji šoli! Ali pa: kako zelo nam zares manjka etim. slovarja, sintakse (čujemo, da jo v 4. izd. Breznikova slovnica prinaša!), stilistike in poetike! Da, učenec mora jezikovni pouk doživljati; res je; ali kako to doseči? Hic Rhodus... — Dr. St. Gogala: »**Načelne misli o šoli zajednici**« (str. 67—105). Obširni, zelo poučni spis bi morda na kratko povzeli z dvema besedama: Naj bo li šola skupek ali skupnost?, dočim dr. G. vprašuje: ali organizacija ali zajednica? — Matija Senkovič, Maribor: »**Nova šola in mnogoličnost njenih smotrov**« (str. 35 do 66). V lanskem ped. zborniku je dr. Gogala takole določil pravi smoter moderni šoli: »Šola naj zopet postane vir duhovnega in normativnega življenja.« V tej razpravi pa g. pis. preiskuje, kakšne smotre stavijo novi šoli (dr. Gogala razlikuje »moderno« pa »novo« šolo!) razni pedagogi ter razne države. Človeku se zdi kakor v babilonskem stolpu... Zato zelo pomirljivo vpliva beseda univ. prof. dr. Karla Ozvalda: »Današnji šoli je kakor ribi voda treba pametnih in vestnih učiteljev praktikov, ne pa eksperimentirajočih reformatorjev!« v izbornem članku »**Beseda po ljubljanskem pedagoškem tečaju o »moderni« šoli**« (st. 20—34). Ravnatelj Fr. Fink, Maribor, govori prav iskreno v svojem kratkem članku: »**Obrtno nadaljevalno šolstvo**« (str. 106—119) o sedanjih težavah tega šolstva pri nas ter kateri bi bil v z o r tega šolstva. Mnogokje so taki obrtni učenci res pravi mučenci, z njimi pa tudi učitelji. Važno je tudi, da razlikujemo trojno nadaljevalno šolstvo: kmetijsko, trgovsko ter obrtno; prvi dve imata mnogo manj težkoč. — Knjigi sta pridejani dve toplotno pisani posmrtnici: Ivanu Lapajnetu (sp. Drag. Humek) ter Georg Kerschensteinerju (sp. G. Šilih). — Ob koncu tega poročila bi samo še to pripomnili: čemu moramo v knjigi tolikrat čitati »povezan«, »povezanost« m. zvezan itd.? Ali je »zajednica« potrebna? Prof. Orožen bi — če sodim po str. 126, — to trdil.

J. D.

2. Dr. Stanko Gogala, **O pedagoških vrednotah mladinskega gibanja.** Str. 206.

Z velikim zanimanjem sem to knjigo vzel v roke in prečital. Saj je pisatelj od začetka, ko je nastalo mladinsko gibanje pri nas, v njem intenzivno živel in delal. Kot filozof in pedagog pa nam more podati predmetno-vsebinsko in psihološko analizo tega gibanja in

njegovo vrednost za novo postavljene cilje. Je pa tudi potrebno — morebiti je že nekoliko kesno — pregledati mirno in stvarno vse prvine, težnje, tokove in valovanja tega gibanja radi vseh, ki žive aktivno v njem in pa radi onih, ki iz kakršnegakoli razloga stojijo ob strani in bodisi s simpatijo ali pa s strogo kritiko spremljajo razvoj in valovanje gibanja. Pisatelj v »uvodnih mislih« govori o tej potrebi in označi kot končni cilj knjižice tudi, »da bi pokazal, ali je to gibanje za našo kulturo in za njen razvoj pozitivnega ali negativnega, t. j. pospešujočega ali ovirajočega značaja« (11). V II. delu govori pisatelj o »zunanjih in notranjih razlogih za nastanek mladinskega gibanja«. Slika okolje, ozračje duha naše dobe glede različnih kulturnih in civilizacijskih vrednot in ustanov, pa tudi sploh življenja in človeka. V tem okolju pomenja mladinsko gibanje »neko duhovno, teoretično, pa tudi praktično revolucijo, upor proti načinu mišljenja, ocenjevanja, pojmovanja in vrednotenja okolice mladine, a obenem težnjo uveljaviti pravilnejše mišljenje, ocenjevanje in udeleževanje. (14.) Pisatelj utemeljuje in opravičuje ta odpor s tem, da analizira pojmovanje šole, doma, organizacije, mladosti, kulture telesa, narode, civilizacije, duha časa in kulture, osebnosti in religiozne kulture.

V III. delu (normativna analiza mladinskega gibanja) pa opredeli to gibanje. Motri vsebino pojma »mladinstva«, razmerje gibanja do organizacije in do mladinskega skrbstva ter označi nazadnje mladinsko gibanje kot »življenjsko aktivno in idejno skupnost duševno mladih ljudi« (92). To pomeni, da hočejo vsi učitelji gibanja aktivno in osebno samostojno priti do bistva predmetov in posebno duhovnih vrednot, spoznavati in delovati samo po merilu in pravcu pravilnosti ter iskati in sprejemati tudi nove vrednote vedno po tem pravcu. Zato to gibanje, ki je sicer predvsem gibanje mladine, vendar ni nujno odvisno od starostne dobe, ampak pomenja v prvi vrsti duševno mladost in svežost (84). Dosedanje organizacije so po pisateljevem mnenju zašle preveč v formalizem, poudarjajo preveč tehnično urejenost in pozabljajo na notranjo idejo, radi katere so nastale (84—90). Pravtako ne zadovolji mladine skrbstvo, ker hoče biti aktivna in ne samo pasivno sprejemati (91). Da pokaže posebnost in notranjo upravičenost mladinskega gibanja, pa pisatelj govori o gibalih (motivi in cilji) gibanja (združitev objektivnosti in subjektivnosti, mladost, prirodnost, izčiščenje idej, dolžnost dela, pravilnost, duhovnost, osebnost). Nato pa zavrača nepravilne oznake mladinskega gibanja z negativizmom, erotičnostjo in enostransko socialnostjo. To gibanje ima v sebi velike vzgojne vrednote (doživetje lastne človeške vrednosti in kulturne pomembnosti, pripravljenosti za vzgojo, zaupanje v lastno duševno moč, aktivno sodelovanje pri vzgoji, potrebnost, da je učitelj-vzgojitelj resnična osebnost, zavest odgovornosti, samovzgojna usmerjenost). O teh razpravlja pisatelj v posebnem delu knjiže (165—176). Prihaja do zaključka, da je to gibanje »vzgojno in idejno elitnega značaja« (173).

V zadnjem delu pa kratko označuje glavne smeri mladinskega gibanja. Razlikuje tri glavne smeri: narodnostno, socialno, religiozno, v kolikor pač bolj poudarjajo eno ali drugo vrednoto celotnega gibanja.

To je kratek vsebinski pregled knjige. Predmeti, o katerih razpravlja pisatelj s toplo »pristranostjo«, a stvarno, bi zaslužili daljšo razpravo. Morebiti jo bo mogel »Čas« še kdaj dobiti. Za sedaj dostavim samo nekaj pripomb.

Vesel sem, da je pisatelj jasno določil pravilno razmerje med vero in religioznostjo. Vprav tu je vladala v katoliškem mladinskem gibanju neka nejasnost. Po tej določitvi je popolna religioznost isto, kar sv. Pavel označuje z besedami: vera, ki deluje po ljubezni.

Pisatelj sam čuti, kakor omenja v predgovoru, da so nekateri odstavki knjige precej težki. Po mojem prepričanju bi bil pisatelj bolje napravil, če bi v dotičnih odstavkih zamenjal terminologijo določene filozofske metode z bolj poljudnim izražanjem. Tako bi se izognil mnenju, da veže mladinsko gibanje z neko določeno — čeprav lahko upravičeno metodo — in kar je važno, za premnoge bi bila knjiga še večje vrednosti. Saj je gotovo vprašanje o osebnosti v mladinskem gibanju osrednje.

Ne strinjam se z vsem kar pisatelj piše o organizacijah. Kakor sam pravilno poudarja, je ideja, ki organizacijo povzroči. Nedvomno se more zgoditi, da se začne pri posameznih voditeljih preveč važnosti pripisovati vprav tehniki organizacije in tako pri njih in pri članih ideja, duh, cilj organizacije ne deluje več tako živo in močno. Seveda bo taka organizacija prej ali slej izhiralala. A čisto podobno se more zgoditi tudi v gibanju, kjer tudi more duh in življenjska moč v nositeljih hirati. Toliko bolj usodno lahko postane pri gibanju, ki nima trdne oblike, da se lahko izpremeni v kaotičen nemir ali pa splahne, dočim pri organizaciji forma, oblika more vsaj nekoliko varovati, da se notranji duh, idejno življenje ne razgubi v nejasnosti.

Razpravljanje o avtoriteti je zanimivo, a zdi se mi nezadostno. Poleg te »osebnostne« avtoritete, o kateri pisatelj govori in ki jo imata, če vzamemo najvišjo stopnjo, svetnik in genij, je še druga avtoriteta, ki je sicer glede na svojo učinkovitost tudi spojena z osebno avtoriteto nositelja, ki pa jo načelno v njenem bistvu ne dolcča večja ali manjša mera odlik, ki so sestavine osebne (znanstvene ali moralno osebne) avtoritete. Mislim, da bi pisatelj moral prav posebno pojasniti razmerje mladinskega gibanja do te socialne avtoritete učenja in ukazovanja in torej ta del razprave razširiti. Saj je vprav to vprašanje radi težnje gibanja po samostojnosti važno in tudi aktualno glede na družino, politično družbo in cerkev.

Da ta težnja za avtonomnostjo kaj lahko vodi kljub želji za objektivnostjo in spoznanjem bistva v napačno pojmovanje, bi mogli opaziti prav pri religioznem spoznavanju in vrednotenju. Ali je pravilno spoznavanje katoliške religioznosti sploh možno neodvisno od tradicije, ali z zavestnim prezirom tradicije? (Prim. str. 133.) Pisatelj

nedvomno ne zanikava pomena tradicije, a dobro bi bilo, če bi bil to vprašanje nekoliko osvetlil.

Kljub tem pripombam in drugim, ki bi jih mogel še dodati, pa smatram to knjigo za zelo pomembno. S polnim prepričanjem jo priporočam v mirno razmišljanje inteligenci, ki ne plava v toku mladinskega gibanja. Nemara se mu bo v marsičem približala. Prav posebno pa bi jo morali študirati vsi, ki morebiti bolj nagonsko kakor jasno zavestno žive v mladinskem gibanju. Za vsako gibanje je poleg življenjske svežosti potrebna jasnost ciljev in izčiščenje idej. Fabijan.

3. **Drugi osnovni razred v luči** sedanjih vzgojno-didaktičnih načel. Sestavil Leo Pibrovcec. Str. 190.

Pibrovcec nam je znan že po svojem »**Osnovnem razredu**«, ki ga je izdal leta 1929, kot borec za delovno šolo. Vendar pa mu ne moremo očitati, da bi bil preekstremen. Hodi namreč pametno, srednjo pot, na kateri skuša uporabiti vse, kar je pri nas praktično mogoče izpeljati. Pa saj je vedno tako, da praksa ni nikdar tako ekstremna kot teorija. Tako se tudi pri Pibrovcu jasno vidi, da je kot praktični delovni učitelj zelo dober, manj zadovoljiv pa je, kadar preide v teorijo in postane besedni zagovornik delovne šole. Zdi se, da bi bilo bolje, če bi v svoji knjigi podal res samo svoje skušnje in svoje delo v drugem razredu, pa opustil vso teorijo. To že zato, ker teorija in praksa ne gresta vedno dobro skupaj, pa tudi zato, ker bi nam že praktično delo samo moralo pokazati osnovne teoretične zakonitosti nove šole.

Posebno naj opozorim, da so prav zanimivi odstavki o začetnem stvarnem pouku — nekatere učne slike so prav dobre —, še bolj pa na različne računske vaje. Ta odstavek je poln zelo dobrih domislekov. Tudi končna preglednica učnega načrta je dobra in bo marsikateremu prišla prav. Nekatere stvari pa so vendar take, da bi jih kazalo izpustiti. Tako so nekateri pogovori med učenci odločno predolgovezni in zato nezanimivi, nekatere stvari tudi ne spadajo k obravnavanemu predmetu (učna slika o mlinu). Ono pesem o Vidovem dnevu pa bi mogel docela izpustiti, ker ni posebno estetska.

In vse knjige pa diha velika ljubezen do otroka in do šolskega dela in ta pedagoški eros, ki se druží še s Pibrovčevim obče-kulturnim stremljenjem, je pač ono, kar bralec te knjige najprej začuti in ob čemer se tudi duševno obožati. O. K.

Marjan Marolt: **Dekanija Celje**, I. zvezek: **Cerkveni spomeniki v Celju**, 1931. — II. zvezek: **Cerkvene umetnine izven celjske župnije**, 1932. Izdal Zgodovinsko društvo v Mariboru.

To delo, ki ga Marolt posvečuje spominu Avgušтина Stegenška in ki nosi skupni naslov Umetnostni spomeniki Slovenije III, je nov donos k umetnostni topografiji naše domovine. Iz praktičnih ozirov, da doseže za sedanje neugodne razmere lažjo prodajnost, a kljub temu posameznim delom da neko notranjo zaokroženost, je razdelil tvarino na tri dele, katerih dva sta sedaj pred nami, tretji, Profana umetnost, pa bo še izšel. Proti tej delitvi nimamo nič, ker je logična.

Pri opisu posameznega spomenika daje najprej literaturo, potem zgodovino, na to opis, ki zavzema seve največ prostora. Vsi važnejši spomeniki so podani tudi v sliki. Izdaja je za sedanji čas naravnost bogato ilustrirana in dobro tiskana. Umetnostno zgodovinske opredelitve, ki nas v prvi vrsti zanimajo, so zadosti točne.

Kljub temu, da ima celjska dekanija razmeroma važno zgodovino za seboj in bi pričakovali veliko več spomenikov te njene zgodovine, izgleda po ti topografiji na prvi pogled precej revna. Devetnajsto stoletje se je namreč s svojim »izboljševanjem«[»] ravno tu prav hudo udeleževalo in mnogo uničilo ali pa staro vsaj oslabilo v njegovem zgodovinskem značaju. Vseeno pa vsebuje Maroltova knjiga marsikaj, kar bo trajna pridobitev naše umetnostne zgodovine in za kar je deloma izvršil tudi lastna raziskavanja.

Take svetle točke Maroltove topografije so: Župna cerkev svetega Daniela v Celju s kapelo Žalostne Matere božje, ki je eden največjih umetnostnih biserov Slovenije; Marijina cerkev in njeni spomeniki; stara župna cerkev v Žalcu; cerkev v Petrovčah s freskami iz sr. XVIII. stol. in slikami M. Plainerja iz 1605; luteranska cerkev v Govčah; cerkev sv. Ane pri Teharjih; Marijin kip v župni cerkvi pri sv. Petru v Savinjski dolini; župna cerkev v Galiciji s freskami in Gora Oljka s svojimi spomeniki. Odkritje fresk iz sred. XIV. stol. v župni cerkvi v Celju, objava Plainerjevih slik v Petrovčah, objava celjskih grobnih spomenikov, fresk v Galiciji in Petrovčah in cerkve v Govčah bodo stalne zasluge te knjige. Celo za novo zamotanje Gessorjevega problema, ki je eden najvažnejših problemov južnoštajerske umetnostne zgodovine, z imenom Jožef Schifferl smo mu hvaležni.

Ob ti knjigi je čas, da se ozremo enkrat na problem naše umetnostne topografije. Od treh strani je bila doslej načeta njena naloga: Stegenšek, Stelè, Marolt. Obžalovati moramo, da je vsak izmed njih hodil svoja pota in se ni delalo po enotnem programu. To dejstvo kaže, da manjka pri nas tiste osrednje avtoritete za taka dela, ki jo nudijo drugod akademije ali pa vsaj zadostno opremljeni znanstveni instituti. Stegenškova topografija, ki je tako bogata lokalno historičnih raziskav in je z nedosegljivo ljubeznijo podajala opisane spomenike, je že sama neenotna, ker je gornjegrajski zvezek omejen samo na cerkvene spomenike, popolnoma pa je prezrl svetne. Stegenšek je imel interese lokalne zgodovine in lokalnih kronik močno pred očmi in je v tem njegovo delo čisto opravičeno. Hodil je samozavestno lastno pot. Stelè, ki si je vzel za zgled najboljšo vseh topografij, avstrijsko, je s Stegenškom skušal zamašiti občutno vrzel zanesljivih lokalnih kronik, postal pa je pogosto preobširen, lokalno premalenkosten in je ravno njegovo delo dokaz, da po tej poti ne bomo prišli v naši generaciji do topografskega opisa cele Slovenije. Če bi se dala topografija izvršiti z diletanti, bi bila zadeva pri nas izvedljiva. Kajti tako med duhovniki kakor med učitelji bi še našli toliko za stvar navdušenih ljudi, da bi to v doglednem času lahko izpeljali. Nezaдостnost, nekritičnost in nezanesljivost naših lokalnih zgodovin

vseh vrst pa je zadosten dokaz, da z diletanti ne bomo ustvarili umetnostne topografije, ko nismo niti njenega predpogoja, lokalne zgodovine. Samo dva smo imeli med našimi lokalnimi konservatorji, ki bi bila takega dela pri sodelovanju in pod vodstvom strokovnjaka zmožna, to sta bila učitelj Črnologar in župnik Avsec, med zgodovinarji pa samo enega, ki bi mu lahko tudi to delo zaupali, prelata dr. Fr. Kovačiča. Gotovo pa je zmotna misel, da se da topografija izdelovati z lokalnimi zgodovinarji, kakršen je bil n. pr. dekan A. Koblar. Tudi vsak umestnostni zgodovinar, ki nam jih je naš zadnji čas od prof. Mantuanija dalje dal več, nima vselej ne časa ne volje za tako delo. Pred vsem pa, kakor rečeno, trpi tudi Stelétovo delo, ki je sledilo najboljšim vzorcem, na tem, da je za posameznika, tudi če je za ta posel posebno pripravljen, izredno težko, in more pravo mero in pravo solidnost delu dati samo naslon na zadostno opremljeno znanstveno institucijo. Neobhodna je neka, čeprav ne preveč razkosana delitev dela: umetnostni zgodovinar nujno potrebuje za sodelavca prazgodovinarja in arheologa, dobrega poznavavca arhivnega gradiva in tehničnega pomočnika, ki riše načrte in potrebne skice po njegovih navodilih. Za vse to obstoja že izdelan konvencionalni sistem, ki mu pa naša topografska dela ne ustrezajo popolnoma, ravno zaradi pomanjkanja stalno sodelujočih specializiranih moči. Saj je še s fotografijo križ, še tu naša topografija ni idealna, čeprav je vsak izmed njenih izdelovalcev za svoje znanstvene potrebe sam zmožen tega posla.

Maroltova topografija se naslanja na Stelétovo, a ker se je v primeri z njo omejila ravno glede na lokalnozgodovinsko gradivo, kar mislimo, da je bilo pri prejšnjih dobra stran, in bi se rada približala čistemu idealu umetnostnozgodovinskega inventarja, še bolj kaže slabe strani naše topografije kakor oni dve. V dosego tega ideala bi bilo namreč treba kreniti na odločno novo pot in izključiti ali vsaj omejiti ves plevel, ki tako občutno prerašča in zakriva prave vrednote. Podati spomeniške vrednote, orisati vrednostne momente, more biti edino namen takega ideala, vse drugo gradivo pa je treba omejiti na kratke opazke in omembe. Če se odrečemo idealu Stegenškove in Stelétove zasnove, ki je izrastla iz naših posebnih potreb, potem se moramo odreči tudi vsem brezpomembnim lokalizmom, potem je treba izluščiti vselej samo čisto zgodovinsko, umetnostno ali estetsko vrednoto in le to ugotavljati. V svesti, da je delo v okviru velike avstrijske umetnostne topografije za dogleden čas neizvedljivo, so se n. pr. mladi koroški umetnostni zgodovinarji, ki jih je več kakor naših in njih ozemlje neprimerno manjše, odločili, da izdajo neke vrste provizorično umetnostno topografijo Koroške. To delo bodo oni opravili, kakor se zdi po dosedanjem napredku dela, prej kakor v desetih letih. Prihajam k prepričanju, da bi bila tudi za naše razmere nekaka provizorična topografija v malo bolj razširjenem obsegu kakor koroška edina rešitev. Saj danes kljub množici naših umetnostnih zgodovinarjev vztrajno na tem dela samo Marolt! Provizorično topografijo, ki ne bi bila strogo znanstveno

odgovorna za vsako podrobnost, pa bi mogli izvesti v kakih 15 do 20 letih s starejšimi gojenci umetnostnozgodovinskega seminarja pod kontrolo njihovega profesorja in banovinskega konservatorja.

V tej zvezi nam ne ugaja pri Maroltovi topografiji, da je vzela za podlago ozemlje dekanij. Stegenšek je mislil od začetka opisavati samo cerkvene spomenike, zato je logično vzel za okvir dekanijo. Ozemlja okrajev so zadostno historično in zemljepisno utemeljena, tako da se v njih prav dobro zrcali zgodovinska preteklost naših dežel. Razen tega so okraji splošnejše rabljen zemljepisni pripomoček kakor dekanije in so jih topografije povsod drugod vzele za podlago. Geografski pripomočki za njih študij so tudi bolj razširjeni kakor oni za študij cerkvene organizacije. Zato bi bilo po mojem prav, če se vrnemo k okrajem in neskladnosti med sedaj obdelanim ozemljem in stvarino ter tem sistemom dopolnimo v posebni publikaciji.

Ko izideta Maroltovi Vrhnika in Celje, se nam zdi neobhodna revizija dosedanjega delovnega načrta, pred vsem pa ugotovitev enotnih načel. Če se med tem ne uresniči akademija, ki bi mogla dati temu delu hrbtnico, bi se glede teh načel morali dogovoriti Umetnostno zgodovinski seminar, Umetnostno zgodovinsko društvo, Zgodovinsko društvo v Mariboru in Spomeniški urad. Frst.

Ivan Tomšič: **La reconstruction du droit international en matière des traités. Essai sur le problème des vices du consentement dans la conclusion des traités internationaux.** Paris, A. Pedone 1931, 8°, 118 str.

Avtor, univerzitetni docent za mednarodno pravo v Ljubljani, nam podaja v navzoči knjigi rezultat svojih večletnih študij v mednarodnem pravu na Dunaju in v Parizu, kot učenec Verdroša, Le Fura in Alvareza. Slednji je napisal tri strani obsegajoč predgovor, v katerem se v knjigi zelo laskavo izraža. Hkrati nam razloži (str. 10) pojem »rekonstrukcije« mednarodnega prava. Pod tem razumeva eksaktno spoznanje njegovih norm, za kar je treba temeljito in kritično proučevati osnovne elemente mednarodnega prava in jih spraviti v sklad z novimi družabnimi razmerami.

Bistvo mednarodnih pogodb obstoja v tem, da se stranki (državi) sporazumeta glede določene vsebine (dajatve, storitve ali opustitve) in jo sprejmeta kot obvezno. V svojem delu obravnava pisec vprašanje; kako je z obveznostjo pogodbe, ako je privoljenje ene stranke nastalo zaradi zmote, ali zaradi sile ali prevare. To vprašanje se je že davno pojavilo v zasebnem pravu. Tako je staro rimsko civilno pravo smatralo take hibe za neupoštevane (coactus volui!), šele mlajše, pretorsko pravo je v mnogih primerih skušalo strankam pomagati do pravičnejše rešitve. Slično išče tudi današnja mednarodnopravna veda rešitve, ki bi čim najbolj ustrezala načelu pravičnosti in bila hkrati izraz medsebojne tesne vezanosti (interdépendance) med državami (prim. str. 11). Zato je Tomšičeva knjiga temeljit in obširen prispevek k rešitvi tako zamotanega problema, ki je ne le teoretično ampak tudi praktično važen. Avtor izhaja pravilno iz predpostavke, da je kolikor možno za mednarodno pravo uporabljati

načela in norme zasebnega prava (13, 15). Zdi se mi skoraj škoda, da ni pisec vprav zaradi potrebne analogije bolj razpletel raznih možnih rešitev, ki jih je navedeni problem našel v rimskem ter v raznih modernih zasebnih pravih; zdi se mi, da bi bila njegova lepa in jasna izvajanja s tem še pridobila.

Ko nas je pisec uvodoma seznanil z obravnavanim vprašanjem, obrača v prvem delu pažnjo na materialne in psihološke preosnove v mednarodnem življenju, zaradi katerih se je poglobila zavest mednarodne odvisnosti in solidarnosti. Tesnejše mednarodno sodelovanje zahteva, da se izpopolnijo tudi norme mednarodnega prava. Po teh splošnejših izvajanjih preide nato k zastavljenemu problemu. V drugem delu nam kaže njegovo reševanje v predvojnem mednarodnem pravu, v tretjem delu pa ima pred očmi novo, povojno mednarodno pravo. Lepo pokaže predvojno naziranje pravnikov (počenši z Vittorio, Suarezom, Grotiusom do moderne doktrine) ter prakso držav v konkretnih primerih. Svojo pravno konstrukcijo zasnuje pisec na načelu svobodne privolitve. Najbolj zanimivo je vprašanje glede pomena sile pri sklepanju mirovnih pogodb. Pisec aplicira tu sholastično doktrino o pravični vojni in o pravičnem miru in prihaja do zaključka, da je navzlic uporabljeni sili mirovna pogodba veljavna, ako so njene določbe v skladu s pravičnostjo in z blaginjo mednarodne zajednice. Zato pa bi bil potreben tudi organ, ki bi avtoritativno presodil, ali pogodba ustreza navedenim zahtevam. Avtor nam izčrpno podaja delne rešitve, ki jih je povojno pozitivno mednarodno pravo ustvarilo (Svet Zveze narodov, Obči razsodniški akt, Mednarodne upravne komisije i. dr.) v ta namen.

Avtorjevo delo je izpopolnilo veliko vrzel in je tako lep prispevek k »rekonstrukciji« celotnega moderne mednarodnega prava; nedvomno bo v znanstveni literaturi z novimi nazori, ki jih postavlja, našlo priznanje, ki mu gre. Med tem sta tudi že domača in inozemska kritika knjigo zelo simpatično sprejeli in pravilno ocenili njene odlike in vrline.

Dr. V. Korošec.

Dr. Lovro Sušnik, **Akademski poklici**. Navodila za izbero stanu. Ljubljana 1932. VIII + 384 str.

Izšla je zelo pomembna knjiga. Že več časa se v naši javnosti s skrbjo razpravlja vprašanje, kam z obilico šolane mladine. Odkar je pritisnila še gospodarska kriza, se čedalje pogosteje pojavljajo tožbe o »hiperprodukciji inteligence«, tako da je ogrožen celo nadaljnji obstoj večjega števila srednjih in drugih šol.

Glavni namen »Akademske poklicev« je, biti v pomoč dijaštvu pri izbiri poklica.

Oprema knjige zelo lepa, cena silno nizka. Stane v predprodaji do 15. julija 1932 le 28 Din za one, ki kupijo knjigo direktno pri založništvu, Slov. kat. akad. starešinstvo, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7, pritr. Po pošti 5 Din več. Po preteku tega subskripcijskega roka 40 Din (v zalogi Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani). Knjiga je velik dar dijaštvu, pomeni veliko kulturno dejanje. — O njej bomo priobčili v prihodnjem letu strokovno oceno.

ZAPISKI.

Krščanska načela o državi.

Poljski primas kardinal Hlond je izdal pastirski list, ki v njem govori poljskemu narodu o državi in državnem življenju, o sedanji krizi in nje vzrokih, o državi po krščanskem pojmovanju, o razmerju države do Cerkev in o dolžnostih krščanskih državljanov.

S toplim čuvstvom pozdravlja kardinal Poljsko, ki je vstala zopet kot neodvisna država. »Morda, pravi, noben narod na svetu ne ume tako zelo kakor mi, kolika neizmerna dobrota je lastna državnost, mi, ki smo tako zelo občutili, kaj se pravi izgubiti politično svobodo.« Ker pa je prepričan, da bo mogla le krščansko urejena država premagati vse težave, zato želi, naj bi bila Poljska »vzor krščanske države«. »Stopaj z Bogom v mogočno bodočnost, dolgo pot imaš še pred seboj!« s tem vzklikom Poljski končuje primas svojo poslanico.

V prvem delu govori torej o državi, da je naravna in nujna ustanova, osnovana na naravnem pravu, z naravnimi dolžnostmi do Boga. Zato je pa lajična, brezbožna država, država brez trdnih pravnih temeljev in politika brez Boga politika, ki vodi v kaos. »In prav zdi se, kakor da se (v naši dobi brezbožnih držav in brezbožne politike) naglo bliža velika in tragična ura, ki bo ostala še poznim redovom v spominu kot svarilen zgled, da izpremeni svet v divji metež, kdor podere v stavbi človeštva stebre božje avtoritete.«

Država ni vir npravnih zakonov, ampak je pod božjimi in naravnimi zakoni. »Kar je po dekalogu, po desetih božjih zapovedih greh, krivica, laž, nasilje v zasebnem življenju, to je greh, krivica, laž in nasilje tudi v javnem življenju, tudi v monarhiji in v republikah, v vojski in revoluciji, ob volitvah in v strankarskem življenju.« Cerkev najodločneje zameta načela, da bi bila politika »izven npravnih zakonov«.

Država je suverena, a ni vsemo-gočna ali »absolutno totalitarna«. Meje državni oblasti določujejo socialna blaginja in naravno pravo. »Državna oblast ne sme služiti koristi enega ali

nekaterih, temveč skupni blaginji vseh.« Država si ne sme poedincev tako podrediti, da bi bili le še »brez-imeni in mehanična masa«. Niso državljani radi države, ampak država je radi državljanov.« Država greši proti naravnim zakonom, ako »nalaga državljanom neznosna bremena, jih tlači, sistematično nasilno vlada, jim vsiljuje svoje nazore, se sili v religiozne zadeve in dela državljanom v vesti nasilje«, »ako dela z državljani ustavne eksperimente, skuša uresničiti izmišljenine ali življenjske oblike, ki so za celokupnost škodljive in v nasprotju s človeško naravo in božjim zakonom, kakor dela n. pr. na sirov način boljševiška Rusija.« »Čim manj država omejuje svobodo državljanom, tem bolj zdrava je.« zakaj tedaj so državljani zadovoljni in z veseljem z njo sodelujejo, priznavajo pa tudi radi nje avtoriteto. »Država naj se ne sili v podjetja, ki jih morejo brez škode za državno življenje voditi državljani sami; zmotna in nenravna je politika, ki uničuje privatna podjetja in hoče vse poddržaviti.« Prav tako ima tudi država za starši in s Cerkvijo neko pravico do vzgoje, a nikakor se ne da upravičiti državni šolski monopol«, še manj pa, da bi »si kaka stranka ali vlada popolnoma lastili mladino«, kakor je izrekel že Pij XI. v okrožnici o krščanski vzgoji.

Razmerje med državo in Cerkvijo je opisal že Leon XIII. v svojih okrožnicah, Država in Cerkev sta obe suvereni, vsaka v svojem področju; naloga države so svetne reči, naloga Cerkev duhovne. Zato ni pravilno govorjenje, da hoče biti Cerkev »država v državi«, saj si Cerkev ne lasti nobenih zgolj političnih zadev, ampak jih prepušča državi, ki ji edini pristojne. Cerkev ne zanimajo ustavna in upravna državna vprašanja, vprašanja državne tehnike in široka polja gospodarske, industrijske in obrambne politike, razen če se pojavijo ob teh zadevah npravna vprašanja, vprašanja vesti, le tedaj ima Cerkev pravico, časih tudi dolžnost baviti se z npravno platjo takšnih vprašanj. Že Pij XI. je pa določno izpovedal, da se ne more Cerkvi očitati politika, če brani svoje pravice in svojo svobodo,

kadar jih kaka država krši, ali če se bori za krščansko šolo, za svetost zakona, za posvečevanje nedelj in praznikov itd. Žal, da ponekod sovražniki Cerkve namenoma rušijo slogo med Cerkvijo in državo. Zlasti »svobodomiselnih in framasonskih krogov iz bolnega sovraštva do Cerkve metodično rušijo to slogo in ovirajo delo duhovnikov, naj tudi gredo ob tem še tako velike pravne vrednote ljudstva v izgubo; duhovnike metodično sumničijo, izpodkopavajo njih avtoriteto, spletkarijo proti njim, ovirajo njih pastirsko delo, jih devajo pod policijsko nadzorstvo itd., vse zato, da bi Cerkvi obtežili nje delo.« To so nenormalne razmere, ki zanašajo v duše državljanov razprtje in nemir.

Katoličani so dolžni državi spoštovanje in pokorščino, dve dolžnosti, ki izvirata iz istega naravnega prava kakor državna oblast sama. Seveda se mora tudi država zavedati, da je nje oblast od Boga in jo mora tako rabiti. Prav tako morajo biti katoliški državljani pokorni državnim zakonom. Toda ni vse zakon in pravo samo zato, ker so to sklenili zakonodavni zbori ali ukrenile vlade; kar je proti božjemu ali naravnemu zakonu, to ni zakon in pravo, ni upravičena uredba ali ukaz. »Nenravni in krivični so n. pr. zakoni, ki ponižujejo državljane za sužnje, ki odpravljajo zasebno lastnino, ki ogrožajo družino in družinsko življenje ter jemljejo staršem pravico do katoliške vzgoje otrok, ki uvajajo za katoličane civilni zakon in razporoko, ki dajejo nenravnosti, moritvi otrok in drugim zločinom zakonitost, ki oponirajo poslanstvu in svobodo Cerkve itd.« »Katoličan za take zakone ne more glasovati, ampak jih je dolžan pobijati; te dolžnosti ga ne more oprostiti nobena strankarska disciplina in sploh noben ozir; zakaj katoličan more pripadati kakoli politični skupini le pod pogojem, da ga ne bo ne stranka ne disciplina nikoli silila k dejanjem, ki jih ne more združiti s svojo katoliško vestjo. To odločnost v politiki pričakuje od katoličanov Cerkve in jo zahteva blaginja in čast občestva. Po kom, če ne po katoličanah naj zavladava v politiki Kristusov duh?«

»Cerkev ne uganja politike, to ni njena naloga. Toda Cerkev tudi ne prepoveduje katoličanom politike, jih

marveč pozivlje, da se dejavno udeležujejo državnega življenja. Katoličani se morajo torej udeleževati volitev, da izvolijo v zakonodavne zbornice može poštenja in katoliškega prepričanja, morajo vstopati tudi v vlade, v državni zbor in senat, ne kot uradni zastopniki Cerkve, temveč kot državljani in politiki katoliških načel. V nravnem oziru mora uresničevati katoliški politik v vseh odnošajih državnega življenja ideale krščanske etike. Katoliški državljan, delavec, uradnik, častnik, poslanec, senator, član vlade ne more imeti dvojne vesti, katoliške za zasebno življenje, nekatoliške za javne zadeve. Kristusov zakon je zakon za vsa področja.«

»Ideal katoliškega državljana mora biti ta, da politično življenje ozdravi, da poneha podivjanost, sovraštvo, demagoštvo, sebičnost, hlepenje po moči in oblasti, zlasti da se ne bodo politične stranke istovetile z državo.«

»Ne smejo se pa kake stranke tudi ne istovetiti s Cerkvijo ali zlorabiti nje avtoriteto za strankarske interese. Cerkev se ne veže z nobeno stranko in pusti tudi katoličanom svobodo, da pristopajo svobodno k tej ali oni stranki, če le ni katera v nasprotju s katoliško etiko. Stranke morajo braniti vero in krščansko etiko v javnem življenju, in sicer z vso odločnostjo, iz jasne in odločne katoliške zavesti, ne smejo pa zapletati Cerkve v strankarske boje.«

»V politiko narodov je stopil satan. Zabrisal je božjo misel, smeši resnico in etiko, rahlja politično vest, zanaša v socialni organizem razdor. V boljševiški Rusiji je že uresničil svoj ideal satanske republike. Kdo bo zarodil satana na Poljskem? Po božji volji imamo državo, imeti moramo tudi politiko. Kakršna bo naša politika, takšna bo naša država!

Ta znamenita poslanica je vsega premisleka in studija vredna. A. U.

K poglavju: Slovenski janzenisti.

Naša literarna zgodovina prišteva med najbolj mrke janzeniste Pavška. Opira se zlasti na njegovo cenzurno delovanje. Saj ga je Prešeren radi njegove cenzure imenoval »Chorwolf« (v nemškem sonetu »An böser Wunde«, prim. Zbrano delo 239). Toda zdi se, da je tu še neka

uganka, ki jo bo treba rešiti. Znano je, da se je Baraža janzenistovski duhovščini umaknil v Ameriko. Nazorno nam je to opisal dr. Fr. Jaklič v biografiji »Misijonski škof Irenej Friderik Baraža« (1931). A vprav ta biografija nam glede Pavška zastavlja tisto uganko. Omenja namreč dvojice pisem iz Amerike (str. 65 in 86), ki v njih Baraža naroča sestri Amaliji pozdrave za preč. g. Pavška. Kako neki, da sta si bila Baraža, žrtev janzenizma in jožefinizma, pa »janzenistični jožefinec« Pavšek takšna prijatelj? Pa še nekaj. V Slomškovi biografiji, ki jo je napisal Fr. Kosar (Anton Martin Slomšek, 1863) je na str. 28 odlomek iz Slomškovega potopisa. Tu pripoveduje Slomšek — bil je tedaj še spiritual v Celovcu — kako je prišel l. 1837 v Ljubljano. Zvečer je šel v gledališče. Začudil se je, da sta bila v gledališču samo dva duhovnika in še ta dva iz lavantinske škofije. Tudi nježa so opazili. Kmalu se je k njemu tiho prikradel Prešeren (bila sta znana že iz Celovca), ga prisrčno pozdravil in dejal: »Bom že povedal kanoniku P-ku, da sem videl celovškega spirituala v gledališču. Victoria!« Spremil me je potem v mojo gostilno k večerji in me za slovo počastil z jedko satiro na moje »Devištvo«, ki se zdi, da mu ni posebno po godi (Slomšek navaja znani epigram »Ker stara para zlomek...«). »Drugi dan, pripoveduje dalje Slomšek, sem bil povabljen na kosilo h kanoniku P., ki je za Ljubljano drugi Vincencij Pavelski (ein zweiter Vinzenz de Paul).« Jasno je, da je v tem poročilu Prešernov P-k Pavšek, ki bi mu torej po Prešernovem mnenju ne bilo všeč, če bi slišal, da je bil spiritual Slomšek v gledališču. A kdo je tisti kanonik P., ki je bil Slomšek pri njem drugi dan v gosteh in ki o njem Slomšek pravi, da je za Ljubljano »drugi Vincencij Pavelski«? Že rajni Jos. Benkovič je neke trdil, da je to Pavšek. Da bi morda to dokončno dognal, sem se obrnil na prelata prof. Fr. Kovačiča, ki ima opravka s Slomškovo zapuščino, naj bi pogledal v izvornik, če je še ohranjen, ni li morda v izvorniku ime izpisano. Kakor mi je g. prelat prijazno sporočil, je res v ohranjenem Slomškovem rokopisu dvakrat izpisano: Pauschek. Sedaj pa se za-

stavlja z novo silo uganka: Kako je to? Pavšek prijatelj z Baražo, dober s Slomškom, pa drugi Vincencij Pavelski! Torej mračen janzenist in mrzel jožefinec obenem apostol svetle in tople krščanske ljubezni! Ali ni tu nekaj, kar še potrebuje razjasnitve? A. U.

Razkol med verskimi socialisti.

Verski socializem se je takoj po vojni pojavil med protestanti in sicer ga je rodilo naziranje, da kapitalistični gospodarski red ni združljiv s krščanstvom. Gibanje so imeli nekaj časa v svojih rokah protestantski teologi, kakor Tillich in Mennicke, ki sta socializmu skušala nadeti nekakšno religiozno poslanstvo, ki naj kaznuje katoliško cerkev, ki da je tako dolgo molčala h kapitalističnemu gospodarstvu, na drugi strani pa naj bi protestantizem, katerega življenje vedno bolj potiska iz žive stvaritelnosti, po socializmu zadobil novo, času primerno aktivnost. Vendar v teh svojih namerah protestanti niso uspeli. Njihovi religiozni socialistični krožki niso odoleli nevarnosti, ki je s tem početjem bila združena za njihov idealističen svetovni nazor. Delali so materializmu vedno večje koncesije in sicer za ceno kateregakoli pozitivnega krščanstva. Versko socialistično gibanje, v kolikor je izhajalo iz protestantizma, je že danes idejno brez vsakega pomena.

Zanimivo je, da je gibanje poseglo tudi med katoličane, in sicer se je pričelo 1927 na Dunaju. Tudi katoliški verski socialisti so hoteli premostiti prepad med cerkvijo in socializmom. Pri odločnem in jasno opredeljenem nasprotju, ki vlada med tema dvema silama, je takšen poskus pomenil velik pogum, zlasti, ker se je vnaprej dalo videti, da je združen z veliko nevarnostjo. Tudi katoliški verski socialisti so smatrali socializem za bogohoteno gibanje, za neko orodje v rokah božjih, ki naj v sodobno gospodarsko zmedo prinese jasnosti in pravičnosti. Ne več: kristjan ali socialist, temveč kristjan in socialist, — je bilo njihovo geslo.

S to namero, da prekrstijo in pokristjanijo socializem, so katoliški verski socialisti stopili tudi v socialistič-

no stranko. O svoji nameri so obvestili tudi vodstvo socialistične stranke, ki oficijelno ni oporekala. Prva naloga, ki je verske socialiste čakala, bi bila organizacija vernih delavcev v sami socialno demokratiški stranki, ki naj bi vplivali na ostale socialiste, da spremene svoj kulturni program in dvignejo ter očistijo socializem njegove zgodovinsko-materialistične vezanosti.

»Proti temu poskusu,« tako je pisal tedaj Konst. Noppel S. J. v »Stimmen der Zeit« 1929, št. 1, str. 43 — »nimamo kaj ugovarjati. Ako bi proti pričakovanju mnogih, — da večine iz obeh taborov — uspeli, potem bi kraljestvo božje imelo le velik dobiček, kajti to bi pomenilo, da socialna demokracija svojim članom, med katerimi je na milijone katolikov, prepusti svobodo, da iščejo najprej božje ga kraljestva, kateremu so pripravljeni podrediti tudi socializem. To bi se reklo, da hočejo po božjih in cerkvenih postavah meriti tudi socializem in in ne bodo več zahtevali, da se morajo vsi najprej ravnati po socialističnih naukih in po njih prilagoditi božjo in cerkveno postavu. Politična stranka pa bi bila prisiljena, da odstopi od vsakega posrednega boja proti Cerkvi, kakor se sedaj kaže v vsem vzgojnem načinu, ki ga uporablja socializem. ... Ako pa se poskus ponesreči, potem je tudi od socialistične strani doprinesen dokaz, da je nemogoče biti istočasno katoličan in socialist in da je še tudi danes nemogoče nemški socializem izločiti iz njegovega svetovnega nazora in da torej veljajo za katoličana v tem pogledu opomini Pija XI. Ozračje med obema svetovnjima nazoroma bo potem očiščeno tiste neresničnosti, ki danes čisto vlada.«

Poskus katoliških verskih socialistov ni uspel. Ni se jim posrečilo, da bi kakorkoli vplivali na versko in нравstveno zadržanje socialne demokratiške stranke. Njena glasila slejko prej vodijo neprikrit boj proti veri in cerkvi in njeno parlamentarno zastopstvo predlaga zakone, ki so nasprotni krščanski kulturi. Pri tem se verskim

socialistom ni malo ni posrečilo združiti versko pozitivne elemente v stranki. Avstrijska socialistična stranka velja za eno najbolj kulturnobojnih parlamentarnih frakcij v celi Evropi.

Toda ne le to, da je poskus katoliških verskih socialistov ostal brez pozitivnega rezultata, ampak zgodilo se jim je isto, kakor njihovim protestantskim tovarišem: zmedli in razbili so lastne vrste. Večletna kooperacija s socialisti je tako daleč spremenila njihovo mišljenje, da so postali predvsem socialisti, potem šele katoličani.

Razjasnitev je v tem pogledu prinesla Pijeva okrožnica »Quadragesimo anno«. Okrožnica znova odklanja marksizem kot nauk in kot praktično rešitev socialnega in gospodarskega vprašanja ter nasvetuje lastna sredstva in pota za rešitev socialnih problemov, Cerkev nikakor ne bi hotela dati iz rok inicijative, da z lastno doktrino vodi katoličane iz sodobnega kaosa, ki ga je povzročil kapitalizem, pri čemer pa izrečno poudarja kakor že »Rerum novarum«, da socializem ni prava rešilna oblika. Misel o božjem poslanstvu socializma, v katero so verovali katoliški verski socialisti, je potemtakem postala zelo dvomljiva. Iz okrožnice Pija XI. se znova jasno razbere misel, da katolištvo in socializem nista združljiva.

K temu stališču cerkve je zveza katoliških verskih socialistov na Dunaju določila novo smer svoje orientacije, ki jo je očrtal njen predsednik Otto Bauer v njegovem glasilu »Menschheitskämpfer« (20. marca leta 1932). Prinašamo besedilo v dobesednem prevodu.

1. Stališče, ki ga je zavzela okrožnica, mora naravno potisniti v ozadje ono stremljenje, ki se je v kat. javnosti pogumno zavzelo za sporazum med katolicizmom in socializmom, ne da bi se direktno istovetilo s socializmom. Pač ni mesta za izvidne čete. Gorje njim, ki pripadajo kleru! Nihče ne sme skakati preko ozidja, sicer je odstreljen! Takšno cerkveno-politično stremljenje velja nasproti proletarskemu socializmu kot umik za zapaha, kot poskus, zgraditi nasip med njim in vernim katoliškim ljudstvom.

2. Versko-socialističnega gibanja si ne moremo drugače predstavljati, kakor na temelju zgodovinskega socialističnega delavskega gibanja in v najtesnejši konkretni zvezanosti z bojnim, socialističnim proletariatom. Ko bi drugače ravnali, bi izdajali lastni življenjski smisel.

3. Po mojem naziranju ne bi smel noben veren katolik, — kateremu je resnično versko svetovno poslanstvo pri srcu, — storiti ničesar, kar bi praktično cerkvi utegnilo služiti za utrditev njene politične pozicije v svetu. Kajti naloga cerkve je, da versko služi, a ne da politično vlada. V tem smislu bi se morala Cerkev ravnati tudi nasproti socializmu, katerega ne bi smela kar na kratko soditi in obsojati, temveč se vanj vživeti in ga z ljubečo službo ozdraviti. Zato bi bilo potrebno, da imajo njeni udje za tako delo potrebno svobodo.

4. Prenehajte s poskusi, da bi oficijelnemu katolicizmu in cerkvenim uradnim krogom dotolmačili zgodovinsko upravičenost in socialno resničnost proletarskega socializma. Nič več se ne prizadevajte, da se vam izstavi uradno cerkveno dovoljenje za versko socialistično delo. Čim bolj bo versko socialistična stvar prosta vseh obzirov, ki jih nalagajo takšna prizadevanja, tem bolj učinkovita bo njena verska in socialistična delavnost za delovnega človeka.

5. Pred očmi je treba imeti splošne verske in socialistične naloge gibanja. Odločneje kot doslej delajmo na socialističnih osnovah v besedi, življenju in dejanju za Kristusa in njegovo resnico in iščimo božjega kraljestva in njegove pravice. Če uradna cerkev misli, da mora prepustiti socializem njegovi usodi, potem si mi izgovorimo svobodo, da bomo odgovorni za usodo socializma v krščansko-verskem smislu. Tamkaj (v socializmu) se moramo zavzeti za krščansko dediščino, od katere je v njem več, kakor mnogi

kristjani morejo misliti in brezverni socialisti sploh za mogoče smatrajo. Pobrigati se moramo za krščansko dediščino, ki živi v socializmu in ji pomagati do zmage.

6. Na ta način se dela za zблиžanje bistvenega krščanstva in socializma, delo, ki posega mnogo globlje, kakor pa bi mogel biti slučaj pri kakem morebitnem politično-juridičnem izmirjenju interesov med svetovno silo katolicizma in svetovno silo socializma.

Versko stisko socializma je treba premagati, socializem je treba »kristiti«. Mislim, da mora od spodaj navzgor po celicah zastaviti zdravilno ljubezensko delo krščanskih vernih ljudi, ki so v živi zvezi s Kristusom in občestvenostjo odrešenih. Ne gre za to, da pokristjanimo posameznega socialista in ga iz socialističnega gibanja spravimo v »očetovo hišo« (temveč treba je socializem kot tak spraviti — nikakor ne pod oblast cerkve — ampak v območje Kristusovega sveta, kjer izvirajo tudi osnovne resnice, na katerih je utemeljen.

Tudi o verski potrebi socialističnega proletarijata je treba govoriti. Gotovo se o tem ne da govoriti v takem smislu, kakor da bi socialistični proletarijat zavestno lirenel po religiji. Toda njegova verska stiska se kaže že v ateizmu, posebno pa še v današnjem organiziranem svobodomiselnstvu s svojim izključno negativnim stremljenjem. Njegov bistveni vzrok tiči ravno v tem, da so ti ljudje izruvani iz našega, cerkveno pojmovanega krščanstva in da se tja ne morejo več vrniti. Kar danes predstavlja cerkveno pojmovano krščanstvo, celo zapira proletarijatu razgled na bistveno krščanstvo. Še bolj komplicirano postaja to razmerje radi tega, da se cerkveno pojmovano krščanstvo, v kolikor je sociološka in politična moč, bojnemu socialističnemu proletarijatu dejansko predstavlja kot političen in sociološki nasprotnik.

7. Zveza mora postati zbirališče za vse, ki — brez ozira na pripadnost h katerikoli verski družbi — hočejo na socialističnih osnovah vršiti svojo versko in socialistično nalogo. V javnosti se je trdilo, da se bavim z ustanovitvijo »svobodne krščanske sekte«. Ne vidim razloga, zakaj bi zveza radi nazorov, ki jih zastopam, morala postati »cerkev« in »sekte« z lastno teologijo, dogmatiko, lastnim cerkvenim pravom itd.

8. Od mene nakazana nova smer gibanja bo prišla do izraza v gotovem smislu socialistično poostrena. Kajti ni mogoče v slavspevih govoriti o zadnjem verskem smislu socializma in ga v javnosti izpričati, ne da bi človek opazil nasprotje, ki je med tako pojmovanim in izraženim socializmom in njegovo današnjo delavnostjo. S tem pa je opozorjeno tudi že na vir radikalnosti.«

»Neuland« (št. 4. IX. leto), ki poroča o tem duhovnem obratu, pristavlja, da ni mogoče brati teh izpovedi, ne da bi človeka globoko pretreslo. Iz cerkvenega stališča gledano, je to še posebno bridko, ker jasno je, da so se katoliški verski socialisti s tem, da pričenjajo razlikovati med pravim krščanstvom in uradno Cerkvijo, odvrnili od Cerkve in stopili na pot, ki so jo dosedaj hodili še vsi heretiki in odpadniki.

Del katoliških verskih socialistov pod vodstvom Richarda Redlerja ne odobrava nove smeri Zveze in se je radi tega ločil od Bauerja. Ustanovili so lastno organizacijo »krščansko demokracijo« (»christlich - demokratische Volksvereinigung«). Zatrjujejo pa, da hočejo ostati zvesti prejšnjim političnim idealom Zveze.

Sporedno s tem pokretom na Dunaju se tudi v Nemčiji med krščanskimi socialisti pripravljala končna ločitev duhov. Kakor znano, je voditelj krščanskih socialistov v Nemčiji Vitus Heller, ki se je 1925 ločil od centra in z nekaterimi drugimi disidentskimi skupinami osnoval krščansko-socialistično državno stranko (CSRP). Glasilo stranke je postalo »Das Neue Volk« v Würzburgu, ki je bilo spočetka centrumaško glasilo pod Hellerjevim uredništvom (ustanovljeno leta 1919). Hellerjeva stranka je do-

segla višek leta 1928, ko je pri državnoborskih majskih volitvah dosegla 110.000 glasov. Kmalu pa so od nje odpadle sestavne strokovne delavske organizacije, število njenih pristašev je vedno bolj kopnelo, tako da pri naslednjih volitvah stranka kot političen faktor ni prišla več v poštev, čeprav se je gibanje med tem prekrstilo v »Delavsko in kmečko stranko Nemčije« (ABPD). Stranka samostojno več ne nastopa. Pri zadnjih predsedniških volitvah je Heller pozval svoje pristaše, naj oddajo glasove za komunističnega kandidata Thälmana. Toda volitve so ravno za komuniste jako slabo izpadle in »Das Neue Volk« (2. aprila) resignirano ugotavlja: »Odlučitev, ki bi mogla priti od rdeče komunistične nemške stranke je po zadnjih volilnih rezultatih še zelo daleč.« Ker se je ta zveza tako slabo izkazala, je Heller za druge predsedniške, kakor tudi deželnozbornske volitve proglasil volilno abstinenco, češ, mi ne volimo, ampak delamo! Vsi veliki prevrati v zgodovini, kakor boljše izvedli in fašizem se itak niso izvedli z volitvami, temveč z revolucijo. Po isti poti pojde tudi revolucionarna Hellerjeva stranka itd. (N. V. 2. aprila 1932). — Iz lista odseva strašna zmedenost pojmov in mešanica vseh mogočih radikalnih tokov. Končno pa se vse koncentrira v napade na centrum ali Bavarsko ljudsko stranko. Razen 10—12 napadov polnih sovraštva v vsaki tedenski številki list ne prinaša ničesar pozitivnega. Nestvarnost in demagoštvo bosta Hellerjevo gibanje tudi idejno ubila, kakor sta ga že politično. Vedno se to opazuje, da revolucionarji takega kova izkopljejo vedno najprej sebi grobove. —n.

O boljšeizmu.¹

Poleg mnogih drugih del o sodobni Rusiji, ki nam rišejo dejansko stanje ter uspehe in neuspehe boljšeizma, je bilo potrebno še delo, kakršno nam je napisal Gurian, namreč delo o osnovah boljšeizma, o njegovi notranji naravi in o njegovem zgodovinskem pomenu. Neuspeh ima lahko vsako početje,

¹ Waldemar Gurian, Der Bolschewismus. Einführung in Geschichte und Lehre. Freiburg im B. 1931, str. XI, 337.

zlasti še izpočetka, zakaj bi jih ne imel boljševizem? Tudi jih boljševizem nič ne tají, ampak jih priznava in odkrito uči, da je mogoče le preko napak in po raznih ovinkih do cilja. Motijo se tisti, ki mislijo, da je Lenin s svojo »Nep« (novo ekonomsko politiko) socializem zatajil. Nič ga ni zatajil, »Nep« je bil le ovinek, ko ni mogel radi ovir po ravni poti naprej. Boljševizem slej ko prej oznanja in hoče socializem. Kritika njegovih napak in neuspehov ni še torej zadostna kritika boljševizma in socializma. Takšna kritika more biti zadostna le tedaj, če pokaže, da nasprotje med dejanskim stanjem in zaželenim stanjem ni le dejansko, faktično, temveč notranje in načelno. Takšno kritiko je hotel omogočiti Gurian s tem delom.

Gurian slika najprej zgodovinska in socialna tla boljševizma: carsko Rusijo, meščansko družbo, kmetovstvo in delavstvo, reformne poskuse pred svetovno vojno in delovanje raznih nasprotujočih struj. Potem: nastop Leninov, kako si osvoji oblast, organizira boljševiško stranko in državo, uvede diktaturo proletariata in politični teror. Nato opisuje boljševiško zakonodajo, gospodarsko in socialno politiko. Zatem sledi oznaka boljševiške stranke in nje voditeljev. Na teh osnovah podaja nauk boljševizma in kritiko. Na koncu je dodal na več ko poldrugsto stranih razne »dokumente boljševizma« (o Leninovem nauku, o petletki, o metodah in težavah boljševiške gradnje, o boju zoper religijo, o zakonskem pravu), da bi mogel tako čitatelj sam nekako presoditi pisateljevo verodostojnost in stvarnost. (Med dokumenti so poročevalca presenetili tisti odlomki, ki v njih Lenin govori o socialistični zavesti. Lenin uči, da bi delavstvo samo od sebe nikoli ne prišlo do pravega socializma. Brez sodelovanja inteligentov bi prišli delavci le do »trade-unionizma«, to je, do spoznanja, da se morajo združiti, bojevati zoper podjetnike in zahtevati od vlade ta ali oni za delavce potrebni zakon itd. Za socializem je potrebna »revolucionarna teorija« in nositeljica socialistične zavesti more biti le inteligenca. Takšna sta bila Marx in Engels, in tudi na Ruskem je nastalo pravo socialistično gibanje le po idejnem razvoju v revolucionarno-

socialistični inteligenci.) Vse delo pojasnjujejo še opombe z bogato (zlasti rusko) literaturo. V posebnem dodatku je tolmač nekaterih svojiskih boljševiških izrazov in okrajšav (n. pr. GPU = gosudarstvennoe političeskoe upravlenie; kolhoz = kolektivnoe hozejstvo [gospodarstvo]; komsomol = komunističeskij sojuz molodeži; kulak = bogati kmet, serednjak = srednji kmet, bednjak = ubogi kmet; edinočličnik = kmet, ki ni v kolhozu; zdelščina = plačilo po delu; udarniki = čete delavcev, ki hočejo pokazati, kako naj se v boljševizmu dela, vzorne delovne čete itd.).

Najbolj zanimiva v vsem delu je pač oznaka boljševizma. Boljševizem je marksizem. Lenin je to vedno naglašal, pri tem pa najbolj naglašal Marxovo revolucionarno dialektično metodo in njegov materializem. Boljševizem je zavesten in dosleden ateizem. Ta ateizem ni privzet, ampak je načelen. Boljševizem je načelna negacija vsega, kar je nadnaravno, krščanstva in vsake religije, ki ni gol naturalizem, zakaj boljševizmu je samo sebi zadostno delavno človeštvo vse: zadnji smoter, »bog«. Zato mu je religija »opij« — Marxov izraz; Lenin je dejal, da je religija »sivučka«, »geruš« — ki delavce le odvrča od pravega smotra. Radi tega je boljševizmu verska toleranca, če jo kdaj oznanja, le metoda, da pridobi pristašev, ki še niso zreli za popoln ateizem. Komunist Höglund je dejal, da komunizem in religija nista nezdržljiva, a tretja internacionala ga je izključila. Posebnost ruskega marksizma je, da mu je marksizem religija. Marx je sovražil vsako religijo, Rus je tako globoko religiozen, da brez religije ne more živeti. Marksizem mu je svetovni nazor in religija. Rus hrepeni po odrešenju, marksizem je nauk, ki prinaša delovnemu ljudstvu in človeštvu rešnje. Zato se bore boljševiki s tolikim fanatizmom proti krščanstvu, zato so pripravljene na najtežje žrtve v službi boljševizma. Zaveda se pa boljševizem, da je treba ljudi šele vzgojiti za ateizem in novo religijo, zato gre s propagando za boljševizem povsod in vedno vzpored propagando za ateizem.

Cilj boljševizmu je socializem. Država je političen instrument za dosego

tega cilja. Boljševiška država je »totalna«, mnogo bolj totalna kakor fašistična. Fašizem je sklenil konkordat, boljševiška država ne pozna ničesar poleg sebe, s čimer bi se bilo treba pogajati. Diktatura proletariata je boljševizmu kakor Marxu le prehod do brezrazredne družbe. Dokler ni buržuazija popolnoma uničena, takšna družba ni mogoča. Tudi politični teror ima načelno le ta namen, da zagotovi oblast boljševiški stranki kot nositeljici boljševizma in boriteljici za brezrazredno družbo bodočnosti. Boljševiška stranka je potrebna. Stranka vzgaja mase za socializem, obenem se pa na te mase sklicuje in opira. Tako žene razvoj naprej. Legalizem, moralizem, pacifizem so po Leninu le slepive besede, ki naj bi uspravile le borbena socialističnih množic. Socializem mora biti revolucionaren. Brez razrednega boja ni upati zmagati. Sovjeti so organ proletarske diktature. Parlamentarna demokracija bi po Leninovem prepričanju le z lepimi frazami zakrivala gospostvo buržuazije. Zato je Lenin sovražil in boljševizem z njim sovraži socialno demokracijo in druge socialistične stranke, ki s svojim oportunistom in parlamentarizmom služijo le buržuaziji.

Moč boljševizma je neka »barbarska primitivnost.« Njegove formule so kar mogoče preproste: družbo hoče, kjer bo delovno ljudstvo samo odločalo o svoji usodi, kjer ne bo več izkoriščavcev, ampak bo vsak užival sadove svojega dela, kjer bodo vsi na zemlji deležni dobrin, ki so si jih doslej lastili le nekateri. Ta nauk mora imeti silno moč na vse, ki jih je kapitalizem »izkorenil«, a tudi na aziatske množice, ki so šele sedaj spoznale moderno civilizacijo in se jim je zahotelo nje ugodnosti in užtkov.

Gurian tudi ne zanikuje boljševizmu zgodovinskega pomena. Ni dvoma, da je pognal razvoj Rusije naprej. Če primerja francoski sociolog Sorel Lenina s Petrom Velikim, je ta primera nesporno upravičena. Peter Veliki je povedel Rusijo v krog velevlasti, boljševizem jo je izpremenil iz objekta v subjekt svetovnega gospodarstva. Za sodobno meščansko družbo je pa boljševizem — sodba! Iz nje je izšel, a je sedaj živa priča, kam logično vodijo nazori liberalnega meščanstva. Sodba

ji je pa tudi, ker ni umela upravičenih teženj proletariata. Poslanstvo boljševizma je, da odkriva meščanski družbi nje notranja nasprotja, globoko nasprotje med socialno pravičnostjo in med nje gesli o svobodi, demokraciji in človečanstvu.

Vendar je boljševizem le velika prevara. Boljševiški človek je okrnjen človek. Boljševizem ne more izpolniti človeške duše, ampak pusti ali povzroči v duši veliko praznoto. Boj za oblast in obeti lepše bodočnosti to praznoto še zakrivajo, a odkrila se bo, ko bodo po strašnih žrtvah množice neučakane, da bi se ti obeti že izpolnili. Tedaj se bo »teror«, ki se zdi sedaj samo začasen, potreben le v prehodni dobi, izpremenil v tiranstvo. Že sedaj je diktatura proletariata le diktatura nad proletariatom. Boljševizem zaslužuje človeka, a to suženjstvo človek sedaj prenaša, ker upa. Ko bo spoznal, da je ves up le utopija, bo začutil strašno težo suženjstva. Kaj bo potem, tega ni mogoče povedati. Slabiči se bodo prilagodili, toda kaj bo z drugimi, ki so prenašali suženjstvo le, ko so še verovali v obete boljševizma? Boljševizem je nečloveški. Sedaj še pokriva svojo nečlovečnost s silo razmer, prehodne dobe. Ali bo človek prenašal to nečlovečnost tudi še potem, ko bi že moralo biti prehodne dobe konec? —

O vsem tem razpravlja to delo. Želeti bi bilo po našem mnenju večje jasnosti, prozornejše logike, bolj zgoščenih dokazov. Snov je preveč razblinjena, marsikaj se zopet in zopet ponavlja. Vendar je na splošno temeljito delo o boljševizmu. A. U.

O psihologiji ruskega brezbožništva.

V junijskem zvezku »Hochlanda« je izšla pod gornjim naslovom razprava Nikolaja Berdjajeva, iz katere posnemam glavne misli.

Zapadnega Evropeca vznemirja komunistični poskus, ki ga spremlja nasilno širjenje brezbožništva, kakor ga zgodovina ne pozna. Kako neki je mogel narod, ki je bil v svoji najgloblji notranjosti veren in ki je samo od vere živel, nuditi ugodna tla za protiversko propagando? — Za razumevanje zagonetke ruskega brezbožništva je treba dojeti bistvo ruske vernosti. — V začetku 19. stol. se je izoblikoval

svojevisti ruski duhovni tip, ki je bistveno drugačen od onega iz ruskega srednjega veka; po tem tipu moramo skušati razumeti bojeviti ateizem ruske revolucije. V 19. stol. so Rusijo njeni misleci in pesniki oblikovali, struktura ruske duše je prišla k zavesti in do izraza. Korenike te duševne strukture pa segajo daleč nazaj v bridko rusko zgodovino — v tako zvani »razkol« — čigar posledice dejstvujejo še danes. Verski razkol 17. stol. ni izviral le iz ritualne okorelosti in iz preosnove velikega dela ruskega duhovništva in ljudstva v dobi pred Petrom Velikim, kakor na splošno domnevajo. Boj ni veljal le čistoti starih navad. Globoki historiozofski motivi so se razživljali pri razkolu. Od nekdanj je bila ruskemu ljudstvu lastna mesijanska zavest. V 15. stol. je našla svoj izraz v nauku meniha Filoteja iz Moskve kot »tretji Rim«. Po propadu bizantinskega carstva, je učil Filotej, je ostalo rusko carstvo edino pravoverno carstvo na svetu. Grški vpliv, ki se je v 17. stol. pojavil, je veljal kot izdajstvo nad pravovernim verskim carstvom — izdajstvo, ki sta ga zagrešila državna oblast in cerkvena hierarhija. Prava cerkev pobežne v puščavo, skrije se pod zemljo. Fanatiki začno pridigovati, da se je treba sežigati, in so tako tudi delali. Druga oblika razkola — bezpopovstvo — ki je odklanjala vsako hierarhijo, je bila prepojena z apokaliptično - eshatološkimi občutji, hkratu pa tudi z nihilističnim duhom, ki se je obračal zoper cerkev, državo in celo zoper kulturo. Prvič v ruski zgodovini so se tu razkrile globoke notranje vezi med ruskim nihilizmom in rusko apokaliptičnostjo. Razkolniški in eshatološki vidik je postal temeljno psihološko dejstvo ruskega 19. stol., ki je moralo priti tako v verskih delih in protiverskih oblikah do izraza. — V duši ruske kulturne plasti, ruske inteligence, so se oblikovale tipične poteze: zavest o prepadu, ki loči to plast od ljudstva in od državne oblasti; odtujitev od resničnosti in izkoreninjenost, kateri se je pridružila velika svobodnost in neustrašenost misli, hkratu pa tudi nagnjenje k polarnim nasprotjem in ekstremističnemu zadržanju; pomanjkljivo razumevanje hierarhične zgradbe, sleherne skupnosti in počasnosti zgodovinskega dozorevanja; nag-

njenje k preziranju pomena relativnosti in zatorej k dviganju relativnosti v absolutnost; naposled eshatologizem kot duševna poteza, docela nezavisen od religiozne vernosti, zdaj z religioznim, zdaj s socialno-političnim jedrom, ki ga je nosilo pričakovanje končno veljavne katastrofe, slutnja bližnjega propada. — Ruska duša 19. stoletja pa je bila hkratu trpeča duša; iz sočutja je klicala na upor zoper trpljenje; toda v tej borbi je pokazala tako pripravljenost na trpljenje, da je mejila ob samomučenju. Sočutje s trpljenjem ljudstva in vsega sveta je postalo vodilni motiv ruskega slovstva v 19. stol.

Tako se je ostvaril temeljni duševni pojav, ki je za naš problem odločilnega pomena: prenos religioznih motivov in religioznega duševnega sestava v areligiozno in antireligiozno — v socialno — področje; ukvirjenje religioznih sil v smeri socialnosti; prepojitev socialnega področja z religiozno dinamiko.

S svojim globokim pogledom je spoznal Dostojevski, da je ruski socializem versko, ne politično vprašanje; vprašanje po Bogu, po nesmrtnosti, po radikalnem preoblikovanju vsega človeškega življenja. V 19. stol. je bil socializem vodilna veroizpoved večjega dela ruske inteligence; po njem so se ocenjevale vse нравstvene vrednote. Rusi so pojmovali Saint-Simona, Proudhona in Marxa religiozno. Na isti način so razumeli tudi materializem. Tako ostane ruski ateistični nihilizem kljub vsemu, kar je vzel na pösodo iz zapadno evropskih socialnih nauk, povsem svojevrstna tvorba ruskega duha. V njegovih globinah živi religiozna dinamika; imenovati ga smemo psevdomorfozo religiozne duševne strukture; zakaj iz čudne ljubezni do resnice in pravice je postal ruski človek ateist... Do nihilizma kot svojevrstnega stanja ruskega duha, nekega ruskega duševnega obolenja, je mogla priti le duša, ki se je razvila na duhovnem torišču ruske ortodoksije, a je zgubila vero. Ruske duše ne vznemirja morda kako nasprotje med krščanskim naukom in izsledki znanstvenih raziskavanj, marveč razrilo jo je trčenje krščanstva s

socialno resničnostjo. Nihilizem je vstaja zoper zemске dobrine, asketizem brez milosti, samozatajevanje in nesebičnost — pa ne v imenu božjem, marveč v imenu bodoče sreče ljudi. V 70ih letih je praznovala ta socialna tematika v nihilizmu svojo dokončno zmago. Ruska nihilistična, socialistična in narodnjaška inteligenca se je sestavljala iz plemenitašev, ki so se »kesali« svojega privilegiraneга položaja in iz inteligentov iz najrazličnejših, zlasti najnižjih plasti, ki so se čutili ponižane in razžaljene. — Po svoji naravi se nagiba ruska duša k temu, da bi z vso ostrino preživela krizo kulture in kulturo obsodila. Upi-ra se religiji in cerkvi, v kolikor sta postali sestavni del kulture ter se podvrgli njenim zakonom in smernicam. Ne le ruska antireligiozna gibanja 19. in 20. stol., tudi ruska religiozna usmerjenost se je upirala »historičnemu krščanstvu«, to se pravi, krščanstvu, ki se razodeva v zgodovini in se v nji udejstvuje ter je tako podvrženo v zgodovini kraljujoči laži, nepravčnosti in nasilnosti. To je svojevrstno rusko religiozno razpoloženje, ki je bruhalo na dan ali kot radikalno zanikanje krščanstva in religije, ali pa se odevalo v hrepenenje po čistem, od zgodovine neskajljenem krščanstvu. Toda najgloblji smisel ruskega ateizma je dopovedljiv le v paradoksu: Negacija Boga zato, da bi se kraljestvo božje uresničilo na zemlji. Preroški element, ki je bil v ruskem duševnem življenju vedno posebno naglašen, je iztrgan iz svoje religiozne pračrude, izkoreninjen in spačen. V tej spačenosti živi dalje v ruskem socialno usmerjenem ateizmu. Toda, prenapenjanje sočutja, iz katerega se je rodil nihilistični ateizem, pomeni v bistvu nepriznanje trpljenja, zanikanje njegovega smisla. Ruski ateizem je upor zoper Boga v imenu odrešenja človeka — toda ne od greha, marveč — od trpljenja. Radi tega je najprej zmotno gledanje Krista, trpečega in življenje darujočega Boga.

Dejstvo, ki v okviru naše teme zadobiva največji pomen, je preobražanje ruskega nihilizma in ateizma v komunizem. — Že proti koncu 19. stoletja se je pojavilo v Rusiji močno marksistično gibanje, ki je razvilo borbo zoper stari narodnjaški socializem in ki je bistveno vplivalo na svetovni

nazor in na razpoloženje ruske radikalne inteligence. Marxov ateizem ne vsebuje humanitarnih elementov. Ne v imenu človeštva, marveč v imenu socialnega kolektiva, novega božanstva, hoče izzvati Marx upor. Ruski marksizem je doživel v začetku 20. stoletja notranji razkol; tisti marksisti, ki so bili prepojeni z globljo duhovno kulturo, so preživeli duhovno krizo in postali utemeljitelji nove, idealistične religiozne struje; večina marksistov pa se je pripravljala na komunistično dejanje. Tu je glavni psihološki problem: zakaj si je osvojila ruska revolucija doktrino marksizma, ki je postala credo in obvezni katekizem komunistične stranke? — Ateizem marksistične vrste, napojen z voljo vladanja in s patosom oblasti, je v Rusiji igral vodilno vlogo, ko je zmagala revolucija in ko so se sočutni in resnice željni, ponižani in razžaljeni postali sami gospodarji carstva in sami tlačitelji in oblastniki. Trpeči ateizem, ateizem brezmočnosti, se je moral umakniti gosposkemu ateizmu, ateizmu oblasti. Izvršila se je duševna metamorfoza. Obličje ruskega človeka je zadobilo drug izraz. Nastal je tako rekoč nov antropološki tip, ki se je bil oblikoval med vojno in prišel med revolucijo do oblasti: zmagujoči ateist, ateist-organizator. Trpeča duša starih ruskih revolucionarjev se je pokazala povsem nesposobna novih življenjskih prilik in nepripravljena za novo dobo. Tako je spravil komunizem na površje ljudi, ki so bistveno različni od prejšnjih revolucionarjev: ponižani in razžaljeni, ne pa plemiči, ki so obudili kesanje, so odločali o zmagi revolucije. Tako se je njim lastno razpoloženje na novo oblikovalo. Pojavil se je maščevalec. Maščevalcu se zdi, da je bil vzrok njegovega nekdanjega ponižanja v vladi religiozne vernosti in da je cerkev podpirala in utemeljevala njegovo nekdanje tlačanstvo in sramoto. Zdaj, ob uri zmagе, se zoperstavlja cerkvi, religiji, Božu. Togoti se na Boga, skruni religijo, razdira temple in preganja ter trpinči duhovništvo. Ateizem postaja ateizem maščevanja. Ateizem je postal obvezni svetovni nazor, vladajoča veroizpoved. Zdaj postane jasno to-le: izključitev božje misli iz človeške zavesti nikakor ne pelje k popolni osvoboditvi človeka, k popolnemu izrazu

človečnosti. Nasprotno: v človeški zavesti nastajajo potem skrivnostne nečloveške in nadčloveške sile ter širijo nad njim predanim človekom svojo demonsko oblast. Rojstvo malikov v človeški duši in oboževanje krivih bogov so pojavi antireligioznega duševnega sestava. Človek ima neukrotljivo nagnjenje k malikovanju: ima sposobnost preobraziti vse vrednote, sploh vse, v malike. Malikovanje se poslužuje religioznih sil človeške duše, ki so se nagromadile v času pozitivnega religioznega življenja in jih uporabljajo za malikovanje. Ateizem, ki ga nosi kaka ideja, pomeni vedno prehod v kako obliko malikovanja. Popolna izpraznitev duše more peljati le k samoumoru. — Ako se posreči komunizmu iztrebiti vero iz človeške duše, je iztrebil tudi vero v komunizem, uničil sposobnost žrtvovanja v imenu komunistične ideje in predajanja tej ideji z vsem srcem. Komunizem se postavlja kakor nova religija; za svojo izpeljavo potrebuje ogromne množine religiozne sile in veliko moč religiozne vernosti. Ker je komunizem sam »religija«, preganja vse druge religije in ne pozna verske strpnosti. Komunistični ateizem je vse prej kot laicizem in svobodomiselnost. Zahteva religiozno oboževanje proletarijata kakor kakega izvoljenega ljudstva božjega; obožuje socialni kolektiv, ki ima nalogo, da nadomesti Boga in človeka. Socialni kolektiv je edini subjekt npravnega vrednotenja in dejstevovanja, nositelj in predstavnik resnice same. Brez tega povišanja v absolutnost bi bili nemožni patos starega nihilizma, npravnost njegovih duhovnov in udarna moč njegovih idej. Komunistično izdajstvo mesijanske ideje se hrani ob mesijanskih silah in nosijo ga mesijanska razpoloženja, zakaj stara mesijanska ideja ne neha živeti v najnižjih plasteh ruske ljudske zavesti. Na površju zavesti pa preživljajo njene izrazne oblike in njena simbolika spremembo. Tretja internacionala nadomestuje tretji Rim meniha Filoteja in le-ta internacionala, odeta v marksistično oblačilo in simboliko, uzurpira religiozno poslanstvo ruskega naroda.

Toda velika razlika med češčanjem Boga in med oboževanjem malika je v tem, da prvo dovaža verniku duhovno hrano, drugo pa ne. Malik

ne more podeljevati svojim oboževalcem milosti. Religiozna duševnost ostane, območje religiozne ontologije izgine.

Povzamemo misli: kateri so temeljni motivi ruskega antireligioznega duševnega sestava? V čem je patos ruskega ateizma? Duša ni sposobna prenašati izkušenj osebnega in socialnega zla in trpljenja. Preizkušnja, ki je v zvezi s problemom teodiceje, presega njene moči. Iz te onemoglosti duše nastane njen odvrta od Boga. Tako je pravir nevernosti doživetje trpljenja, ki ga spremlja zanikanje smisla trpljenja. Krščanski odgovor na ateistično upiranje zoper trpljenje, je razkritje njega smisla: poudarek dejstva, da je Bog sam, da je Sin božji trpel in da pomeni odsorej trpljenje — prenašanje križa.

s. š.

Stanovska organizacija delavstva.

»Soziale Revue« je začela razpravljati o stanovski organizaciji delavstva, da bi se dobila počasi prava osnova za uresničenje socialnih idej Pijeve okrožnice »Quadragesimo anno«. V prvem letošnjem zvezku ima dve razpravi (1932, 1—10, 36—49), prav tako dve v drugem zvezku (68—75, 87—93).

Obe razpravi prvega zvezka (prva je neimenovanega »zelo odličnega duhovnika«, druga znanega sociologa Hitzeja, ki jo je napisal malo pred smrtjo) opozarjata na srednjeveško organizacijo cehov. Cehov ni mogoče obnoviti, ker so bili oblika za drugačne gospodarske razmere, toda v njih so bile oblikovane neke osnovne ideje in te je mogoče na novo oblikovati. Duh srednjeveškega gospodarskega prava — tako razpravlja prvi zastopnik — se kaže zlasti v uredbi lastninske pravice. Ta uredba je bila v določnem nasprotju z rimskim in tudi z današnjim pravom, ki je le modernizacija rimskega prava. Slonela je na treh načelih. Prvo je bilo to: Lastninska pravica ni samo neko gospostvo, ki ga omejuje le tuje pravo, temveč gospostvo, dano za izpolnjevanje nekih dolžnosti in po vsebini ter obsegu omejeno po višjem npravnem smotru pravnega razmerja. Drugo načelo: Sadovi dela so tistega, ki jih je pridobil. Tretje načelo, ki je dandanes najvažnejše in najmanj uveljavljeno: Ločiti je treba

pravico do zmerne rente, ki jo daje lastnina, pa ob posesti možni konjunkturni dobiček; tista renta je upravičena, ta dobiček je oduševski. Ako bi se ta načela zopet uveljavila, bi se razmerje med kapitalom in delom načelno izpremenilo. Tudi kapitalu gre neka zmerna renta, a ne gre mu noben dobiček, s tem se mu pa odvzame tudi možnost izkoriščanja. Po teh načelih bi bili delavci tudi nekako solastniki proizvodnih sredstev, ker bi imeli pravico do donosa gospodarskega dejstvom. Da bi pa bila delo in kapital popolnoma v enih rokah, to pri današnjem gospodarstvu na splošno ni več mogoče. Samostalnost delavcev ne more biti torej več to, kar je bila v srednjem veku samostojnost mojstrov, temveč more pomeniti le takšno zavarovanje življenjskega položaja, da bo delavec svoboden in potreben, vesel in odgovoren član ljudske skupnosti. Teža zavarovanja mu ne bo dajala zasebna posest kapitala, ampak pravna večanitev v narodno gospodarstvo. Saj je v najnovejši dobi itak vedno manj zasebnega kapitala — kapital je bolj in bolj družaben —, zato bo pa tudi vedno lažje poleg kapitala upoštevati tudi delo kot enakopraven činitelj. Nekakšni kažipoti k temu novemu gospodarskemu pravu so obratni sveti, gospodarski sveti, samoupravna uredba gospodarstva. Dopršiti se bo moralo vse to z avtonomnim delovnim pravom in samoupravno organizacijo poklicev v korporacijah.

Zelo naglašja prva razprava vzgojo delavstva. Brez duha bi bila vsa organizacija prazen okvir. Delavstvo se mora tega zavedati, da je stanovska organizacija možna, organizirati se mora tako rekoč najprej v mišljenju in hotenju, izvršiti se mora organizacija v dušah, šele potem bo vnanja organizacija prava resničnost, izraz in organ življenja. Delavci se morajo zavedati stanovske časti, prevzeti jih mora stanovski duh, združiti stanovska skupnost: zavest, da brez njih ni narodnega gospodarstva in narodne blaginje, in volja, da hočejo zvesto sodelovati za to blaginjo — seveda na pravnih osnovah, ki tudi njim omogočajo in jamčijo to blaginjo.

Fr. Hitze poudarja, da je podal že v delu »Kapital und Arbeit« (1880)

tiste osnovne misli, ki so postale sedaj zahteve našega časa. Ne liberalni individualizem ne radikalni socializem ne more rešiti socialnega vprašanja. Zahteve posameznika in skupnosti more izravnati le stanovsko pravo, stanovska organizacija. Nasproti liberalizmu treba gospodarske sile socialno vezati, nasproti socialistični brezrazredni družbi treba organizirati stanove. Delavci morajo postati sodelavci v narodnem gospodarstvu, soodgovorni, a tudi po svoje soodločujoči. (Hitze misli, da »monarhično« vodstvo obrata v tehničnem in trgovskem oziru ne dopušča za delavce zakonitega prava soodločanja, vendar ni jasno, zakaj ne bi bilo takšno soodločanje po delavskih zastopnikih možno. Seveda se zahteva za to resnobna vzgoja delavstva. Sedaj so še delavci, a tudi podjetniki vse preveč egoistično usmerjeni, zato je pa med njimi namesto vzajemnosti le razredni boj.)

V drugem zvezku naglašja dr. Oton Müller v razpravi »Gedanken zu berufsständischen Organisationen«, da ni zadosti postaviti neki ideal bodoče socialne uredbe, ki naj bi rešila delavstvo proletarstva, odpravila sedanji razredni boj in zagotovila socialno pravičnost in socialno blaginjo, temveč da treba takoj začeti z uresničevanjem (z uresničevanjem, zakaj jasno je, da ni mogoče vsega naenkrat uresničiti). Zdi se mu, da so neke osnove za takšno preuredbo že podane. Prva so obratni sveti. Ti lahko postanejo prva najnižja stopnja stanovske organizacije. Treba jih je le bolj in bolj izpolniti, da bodo zaupniki delavcev dobili vpogled v bilanco, udeleževali se sej nadzorstva, sodelovali, svetovali ali soodločevali pri uredbi obrata, pri obsegu in načinu proizvodnje, pri določitvi mezd in delovnega časa itd. Na ta način se bodo delavci zavzeli za obrat, njegovo stalnost in napredek in bodo začutili, da se trudijo zase. Neka osnova so tudi tarifne pogodbe, ki naj bi se uzakonile. Pozneje bi lahko prešle iz področja strokovnih organizacij v območje stanovske organizacije. Neka višja stopnja so okrajni obratni sveti, ki naj bi se pretvorili v okrajne gospodarske zbornice. V njih naj bi delodajalci in delavci v delavni skupnosti skrbeli za prospeh industrije in delavstva v okraju. Tako bi se počasi socialno premagalo tisto veliko zlo, ki

ga povzroča sedanja ločitev dela in kapitala. Premoč kapitala nasproti družbi naj bi pa premagala država, ki naj bi državala gibanje denarja in kredita v pravih mejah in ščitila kupno moč ljudstva z uravnavanjem cen. V drugi razpravi »Neuordnung der Wirtschaft« obeta dr. Franc Müller, da bo izdal posebno sociologijo stanov. Že sedaj pa naglaša, da ni misliti na kako mehanično obnovev srednjeveških cehov, ki je nemožna, ker se kolo zgodovine ne da zaobrtni. Misli pa, da »korporativizem«, kakor imenuje idejo stanovske socialne uredbe, ni nekaj zgolj časovnega, temveč da je zahteva človeške narave sploh in torej zahteva in potreba vseh časov, dasi lahko menja oblike. Človeška družba ni in ne sme biti brezoblična »masa«, ker ima naravno razne življenske kroge, ki se morajo po svojih smotrih primerno in samostojno organizirati. Poklicni stanovi niso nič drugega kakor organizirane skupnosti ljudi z istim socialnim poklicem in isto socialno funkcijo. A. U.

Charles Darwin.

19. aprila je bilo 50 let, kar je umrl početnik darvinizma Charles Darwin (* 12. febr. 1809, † 19. aprila 1882). Misel da se vrste izpreminjajo, je starejša. Darwin sam je v uvodu svojega dela o postanku vrst (*On the Origin of Species by means of Natural Selection*, 1859) na to opozarjal. Že njegov ded Erasmus Darwin (1731 do 1802) je v delu »*Zoonomia*« (1794) snoval takšne misli, zlasti pa Lamarck (1744—1829) v delu »*Philosophie zoologique*« (1809) in za njim do Darwina še drugi znanstveniki. Razvojna misel se torej ne more po pravici imenovati darvinizem, darvinizem je le neka oblika razvojne teorije. Darwin je namreč skušal razložiti razvoj mehanično, z vplivom okolja na organizem ter zlasti z bojem za obstanek, ki se po njem mehanično vrši nekak prirodni izbor (*natural selection*); temu se pridružuje še plemenski izbor (*selection in relation to sex*), dočim je že Lamarck naglašal tudi notranjo zakonitost. Lamarck je potegnil v razvoj tudi človeka, Darwin v delu o razvoju vrst še ne. Samo s kratkim stavkom je namignil tudi na človeka, češ da bo

nadaljne proučevanje razvoja misli »osvetlilo tudi človeka in njegovo zgodovino«. Takoj so pa pograbil to misel Huxley, Vogt, Büchner in Haekel. Darwin je razložil svojo razvojno misel o človeku še le 1871 v delu o descencenci človeka in plemenskem izboru (*The Descent of Man & Selection in Relation to Sex*). Značilno je tudi, da so Huxley in zlasti nemški materialisti umevali Darwinovo delo takoj materialistično in je izrabljali za ateizem, dočim je Darwin sam na koncu dela o razvoju vrst izrečno govoril o Stvarniku, češ »kako vzvišena je misel, da je položil Stvarnik klico za vse življenje, ki je okrog nas, le v nekatero morda le v eno samo obliko in je iz tako preprostega početka nastalo in še nastaja neskončno število najlepših in najčudovitejših oblik« (v Reclamovi nemški izdaji str. 690).

Kako je z darwinizmom danes, 50 let po Darwinovi smrti? Razvojna misel je v nekih mejah skoraj splošno priznana. Pravimo: v nekih mejah. Saj se je Darwin sam dobro zavedal in je to tudi povedal, da ni dokaza za splošni razvoj. Splošni evolucionizem, kakor da se je vse razvilo iz ene klice, a tista živa klica še tudi sama po samorodnji iz nežive snovi, je le samovoljna trditev. Znanost o tem ne more govoriti, ko je vprav pozitivna znanost dokazala, da samorodnje ni (Pasteur). Razvoj je bil najbrž mnogostebeln, ne iz ene klice (polifiletičen, ne monofiletičen). Za človeka še ni zadostnih dokazov. Darwinova zamisel o načinu razvoja se ni obnesla. Bila je plodna podmena za raziskavanje (hevrstična hipoteza), a daljnje raziskavanje je dognalo, da tako, mehanično razvoja ni mogoče razložiti. Brez notranje zakonitosti in smotrne uredbe organizmov ni mogoče umeti tako umne prilagoditve in čudovite razločitve organizmov. Darvinizem, to je, razvojna misel o takšnem načinu razvoja, kakor si je zamišljal Darwin, se ne da več vzdrževati. Darvinizem je za znanost danes mrtev. Lahko pa priznamo in tudi priznavamo, da je bila zamisel sama kot hipoteza genialna. Ni Darwinova krivda, da se ni obnesla, resničnost je pač mnogo manj mehanična, kakor pa si je mislil Darwin. Tudi radi tega Darwinovo delo ni bilo zastonj potrošeno. Darwin je z bogato snovjo pripravil tla vprav za

teleološko razvojno teorijo. Če se ne motim, je dejal sv. Avguštin o judih, da so nam kristjanom »librarii«, to je, prepisujejo nam in nosijo knjige, to je sveta pisma, ki mi iz njih dokazujemo resničnost krščanstva. Tak »librarius« je Darwin za teološko razvojno teorijo. Sam je umeval razvoj mehanično, a iz snovi, ki jo je zbral v svojih delih, znanost bolj in bolj spoznava, da se vrši razvoj ne mehanično, ampak čudovito smotrno, da je že najprvo-nejša in najpriprostejša živa stanica pravi umotvor, ki glasno priča, da je zamislil vse stvarstvo in ves razvoj prabiten stvariteljni Um. A. U.

Goethe in krščanstvo.

V »Hochlandu« (v aprilovem zvezku) razpravlja prof. K. Muth o razmerju do Boga. Kar smo dejali o Muthovem pojmovanju Goethejeve človečnosti (glej VII. zvezek »Časa« 284—286), to moramo reči tudi o njegovi razpravi o Goethejevi religioznosti. Razprava je duhovita, kakor vse Muthove razprave. Muth priznava, da Goetheja nikakor ne moremo imenovati kristjana v pozitivnem zmislu, in da je »kristjan po svoje«. Muth opisuje njegovo religioznost s toliko ljubeznijo in njegove zablude s tolikim priznavašanjem, da se človeku na koncu zazdi Goethejevo »krščanstvo« najlepše in najresničnejše krščanstvo. Ali je taka motritev upravičena? Naj si je tudi bilo Goetheju vse trpljenje po naravi zoprno, je vendar za njegovo »krščansko« čutenje zelo značilno, da postavlja med reči, ki jih ne more trpeti, križ poleg »česnja, tobaka in stenic«. Za takega »kristjana« kot kristjana se kristjani ne moremo ogrevati. Goethe je bil pogan, panteist, krščanstvo je porabljal, kolikor mu je služilo za umetnost. Ostanimo pri Goetheju pesniku in umetniku, njegovo mržnjo do križa in do krščanskih dogem pa prezrimo, to je dosti spravljivo stališče!

Razmerje stroškov za življenje do cen.

V Nemčiji bodo državni indeks (o razmerju stroškov za življenje do cen) nekoliko reformirali. Med indeksom in dejanskimi računi so se namreč pokazale neke prevelike razlike, ki jih bodo pri novem indeksu upoštevali. Tudi za nas so nekatere stvari pri tem zanimive. Tako je n. pr.

razmerje med dosedanjim indeksom (1931) in dejanskim troškovnikom v gospodarstvu delavskih družin sledeče:

	dejanski	
	indeks %	račun %
prehrana	56.1	54.4
stanovanje	16.1	12.4
kurjava in razsvetljava	5.4	4.3
obleka in perilo	10.9	14.0
druge potrebščine	11.5	14.9

Zanimivo je tudi razmerje med dejansko potrošnjo v delavski in uradniški družini (primerjali so l. 1927/28 896 delavskih in 498 uradniških družin):

	v delav. v uradn.	
	družini %	družini %
za meso in mesnino	22.4	22.0
mleko, sir, maslo, sir	16.7	19.8
kruh in pecivo	14.7	12.8
sadje	3.7	5.3
alkoholne pijače	5.6	5.1
mast	6.3	4.2
jajca	3.9	4.0
zelenjava	3.7	3.7
krompir	4.4	3.5
hraniva	3.9	3.4
cigare itd.	3.3	3.3
kava, čaj, kakao	3.1	3.3
gostilna	1.7	3.0
sladkor	2.5	2.4
ribe	1.4	1.6
slaščice	0.9	1.1
drugo	1.3	1.5

Radi teh malih razlik bo upošteval državni indeks samo delavsko gospodarstvo. (Prim. Kölner sozialpolitische Vierteljahrsschrift X, 1931, zv. 4, 354—362.) A. U.

Beleške.

V zbirki jugoslovanske akademije v Zagrebu »Znanstvena djela za opčo naobrazbu« je izšlo delo »Duševni život«, ki ga je napisal profesor zagrebške teološke fakultete dr. Stj. Zimermann (Zagreb 1932, str. 312, s 34 slikami). To je psihologija, pisana za širše kroge inteligence. Osnovana je na spoznanju, da je duševno življenje neko svojevrstno dogajanje, ki ima svoj smisel. S tega vidika omogočuje umevanje tako moderne prirodoznanske kakor duhovnoznanske psihologije, prve z zgolj kav-

zalnim, druge s teološkim tolmačenjem, prve z atomistiko duševnih pojavov, druge s pojmovanjem njih enotnosti in celotnosti (Ganzheiten). Ker je poznanje psihologije ne le filozofu, temveč prav tako pedagogu, učitelju, zdravniku in tudi na sploh vsakemu izobražencu potrebno, je iz tega tudi že jasen pomen takšne knjige. Knjiga govori v prvem delu o doživljajih spoznanja, čustvovanja in teženja ter njih edinstvu v subjektu »jaz«, v drugem delu pa podaja empirično in filozofsko psihologijo (nazore o duši), kratko zgodovino psihologije in zvezo psihologije z drugimi znanostmi kakor tudi z religijo. Na koncu je dodana priročna literatura, potem pa slovarček psiholoških izrazov. Vse je pisano praktično, tako da uvaja izobraženca v umevanje duševnega življenja, a ga tudi navaja na psihološko opazovanje.

Dr. Jos. Kratochvíl in dr. K. Černočský sta priredila v lepi priročni knjižici svoj filozofski slovar (Filosofský slovník, 1932, v Brně, str. 160) v drugi docela predelani izdaji. Slovar obsega filozofske izraze, čim najkrajše pojasnjene, pa imena filozofov z najpotrebnejšimi podatki.

V »Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte« (LII. B. Rom. Abt. 1932, 156—169) je izšla razprava univ. prof. dr. V. Korošca: Beiträge zum hethitischen Privatrecht, ki jo je čital 8. sept. 1931 na XVIII. mednarodnem kongresu orientalistov v Leidenu.

Ob stoletnici rojstva psihologa Wilhema Wundta (1932) je čital univ. prof. dr. St. Zimmermann v javni seji jugoslovanske akademije razpravo: »Wundt u savremenoj psihologiji. K metodološkom problemu Wundtove i strukturne psihologije«. Nekateri moderni pravijo, da more biti duševno življenje zgolj »mozaično« iz duševnih prvin (Elemente). Z. dokazuje, da ni tako. Wundt je marveč z »operacijo« in »stvariteljno sintezo« položil podlago tudi za psihologijo celovitosti in se torej po pravici veče, da je »postavil osnove moderni psihologiji«.

Kakor poroča »L'Osservatore Romano« n. 91 (1932, 18./19. aprila), je napisal pravoslavni Bolgar dr. Dragomir Ljutinov »Krščansko So-

ciologijo«, ki je vanjo sprejel tudi prevod socialne okrožnice »Quadragesimo anno« Pija XI. Že prej je objavil tudi prevod Leonove okrožnice »Rerum novarum«. V svoji Sociologiji dokazuje, da podaja sociološki nauk Leona XIII. in Pija XI. edino sprejemljivo rešitev zares težkega vprašanja o razmerju med proletariatom in kapitalizmom, ter zavrača rešitvi liberalizma in socializma kot nedostatni. Sicer pa, po pravici pravi, ta nauk ni bistveno nov, temveč je le časovna primena načel, ki sta jih oznanjala že sv. Avguštin in Tomaž Akvinski.

Univerza v Fribourgu v Švici in Katoliška zveza za študij mednarodnih vprašanj sta priredili v binokostnih počitnicah, 17. in 18. maja, vrsto javnih, poučnih in znanstveno temeljitih predavanj o boljševizmu. Namen prireditve je bil, objektivno in brez predsodkov razmatrati bistvene oblike, v katerih se boljševizem javlja. Predavanjem so sledili razgovori med poslušalci in predavatelji. Dr. Wald. Gurian, pisatelj znane, v tem zvezku »Časa« ocenjene knjige o boljševizmu, je govoril o zgodovinskih temeljih in psiholoških vzrokih boljševizma; univ. prof. E. Devaud iz Fribourga o njegovi pedagogiki, profesor prava N. Timošev ((Rus, sedaj v Parizu, je napisal tudi za »Čas« posebno razpravo) o državnem pravu sovjetske Rusije, p. Fr. Muckermann o literaturi in umetnosti boljševizma. O sovjetskem gospodarstvu, o petletki je predaval N. Žekulin s slovanskega instituta v Pragi, baron B. Nolde, profesor na institutu za mednarodno pravo v Parizu, o privatnem pravu sovetov, V zadnjem predavanju pa je p. B. Lavaud (Fribourg) očrtal svetovno naziranje boljševizma.

Razgled po leposlovju.

Ni prostora v tej reviji, da bi se podrobno, to je do potankosti poglabljali v vse literarne novosti in stremjenja vseh mogočih povojnih literarnih struj, pač pa naj zadostuje bežen pregled najvažnejših del in struj te ali one smeri.

Današnja slovenska literatura preživlja težko duhovno krizo. Ne more do izraza, ki bi zajel vso današnjo stisko in izmučenost telesa in duha. Borba za luč in kruh je pretežka, brat se

zgraža nad bratom, ker mu je brat, oče taji sina, ker mu je sin in največkrat mora zamreti beseda, ker je bila že misel preprešerna in bi morda zmotila nihanje spačene sedanjosti. Tako občutje ima človek, ko prebira današnje slovensko literaturo. Najbolj značilni so mladi, med katerimi najbolj cenim Magajno in Miška Kranjca. Magajna je že znan širnemu slovenskemu narodu in tudi čez naše ozke meje je njegovo ime prodrlo, Miško Kranjc je pa skoraj homo novus v naši literaturi.

V Domu in Svetu št. 10, 1931 in 1—2, 1932 sta oba prispevala značilni, po gradnji in zamisli povsem različni črtici. Kranjčeva: *Pesmi ni več*, je realistično zajeta, skoraj iz ust prekmurskega kmeta vzeta črtica. Nič ni v njej izumetničenega, niti besede preveč, čeprav je nadahnjena z nekim opojem, ki bi ga moral imenovati: iskanje.

Magajna pa se je v črtici (*Dom in Svet* št. 1-2, 1932) oddaljil od čisto realnega sveta in hotel strniti v Učiteljici svetih treh kraljev legendarični svet s trpkou resničnostjo današnjega časa. Ta črtica se mi zdi ena najlepših, kar jih je Magajna napisal in mnenja sem, da je Magajna sila v črtici.

To bi bila dva tipična predstavnik mlade generacije. Magajna, ves v realnosti, saj je zdravnik, se odmika čisti realnosti, Miško Kranjc se pa zamamlja vanjo, čeprav se njegov realizem nikakor ne sme istovetiti z realizmom, kot ga poznamo v raznih literaturah prejšnjih dob.

Vtis pa imam, da sedanja mladina, ki se tako hitro postara — kdo od mladih pa sploh ve, kaj je mladost, ko ga vendar že v povojih tarejo skrbi za kruh — ustvarja povsem nova, še nepojmljiva pota slovenski literaturi. Morda bo zavila iz kolovozov, kot smo jih vajeni, morda bo močna dovolj, da bo ustvarila iz sebe nekaj, kar nam bo merilo in ponos. Da pa današnja mladina mnogo in uspešno dela in da je vprav mladina v tej razduhovljeni dobi najbolj duhovna, naj imenujem samo *Zar*, ki ga že tretje leto izdajajo dijaki na državnih klasičnih gimnazijih v Ljubljani. (Značilno je, da na klasični gimnaziji! Klasična gimnazija v St. Vidu izdaja tudi svoj list, ki pa ni tiskan.) List *Zar* je izmed dijaških listov, kar jih sličnih poznam, na višku. Nič ni v njem bombastičnega, neob-

čuteno razvlečenega. Samo nekaj značilnih stavkov iz *Zara* in spoznali bomo današnjo mladino.

»Vem, da čutite z menoj prav, mladostno, četudi je zaradi govornice resnice že padla težka roka na naša usta. Naše misli so sklenjene, kakor bele, proti svetemu razpelu dvignjene roke.«
Vipotnik Vinko: *Večerno otožje*. *Zar* 5, 1932, str. 83.

»Predvsem lahko opazamo v sedanji mladini eno jasno težnjo: iskanje pota iz materijalnosti in realnosti v duhovnost in idealno usmerjenost.«
Jože Kastelic: *Sodobna mladina*. *Zar* 1; 1931, str. 13. In isti Kastelic pravi na koncu članka: »Današnji mladi človek išče. Da, išče. Ni še našel, toda že išče!«

Zabkarju se je pa izvilo iz srca: »Čudno, kako smo ljudje vezani na telesa.« *Zar* 1, 1931.

Mislím, da smemo v tako mladino zaupati in od nje upati sadov. In zato mi je ta mladina bolj všeč in nje dela ljubša kot razni prevodi, ki jih dobivamo zadnja leta, dasi ne trdim, da bi bili vsi nepotrebni. Je pa vsekakor naša prevodna literatura skoraj bolezenski znak našega časa in slovstva in prav zato se ne čudim, da pri nas prevajajo brez sistema, kar vprek in ima vse zgolj trgovski in celo konkurenčni značaj.

Božomir Magajna: Gornje mesto.
Povest iz zagrebskega življenja. — Mohorjeve knjižnice 48. zvezek. Strani 270. Vež. 52 Din, broš. 36 Din.

Povest je izhajala v *Mladiki* in v tej povesti je nam že znani pisatelj zajel na svojevrsten način vse vrvenje velemesta. Sam je študiral v Zagrebu in ga pozna v vseh okoliščinah, kar je v tej povesti tudi dokazal. Povest sama je zgrajena brez vsake naštudirane tehnike, dogodki rinejo v dogodke in so si v neprestani zapovrstnosti. Ta način se je posrečil samo Magajni, ni ga pa priporočati. Mogoče, da je primeren samo za tako okolje, kot ga obdelava Magajna: študente in študentke, prostitutke in natakariče, služkinje in stražnike in otroke. Iz povesti spoznamo vso bedo slovenskega študenta v Zagrebu, nečuvno tragiko slovenske služkinje v Zagrebu (pa tudi drugod ji ni bolje!), voljo in moč in nemoč vseh teh, pa hrepenenje vseh teh... nemirno je srce. Ne rečem, da je to do sedaj najob-

sežnejše Magajnejevo delo popolno, ne rečem, da je stilno in miselno dosledno, je pa eno najmočnejših del, kar nam jih je dala povojna proza slovenska. Stilno se še lovi z realizmom, simbolizmom in ekspresionizmom, kar na nekaterih mestih občutno moti, ustaljenost, prav za prav njegovo svojstveno podajanje je najjačje na tistih mestih, kjer s polno roko grabi v realno življenje, pa ga osvetljuje s čudežnim opojem idealizma, vere v življenje tostranstva in onostranstva. Vtis pa imam, da je Magajna kot črtičar močnejši. Seveda, končne sodbe ne morem ustvariti, ker se pisatelj še razvija in se še ni dokopal do končno-veljavnega izraza, kar jasno dokazuje prav ta povest. Zanimivo bi bilo pa primerjati Gornje mesto in Kontrolorja Škrobarja, oboje sta pisala zdravnik, v obeh delih so načeti slični problemi, toda kako različno gledanje in porajanje pri obeh. Značilno pa je tudi, da je zdravniški stan dal Slovencem le dva pomembna pisatelja: Kraigerja in Magajno. Naj mu bo to v čast, v čast pa še bolj Gornje mesto. Kot sem čul, nameravajo to povest prevesti na hrvaški in srbski jezik.

Cerkvenik, Orači. Publikacije Cankarjeve družbe v Ljubljani, 1931.

Vsebina je v kratkem tale: Grčar je bil po nedolžnem obsojen, češ, da je ubil Maurerja, ki je zlorabil njegovega dekleta. Ko je odsedel, je dobil službo v Martinu kot vodja zadruga. Bil je dosleden zadrugar, je organiziral, zameril se pa župniku, trgovcu in celo ravnatelju Zadrugne centrale. Pridobil si je nekaj vaščanov, zlasti pa učiteljico. Zadrugo so mu odvzeli, ker so ga ljudje zapustili, zvedeli so namreč, da je morilec, učiteljico so radi divjeja zakona premestili v gorato vas in pozneje odpustili. Šla je h Grčarju in tam z njim kovala in kovala bodočnost. Ustanovil je svojo zadrugo in prekanil s svojo bistromnostjo tovarnarja, trgovca in njegova zadruga se je dvignila, postal je veljak in spet človek. V to vsebino, ki jo je Cerkvenik tako nevsakdanje prikazal in izumetničil, je vplel stvar, ki se jim bo moral rogati tudi najnainvejši delavec. Na pr. župnik in učitelj v gorski vasi, govori delavca Grčarja, nemožna trgovska naivnost ravnatelja opekarne in neresnična navezanost našega kmeta na zemljo.

Naš kmet ne bo dajal zemlje za slepo jamstvo. Vse drugo prej. itd. Značaji so medli. Učiteljica Eda in Grčar sta dve popolni bitji in vsako dejanje obeh je premišljeno, upravičeno, dejanja vseh drugih so intrige, laž, čeprav vsaj navidez hoče biti pravičen župnik iz Šmartnega. Življenje ni tako, in če hoče Cerkvenik biti stvaren pisatelj, naj bo vsaj pravičen tudi drugim stanovom, ne pa samo delavskim. Kar pa piše o župniku iz gorske vasi, kamor je bila Eda prestavljena, je za ta čas, ko je zadrugarstvo razširjeno, ne samo nemogoče, ampak tudi izključeno. Trdi se, da je boljše življenje religija in ne vem kako bi se godilo pisatelju, ki bi v boljše življenje Rusiji pisal o apostolih boljše življenje tako, kot je pisal Cerkvenik o hribovskem župniku, o katerem pravi, da sta skupaj z nadučiteljem zlorabljala vsako učiteljico itd.

Vsa Cerkvenikova povest, ki je bolj agitacijska brošura za zadrugarstvo, ne pomeni za slovensko literaturo korak naprej, ampak korak nazaj in Cankarjeva družba, ki nosi tako častljivo ime ne more biti ponesna na take umotvore. Stilno je povest zelo zelo neslovenska in to po svoji skladnji, razvlečenosti, da o slovničnih napakah molčimo. Kot sem že rekel za črtico Piccoli, ponavljam tudi tu. Tujka pri tujki. Na pr. »V zaporu je (Grčar-delavec!) intelektualno premlel... zadruga je bojna formacija itd. Najbolj pa odbija to, da Cerkvenikovo učenost govori Jeram, Grčar, kmetje in delavci, in sicer vsi po enem, zelo učenjaškem kopitu. V celoti je povest tudi slaba reklama za zadrugarstvo.

Liam O'Flaherty, Zver se je prebudila. Prevedel Talpa. Povest je napisal tudi Slovencem že znani irski pisatelj, ki je znan že širom sveta. To delo, ki ga nam v prevodu daje Cankarjeva družba prištevajo med njegova slabša dela, čeprav je delo močno. V celoti ga bo razumel le tisti, ki je sam občutil vso grozoto fronte in življenja na fronti. Reči moramo, da je pisatelj s tem delom napisal oster protest proti vojni. Psihološko podajanje dogodkov je precej slično načinu Jamesa Joycea, ki se ga pisatelj zlasti v zadnjih delih oklepa. »Zver se je prebudila« opisuje, kot rečeno, življenje na fronti in sicer v vseh možgih okoliščinah, v odmo-

rih, v zaledju, v jarku, v napadih; peščico vojakov vodi iz boja v boj podčastnik, brezobziren in brezsrčen človek. Dobrega Guna, ki mu je že življenje rešil, muči do besnosti, skoraj do obsedenosti. Gun nosi puško mlademu neizkušenemu fantu in ga varuje kot dete, kar podčastniku seveda ni prav. To gre iz poglavja v poglavje; podčastnik ga muči prav na vojaške načine, samo njega pošilja na stražo, na nevarne postojanke, na delo itd. Končno se v Gunu zbudi zver in ubije podčastnika. Slovenska literatura ima sedaj že tri vojne romane (prevode), Leonid Andrejev: Rdeči smeh, Barbusse: Ogenj in Zver se je prebudila. Pa mislim, da jih ni preveč. (O domačih ne moremo govoriti, ker niti eden ni dosegel povprečne višine). Trdim pa, da prevod zadnjega niti zdaleka ne dosega prevodov omenjenih dveh. Takih surovosti, kot si jih dovoljuje prevajalec Talpa, si pač ne dovoljuje nihče, ker tudi slovenski jezik premore nadomestke za razne pocestne izraze. Vidi se tudi, da je Talpa prevajal iz nemškega prevoda. Tudi v tem prevodu mrgoli tujk, ki bi jih nadomestil z lepšimi izrazi: za propadlo žensko je med narodom nešteto izrazov, na pr. počepka, večša, šviglja itd., prav tako za besede rafiniran, brutalen individualizem, nomadski, fetiš, apostrofirati, obskuren, kasirati itd. Navajam samo to, dasi mrgoli slovničnih in stilističnih napak, pa tudi tiskovnih kar vse kazi sicer dobro delo, ki ga bo z užitkom prebiral vsak frontar. Priporočljiva pa je zlasti ljudem, ki se še v sedanjih časih navdušujejo za vojsko.

Aleksej Remizov. Na sinjem polju. Prevel Miran Jarc, izdala Jugoslovanska knjigarna v zbirki Ljudske knjižnice, 1931. Aleksej Remizov je ruski pisatelj in ta povest je ena najbolj značilnih njegovih del. Iz te povesti nam spet zadiši pristna ruska duša, pristna ruska zemlja, polna sanjavosti, bajk, skromnosti in ljubezni, nepojmljive globine. Povest nam je bila potrebna, saj rusko literaturo zadnja leta le preveč zanemarjamo in hlastamo le za zapadnjaki, kot bi bili mi v resnici povsem prepojeni z zapadnjaškim duhom in bi ne bili odtенок velike slovenske veje, čije deblo tvorijo Rusi. Jarčev prevod je čist in zvoneč, saj je prevajal pesnik.

Pierre L'Ermite, Kako sem ubila svojega otroka. Roman. Iz francoščine prevel Joža Gregorič. Izdala Jugoslovanska knjigarna 1931 v zbirki Ljudske knjižnice.

Roman je seveda v prvi vrsti namenjen ljudstvu in prepričan sem, da bolj ugaja kot Remizova: Na sinjem polju, čeprav pripisujem zadnjemu več umetniške vrednosti. »Kako sem ubila svojega otroka« je napeto pisan roman, ki pa prehaja dostikrat pri razpletu dejanj do psiholoških nemožnosti. Ni pa s tem rečeno, da to ni dobra ljudska knjiga. Zdi se mi pa, da je bil prevod mišljen preveč ad hoc, to je za dnevnikov podlistek, odnosno dnevnikov roman. Naglica se pozna. Premalo barve!

Franz Werfel, Mladostna krivda. Roman. Avtoriziran prevod iz nemščine. (Prevel Rudolf Kresal, česar pa knjiga ne navaja! Zakaj?) Izdala Jugoslovanska knjigarna v Leposlovni knjižnici za 1932. Izmed mladih nemških pisateljev in pesnikov ekspresionistov je najbolj uvaževan Franz Werfel, večni bogoiskatelj in zdi se mi prav, da smo dobili i Slovenci eno njegovih najboljših del: Mladostno krivdo; kajti dobro se moramo zavedati, da se današnji čas odtujuje nemški knjigi in da prihaja v nas nov duh. Prav radi tega bi ne bilo pošteno, če se ne bi tu in tam seznanili — če ne drugače, pa vsaj v prevodu s kakim pomembnim in značilnim nemškim pisateljem. Mladostna krivda je pretresljiv in močan roman, kakršnega more napisati samo resničen umetnik. Zdi se mi, da je v slovenščini izgubil roman dokaj na svoji barvitosti, priznati je pa treba, da je Werfel pisatelj, ki ga ni lahko prevajati. Prevod Kresalov zadošča, vendar je na nekaterih mestih pretrd. Knjigo kaze razne tiskovne napake, neodpušljivi pa je spregled korektorja, da se je zadnji stavek na str. 159 vrnil kot zadnji stavek na str. 160. Tekstu odgovarjajoči stavek pa je izostal. Oprema te knjige (Arh. Jože Mesar) se mi zdi najbolj posrečena izmed vseh knjig Leposlovne knjižnice.

André Gide, Ozka vrata. Iz francoščine prevedel Božo Vodusek, izdala Jugoslovanska knjigarna v Leposlovni knjižnici za 1931.

André Gide, (roj. 1869) soustanovitelj francoskega simbolizma, večni

dvomlavec, o katerem pravi dr. Otto Forst-Battaglia: »Die herbe Strenge seiner Gedanken schreckt den Oberflächlichen und lockt den Strebenden«, je kasno zaslovel po svetu, sedaj ga pa prištevajo med najizrazitejše francoske romanopisce. Ozka vrata (1909) štejejo med njegove najboljše. Obdelava silno močne probleme, ki spominjajo na Dostojevskega. V tem romanu ljubi Alissa svojega bratranca Jérômeja, odreče pa mu zakon, ker noče kaliti sreče svoji sestri, ki ga tudi želi in pa ker noče, da bi jo ljubljenec više cenil kot božanstvo. Okrog tega osnutka se giblje vse dejanje v romanu s silovito doslednostjo in psihološko utemeljenostjo. Roman nam je bil potreben in prevod je gladek, čist. Oprema knjige (arh. Jože Mesar) vzorna.

Ivan Pregelj, **Izbrani spisi**, VII. zvezek. Izdala Jugoslovanska knjigarna, 1932. O Preglju še ni bila izrečena končna beseda. Daljši oris njegovega snovanja in dela je napisal Tine Debeljak, zdi se mi pa, da bo moral svoje sodbe znatno spremeniti, in sicer v prilog Preglja; kajti Pregljevo delo je tako svojevrstno in tako nečasovno, da bo povsem pregledno mogoče o njem govoriti zanamec.

V sedmem zvezku svojih izbranih spisov je Pregelj priobčil ženske povesti, in sicer: Dom gospe matere Serafine, Zvodnik, Ograjnica in h koncu: Od Kranja do Brezij, premalo uvaževano rapsodijo.

O ženskih povestih sam pravi, da so vzgojno berilo za preproste ljudi. Dom gospe matere Serafine je povest samopovedi, vdanosti in trpljenja med samostanskimi zidovi. Kako resnično je opisano to življenje, kako različno od povesti Soror Pia, ki jo je spisal dr. Ivan Tavčar! Zvodnik je povest ljubezni na naši neodrešeni zemlji, dočim je Ognjenica iz Gorenjske zajeta, zdrava, prava ljudska povest. V vseh povestih je — hočejo biti vzgojne, ne pa pridigarske! — nakopičena moralna, štilna in izrazna moč Pregljevega jezika, ki se ne da posnemati. Kot rečeno, je pa Pregelj študij zase in zato tudi nisem iskal kakih novotarij in nisem dodajal raznim sodbam kake nove.

Ludovik Mrzel, **Luči ob cesti**. Črtice. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1932. Zbirka doma-

čih pisateljev. Izmed mladih slovenskih pisateljev se Ludovik Mrzel, ki nam je znan iz feljtonov in posameznih črtic v Zvonu i. dr., odlikuje po čudni mehki, nežnosti, ki ni ne Meškova, ne Cankarjeva. Morda spominja tu in tam na Petra Altenberga.

V vseh teh, v skupni knjigi priobčenih črticah, ima pisatelj opravljen s samim s seboj, v kolikor ga pa obdaja svet, z okolico in njenimi najintimnejšimi, komaj vidnimi niansami. Mrzel je pesnik-črtičar; koder hodi, ga opaja poezija in le narahlo, v odrezanih stavkih se dotakne življenjskih problemov. V njem še vre, poln je dvomov, iskanja, zato je v njegovih črticah dokaj sentimentalnosti, ki pa ni omedlena. Prilega se nam in je v resnici naša. V njej je Mrzel izoblikoval sebe — človeka, ki bi se rad odtegnil snovnosti in snovnemu gledanju današnjega časa. Zato trdim, da so te Mrzelove črtice ogledalo današnjega časa in obraz človeka — idealista, kakršnih je danes pač tako malo.

Črtice so pisane s skrbjo, — Mrzel si je osvojil tudi poseben slog — in tudi oprema knjige je izborna. Mrzel, ki je skromen in tih, je s to knjigo dokazal, da je v njem velik umetnik, in da mladina gre pravo pot.

Selma Lagerlöf, **Zgodba o blaznem Gunarju**. Krekova knjižnica 6. Ljubljana 1931. Prevel in uvod napisal Franjo Tominec, z izvirnimi lesorezi opremil Miha Maleš.

Priznati moram, da nam je bila ta knjiga potrebna in da nam je z njo dala Krekova knjižnica v resnici biser svetovne, švedske literature. Ko sem prebiral to knjigo, mi je nehote prišlo na misel pismo sv. Pavla do Korinčanov, kjer pravi: »Ljubezen je potrpežljiva, ljubezen ni nevoščljiva, ne ravna napačno, se ne napihuje; ni častilakomna, ne išče svojega, se ne da razdražiti, ne misli hudega ... vse pretrpi, vse veruje, vse upa, vse prenese ...«, kajti Ingrid je v tej knjigi prav s tako ljubeznijo ozdravila blaznega Gunarja. Prej pa zanj vse pretrpela, vse iz neke nadnaravne, telesnosti odmaknjene ljubezni. Zgodba o blaznem Gunarju je prav za prav pravljica, toda pisateljica je znala pravljici vdahniti toliko resničnega življenja, da skoraj pozabljam na pravljičnost. V

sedanjem času, ko imamo tako malo dobrih iger, bi bila dramatisacija Zgodbe morda dobrodošla.

Prevod je vesten in tudi oprema knjige je lepa. Lesorezi pa motijo, vsaj mene.

Jaroslav Durych: **Marjetica**, roman, prevedel dr. Ferdo Kozak, izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1932 v zbirki Leposlovne knjižnice. Jaroslav Durych je izrazito katoliški pisatelj mlade češke generacije tkzv. relativistov. Vse njegovo pisateljsko stremenje je usmerjeno k absolutnemu, transcendentalnemu. »Marjetica« je nekako visoka pesem tiste ljubezni. Problem romana je o hrepenjenju in iskanju, ki v svoji čistosti in vztrajnosti končno najde svojo uteho v snidenju z bitjem, kateremu je siromašni pisar posvetil vse utripe srca in misli, hoteč utelesiti božjo lepoto na zemlji. S tem romanom je slovenska literatura mnogo pridobila in prav je, da so se naši prevajalci razgledali tudi po novejši češki literaturi. Prevod dr. Ferda Kozaka je izvrsten. Vrinilo se je pa v knjigo nekaj tiskovnih napak. Romanu je prevajalec napisal oznako Durycha in njegove umetnosti. — Oprema knjige je izredno posrečena.

Miško Kranjec: **Življenje**. Povest. Izdala Delavska založba r. z. z. o. z. v Ljubljani 1932. Miško Kranjec, doma iz Slovenske Krajinke, je še mlad in je v javnost stopil nedavno. Toda v kratkem času si je utrl pot v vse naše revije in izdal že dve knjigi: Težaki in zdaj v Krekovi knjižnici Življenje. Miško Kranjec je epik. V Življenju nam je pisatelj naslikal kos svoje domovine, trpljenje svojih rojakov in vedno romanje ljudi z doma, ki jih pa hrepenenje spet vrača, izoblikoval nam je ljubezen do zemlje do potankosti, kot ni še napisal slovenski umetnik. V knjigi je še precej simbolike, ki tu in tam moti in nam zagrinja pogled na celotni razvoj dejanj, ki so bolj v črtice zgoščena, kot pa medsebojno strnjena. Ves problem obširne povesti (207 strani!) je v tem, da se vsaka krutost, pa naj jo mora trpeti zemlja sama ali pa rod odn. družina (Laci, Julia, Ferko, Jožko, Barica), maščuje tako ali tako.

Pisatelj se še razvija in učil se je, kot je že S. Škerlj omenil v »Slovenca«, pri Hamsunu in Reymontu. Zdi se mi pa, da je močno vplival na pisatelja tudi Dostojevskij s svojimi Zapiski iz mrtvega doma. Cfr. opis, ko oče biča svojega sina Ferka. (Str. 135 do 136.)

Ne zamerim pa toliko pisatelju kot založnici, da je v knjigi jezik tako kruto zanemarjen. V pravopisu ni nikake doslednosti, sintaksa je ubijajoča. Vsaj tretjino pravopisnih in sintaktičnih pogršk bi se dalo brez težave odpraviti in bi knjiga dosti, dosti pridobila. Nađejam pa se, da bo Miško Kranjec, če mu je do slovenske umetnosti in če mu je za njegov lastni sloves, skušal svoj jezik zboljšati in da bo svoje rokopise dajal v pregled pametnemu korektorju.

Knjiga Življenje pa pomeni za slovensko literaturo važen dokument in če se bo Miško Kranjec tako lepo razvijal, utegne postati najmočnejši epični pisatelj v sedanjih slovenski literaturi. O prema knjige je izredno lepa.

France Vodnik, Borivec z Bogom. Samozaložba. Tisk Jugoslovanske tiskarne.

Ne vem, kaj naj rečem o tej drobni zbirki, ali je izšla prezgodaj, ali morda prepozno. Vse pesmi so religiozne in takih mi nismo bili vajeni, nikakor pa nismo bili vajeni takih, kot jih je napisal France Vodnik. Razumljive — pa le deloma — bodo morda desetorici, ker je v njih preveč iskanega, dasi ne tajim, da vpliv sv. pisma nanje ne bi bil ugoden. Mnenja pa sem, da ne gre posnemati skrivnosti vsebine v svetopisemskih sestavkih, privlačnejša naj bi bila oblika, to je slog. Živimo pač v dobi, ko se nam hoče sicer mehke, dobrotljive, pa zato realne religioznosti. In nekaj takih pesmi France Vodnik ima, nekaj pravih biserov v oddelku Na beli poti. Naslov sam bo odbijal, ne zato, da bi ga France Vodnik prav ne doumel in nastavil, ampak zato, ker smo pač ljudje in bo knjiga prišla v roke tudi »nepoetom«.

Je pa zbirka važen dokument, da v nas tli novo življenje in da se nam hoče globoke vere in v veri sproščanja.

Oprema knjige je moderna in vzorna. Jan Plestenjak.

AKADEMIKOM!

Leonova družba v Ljubljani želi, da bi se slovenski akademiki čim bolj živahno udeleževali znanstvenega in narodno-kulturnega proučevanja in delovanja. Obenem bi rada nudila, kolikor pač more, vsaj nekaterim nekoliko gmotne podpore. Zato je odbor Leonove družbe v seji dne 1. aprila 1932 odobril 10 vprašanj za krajše razprave n določil za vsako razpravo, ki bo izpolnila pogoje, nagrado 1000 Din.

I. Predmeti razprav:

1. Razvoj konsumnega združništva na Slovenskem. (Začetek, koliko je uspelo, činitelji uspeha, vzroki uspeha).
2. Kmetijski rodovi in domovi. (Trajnost kmetijskih rodov in domov na podlagi matrik in urbarjev kakega večjega kraja n. pr. Moravč, Škofje Loke itd.)
3. Dr. Ignacij Žitnik, politik in časnikar.
4. Verski nazori pri Cankarju.
5. Pojav protiverskega duha v slovenskem leposlovju. (Kdaj, kje in kako.)
6. Katere programatične točke 1. slov. katol. shoda so se uresničile in kako?
7. Kako se je uveljavljal slovenski jezik pri sodišču?
8. a) Razvoj naše narodne meje na Koroškem, ali b) Razvoj slovenstva v Trstu.
9. Upravna kontrola nad zadrugami na našem pravnem območju.
10. a) Naša zdravniška šola v Ljubljani, ali b) Naše poljudno zdravstveno slovstvo.

Opomba. More pa vsak akademik izbrati tudi sam poljudno vprašanje iz slovenskega narodnega in kulturnega življenja ter ga obdelati.

II. Pogoji za nagrado razprave:

1. Tekmovanja se sme udeležiti vsak slovenski slušatelj univerz ali bogoslovnih učilišč.
2. Razprava mora biti izdelana v slovenskem jeziku.
3. Vsaka razprava mora obsegati vsebine vsaj za 12 strani velikega tiska »Časove« velikosti.
4. Razprave morajo biti spisane lahko čitljivo in samo na eni strani listov.
5. Spise je treba izročiti odboru Leonove družbe v Ljubljani najkasneje do 31. decembra 1932.
6. Spis naj bo označen z geslom ali posebno značko. Svoje ime naj pisatelj priloži v zaprtem ovitku.
7. O primernosti razprave za nagrado bo razsodil odbor Leonove družbe v Ljubljani.
8. Leonova družba si pridržuje pravico, da izroči poedine spise uredništvu »Časa« v tisk, za kar dobi pisatelj poseben honorar. Razprave, ki jih ne da natisniti v »Času« vrne odbor pisateljem.
9. Vsa podrobnejša pojasnila daje Znanstveni klub Leonove družbe (univ. prof. dr. J. Fabijan, Dunajska cesta 17).

Publikacije Leonove družbe:

V založbi in prodaji imamo te-le knjige in brošure:

Slovinci v desetletju 1918—1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 225, vez. 250 Din.

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II. knj. broš. 140 Din, vezana 160 Din; III. knj. broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knj. broš. 200 Din, vez. 220 Din; V. knj. broš. 250 Din, vez. 270 Din.
Knjige I. Gradiva imamo le še par izvodov à 100 oziroma 120 Din.

Dr. Jos. Gruden: Slovenski župani, broš. à 8 Din.

Dr. Jos. Gruden: Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljublj. škofije à 25 Din.

Dr. M. Opeka, Rimski verzi, broš. à 10 Din.

Paul Bourget-Kopitar, Zmisel smrti, roman, broš. à 20 Din.

Baar-Hybášek, Zadnja pravda, povest, broš. à 20 Din.

Bazin-Iz. Cankar, Gruda umira, roman, broš. à 30 Din.

P. St. Škrabca Jezikoslovni spisi. Zv. I. snopiči 1—4 à 10 Din, zv. II. snop. 1. tudi à 10 Din.

Dr. P. Blaznik, Kolonizacija selške doline, broš. à 30 Din.

Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije à 5 Din.

Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika à 5 Din.

Dr. A. Brecelj, Seksualni problem à 5 Din.

Dr. Kolarič, Miklošič à 5 Din.

Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo à 30 Din.

»Čas«, znanstvena revija Leonove družbe: dobe se vse številke vseh letnikov (1907—1931) razen št. 1 letn. 1907 ter št. 1 in 2 letn. 1910. Okrožnici »Casti connubii« in »Quadragesimo anno« à 10 Din (broš.).

Oddajamo tudi posamezne številke à 8 Din.

Naročila naj se pošljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.

Leonova družba.

**Naročnike, ki še niso poravnali naročnine, prosimo,
da to napravijo v najkrajšem času!**

